МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ТАМГЫН ГАЗАР
ПАРЛАМЕНТЫН СУДАЛГАА,
ХӨГЖЛИЙН ХҮРЭЭЛЭН

ТАМХИНЫ ХЯНАЛТЫН ТУХАЙ ХУУЛИЙН ЗАРИМ ЗҮЙЛ, ЗААЛТЫН ХЭРЭГЖИЛТИЙН ҮР ДАГАВАРТ ХИЙСЭН ҮНЭЛГЭЭНИЙ ТАЙЛАН

Судалгааны төрөл:	Хуулийн хэрэгжилтийн үр дагаварын үнэлгээ
Судалгааны код:	ХҮДҮ-25/01
Хугацаа:	2025.02.24

Захиалагч:	Улсын Их Хурлын гишүүн О.Номинчимэг
Хянасан:	ПСХХ–ийн Эрдэмтэн нарийн бичгийн дарга Д.Онолт
Судалгаа удирдсан:	ПСХХ-ийн Судалгааны хэлтсийн зөвлөх Г.Билгээ
Судлаач:	Г.Билгээ, О.Нарантуяа, Ц.Ариунаа

Улаанбаатар хот
2025 он

АГУУЛГА

Хүснэгтийн жагсаалт 2

Зургийн жагсаалт 3

Товчилсон үгийн жагсаалт 4

Нэг. ҮНЭЛГЭЭНИЙ АРГА ЗҮЙ 5

1.1.Үнэлгээ хийх үндэслэл 5

1.2.Үнэлгээ хийх хүрээ 5

1.3.Үнэлгээний шалгуур үзүүлэлт 7

1.4.Үнэлгээний харьцуулах хэлбэр 7

1.5.Үнэлгээний мэдээлэл цуглуулсан талаар 8

1.5.1.Тоон судалгааны арга 8

1.5.1.Чанарын судалгааны арга 8

Хоёр. ТАМХИНЫ ХЯНАЛТЫН ТУХАЙ ХУУЛИЙН ЗАРИМ ЗҮЙЛ, ЗААЛТЫН ХЭРЭГЖИЛТИЙН ҮР ДАГАВРЫН ҮНЭЛГЭЭ 11

2.1.Тамхины хяналтын тухай хуулийн хэрэгжилт 11

2.1.1.Цагдаагийн байгууллагад бүртгэгдсэн зөрчлийн тоо 11

2.2.2.Ярилцлагад оролцогчдын төсөөлөл 13

2.3.Тамхи худалдахад тавигдах шаардлага, түүний хэрэгжилт 15

2.3.1.Цагдаагийн байгууллагад бүртгэгдсэн зөрчлийн тоо 15

2.3.2.21 насанд хүрээгүй хүнд тамхи худалдах, түүгээр худалдуулах 18

2.3.3.Тамхийг ширхэглэн худалдах 22

2.3.4.Зөвшөөрөгдсөн цэгээс бусад газарт тамхи худалдах 25

2.3.5.Сургуулийн ойр орчинд тамхи худалдах 28

2.3.6.Хууль зөрчигчид тооцох хариуцлагын тохиромжтой эсэх үнэлгээ 31

2.4.Зарим газар тамхи татахыг хориглосон заалт, түүний хэрэгжилт 34

2.4.1.Цагдаагийн байгууллагад бүртгэгдсэн зөрчлийн тоо 34

2.4.2.Хориглосон газар утаат тамхи татах 35

2.4.3.Хууль зөрчигчид тооцох хариуцлагын тохиромжтой эсэх үнэлгээ 37

2.5.Хуулийн хэрэгжилтэд тавих хяналт 40

2.5.1.Хуулийн хэрэгжилтэд тавих төрийн хяналт 40

2.5.2.Хуулийн хэрэгжилтэд тавих олон нийтийн хяналт 43

2.5.3.Хуулийн хэрэгжилтэд тавих ААН-ийн хяналт 44

Гурав. ДҮГНЭЛТ, ЗӨВЛӨМЖ 46

3.1.Дүгнэлт 46

3.2.Зөвлөмж 48

Ашигласан материал 50

Дөрөв. ХАВСРАЛТУУД 51

Хавсралт 1. САНАЛ АСУУЛГА 51

Хавсралт 2. САНАЛ АСУУЛГЫН ДҮН 54

Хавсралт 2. ГАНЦААРЧИЛСАН ЯРИЛЦЛАГЫН ТЭМДЭГЛЭЛ 59

Хүснэгтийн жагсаалт

Хүснэгт 1. Улсын хэмжээнд бүртгэгдсэн нийт зөрчлийн тоо, эзлэх хувь (2015-2024 онд) 11

Хүснэгт 2. Тамхитай холбоотой үйл ажиллагаанд тавих шаардлагыг зөрчсөн зөрчлийн тоо, эзлэх хувь (2015-2024 онд) 16

Хүснэгт 3. Тамхитай холбоотой үйл ажиллагаанд тавих зарим шаардлагыг зөрчсөн зөрчлийн нийт тоо, эзлэх хувь (2015-2017 онд) 17

Хүснэгт 4. Санал асуулгын дүн: ЕБС-ийн хичээлийн болон дотуур байрнаас 500 метрийн дотор утаат тамхи худалдах шалтгаан 29

Хүснэгт 5. Утаат тамхи татахыг хориглосон газар тамхи татсан зөрчлийн тоо, эзлэх хувь (2015-2024 онд) 35

Хүснэгт 6. Санал асуулгын дүн: Хууль тогтоомжийн хэрэгжилтэд төрийн хяналт тавих заалтын хэрэгжилт 41

Хүснэгт 7. Санал асуулгын дүн: Тамхины хяналтын тухай хуулийн хэрэгжилтэд тавих төрийн хяналт яагаад хэрэгждэггүй вэ? 41

Хүснэгт 8. Санал асуулгын дүн: Хууль тогтоомжийн хэрэгжилтэд олон нийтийн тавих заалтын хэрэгжилт 43

Хүснэгт 9. Санал асуулгын дүн: Хэрэв хэрэглэгчийн эрхийг хамгаалах болон бусад ТББ энэ хуулийн хэрэгжилтэд олон нийтийн хяналт тавих заалт хяналт яагаад хэрэгждэггүй вэ? 43

Хүснэгт 10. Санал асуулгын дүн: Хууль тогтоомжийн хэрэгжилтэд ААН, байгууллагын хяналт тавих заалтын хэрэгжилт 45

Хүснэгт 11. Санал асуулгын дүн: Санал асуулгын дүн: Хэрэв хэрэглэгчийн эрхийг хамгаалах болон бусад ТББ энэ хуулийн хэрэгжилтэд олон нийтийн хяналт тавих заалт хяналт яагаад хэрэгждэггүй вэ? 45

Зургийн жагсаалт

Зураг 1. Санал асуулгын дүн: 21 нас хүрээгүй хүнд утаат тамхи худалдах тохиолдол 20

Зураг 2. Санал асуулгын дүн: 21 нас хүрээгүй хүнээр тамхи худалдуулах тохиолдол 21

Зураг 3. Санал асуулгын дүн: Утаат тамхийг ширхэглэх худалдах тохиолдол 23

Зураг 4. Санал асуулгын дүн: Дүнсэн болон түүнтэй адилтгах задгай тамхины үйлдвэрлэсэн боодлыг задалж буюу ороож худалдаалах тохиолдол 24

Зураг 5. Санал асуулгын дүн: Утаат тамхийг зөвшөөрөгдсөн цэгээс бусад газарт худалдах тохиолдол 26

Зураг 6. Санал асуулгын дүн: ЕБС-ийн хичээлийн болон дотуур байрнаас 500 метрийн дотор утаат тамхи худалдах тохиолдол 29

Зураг 7. Санал асуулгын дүн: Хувь хүнд тооцох хариуцлагын тохиромжтой эсэх үнэлгээ 31

Зураг 8. Санал асуулгын дүн: Хуулийн этгээдэд тооцох хариуцлагын тохиромжтой эсэх үнэлгээ 32

Зураг 9. Санал асуулгын дүн: Утаат тамхи татахыг хориглосон газар тамхи татах тохиолдол 36

Зураг 10. Санал асуулгын дүн: Хориглосон газар утаат тамхи татсан хувь хүнд ногдуулах торгуулийн хэмжээний үнэлгээ 38

Зураг 11. Санал асуулгын дүн: Хориглосон газар утаат тамхи татсан хуулийн этгээдэд ногдуулах торгуулийн хэмжээний үнэлгээ 39

Товчилсон үгийн жагсаалт

ААН	Аж ахуй нэгж
БШУЯ	Боловсрол, шинжлэх ухааны яам
ЕБС	Ерөнхий боловсролын сургууль
ЗГХЭГ	Засгийн газрын хэрэг эрхлэх газар
ИТХ	Иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурал
НСАУСИ ТББ	Нотолгоонд суурилсан анагаах ухааны судалгааны институт ТББ
НХХЯ	Нийгмийн хамгаалал, хөдөлмөрийн яам
НЭМҮТ	Нийгмийн эрүүл мэндийн үндэсний төв
ТББ	Төрийн бус байгууллага
ТҮЦ	Түргэн үйлчилгээний цэг
ЦЕГ	Цагдаагийн ерөнхий газар
ЭМЯ	Эрүүл мэндийн яам

Нэг. ҮНЭЛГЭЭНИЙ АРГА ЗҮЙ

1.1.Үнэлгээ хийх үндэслэл

Захиалагч Улсын Их Хурлын даргын 2024 оны 110 дугаар захирамжаар байгуулагдсан “Тамхины хяналтын тухай хуулийн хэрэгжилттэй танилцаж, электрон тамхи, түүнтэй холбоотой асуудлаар холбогдох хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах шаардлагатай эсэхийг судлан, санал, дүгнэлт гаргах, шаардлагатай бол холбогдох хуулийн төсөл боловсруулах” үүрэг бүхий ажлын хэсгийн үйл ажиллагааны хэрэгцээ шаардлагын хүрээнд Тамхины хяналтын тухай хуулийн биелэлтийн үр дагаварт үнэлгээ хийлгэхээр захиалга өгсөн.

2005 онд батлагдсан Тамхины хяналтын тухай хуулийн 1 дүгээр зүйлийн 1.1 дэх хэсэгт зааснаар тус “хуулийн зорилт нь тамхины хэрэглээ, дам тамхидалтаас үүдэлтэй сөрөг үр дагавраас хүн амыг хамгаалах зорилго бүхий тамхины хяналтын эрх зүйн үндсийг тодорхойлж түүнийг хэрэгжүүлэхтэй холбогдсон төр, иргэн, ААН, байгууллагын хооронд үүсэх харилцааг зохицуулахад оршино.”

Тус хуульд нийт 8 удаа нэмэлт, өөрчлөлт орсон.[1] Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 51 дүгээр зүйлд 51.3 дахь хэсэгт заасан хуулийн хэрэгжилтийн үр дагаварт хийх үнэлгээг тухайн хуулийг дагаж мөрдсөнөөс хойш 5 жил тутамд хийх гэж заасан байдаг ч өнөөдрийг хүртэлх хугацаанд хэрэгжилтийн үр дагаврын үнэлгээг хийгээгүй нь тус судалгааг хийх шаардлагатай болохыг харуулж байна.

Өмнө нь Мэргэжлийн хяналтын ерөнхий газар чиг үүргийнхээ хүрээнд Тамхины хяналтын тухай хуулийн хэрэгжилтэд хяналт шалгалт хийсэн байна. Тус шалгалтад 21 аймаг, нийслэлийн Засаг даргын Тамгын газар, тухайн орон нутагт үйл ажиллагаа явуулж байгаа 396 албан байгууллага, тамхин бүтээгдэхүүнээр худалдаа эрхэлж буй 1303 ААН, байгууллага, 131 бөөний худалдаа, 1114 жижиглэн худалдаа, 262 ил задгай худалдаа эрхлэгчид, нийт 3000 гаруй ААН, байгууллага, иргэд хамрагдсан.[2]

Тус шалгалтын үр дүнгээс үзэхэд, тамхины үйлдвэрлэл, хайрцаг, сав, баглаа боодол, хаяг, шошго, санамж анхааруулга, тамхины сурталчилгаатай холбоотой зөрчил илрээгүй байна. Харин тамхийг ширхэглэн худалдаалах, тусгай зөвшөөрөлгүй, хориглосон бүсэд худалдаалах, аж ахуйн нэгж, байгууллага хуулийн хүрээнд байгууллагынхаа хөдөлмөрийн дотоод журамд тусгаж, хэрэгжүүлээгүй зөрчлүүд гарчээ. Эдгээр зөрчлүүд нь захиалагчийн зүгээс ирүүлсэн үнэлгээ хийх хүрээнд хамаарч байна.

1.2.Үнэлгээ хийх хүрээ

Захиалагчаас ирүүлсэн хүсэлтийн дагуу Тамхины хяналтын тухай хуулийн 6 дугаар зүйлийн 6.7.7, 6.7.8, 6.7.12, 6.7.14 дэх заалт, 9 дүгээр зүйлийн 9.1 дэх заалт, 11 дүгээр зүйлийг сонгож үнэлгээний хүрээг тогтоосон болно.

[1] Тус хуульд 2012, 2015 (3 удаа), 2019, 2022 (2 удаа), 2023 онд нэмэлт, өөрчлөлт орсон.
[2] ЗГХЭГ. 2017.05.30-ний өдрийн ХЭГ/909 тоот албан бичгийн хавсралт. 2017 онд УИХ-ын гишүүн Н.Учралаас “Тамхины хяналтын тухай хуулийн 6 дугаар зүйлийн 6.7.14 дэх заалтын хэрэгжилтийн талаар” Монгол Улсын Ерөнхий сайдад тавьсан асуулгын хариу.

ТАМХИНЫ ХЯНАЛТЫН ТУХАЙ ХУУЛЬ (2005.07.01)

6 дугаар зүйл.Тамхи импортлох, экспортлох, үйлдвэрлэх, худалдах, хэрэглэхэд тавих шаардлага

/Энэ зүйлийн гарчигт 2015 оны 1 дүгээр сарын 29-ний өдрийн хуулиар өөрчлөлт оруулсан/

6.7.Монгол Улсын нутаг дэвсгэрт тамхи импортлох, экспортлох, үйлдвэрлэх, худалдах, хэрэглэхэд дараахь зүйлийг хориглоно:

/Энэ хэсэгт 2015 оны 1 дүгээр сарын 29-ний өдрийн хуулиар өөрчлөлт оруулсан/

/Энэ заалтад 2012 оны 10 дугаар сарын 24-ний өдрийн хуулиар өөрчлөлт оруулсан/

6.7.7.21 нас хүрээгүй хүнд тамхи худалдах, түүгээр тамхи худалдуулах;

/Энэ заалтад 2012 оны 10 дугаар сарын 24-ний өдрийн хуулиар өөрчлөлт оруулсан/

6.7.8.тамхийг ширхэглэн худалдах, дүнсэн болон түүнтэй адилтгах задгай тамхины үйлдвэрлэсэн боодлыг задалж буюу ороож худалдах;

6.7.12.зөвшөөрөгдсөн цэгээс бусад газарт тамхи худалдах.

/Энэ заалтыг 2012 оны 10 дугаар сарын 24-ний өдрийн хуулиар нэмсэн/

6.7.14.ерөнхий боловсролын сургуулийн хичээлийн болон дотуур байраас 500 метрийн дотор тамхи худалдах;

/Энэ заалтыг 2012 оны 10 дугаар сарын 24-ний өдрийн хуулиар нэмсэн/

9 дүгээр зүйл.Утаат тамхи татахыг хориглох

9.1.Дараах газар утаат тамхи татахыг хориглоно:

9.1.1.бүх төрлийн нийтийн тээврийн хэрэгсэл;

9.1.2.олон нийтийн үзвэр, үйлчилгээний газар;

9.1.3.шатахуун түгээгүүрийн газар, шатах, тослох, тэсэрч, дэлбэрэх бодис, материалын үйлдвэр, түүний нөөцийн агуулах;

9.1.4.зорчигч тээврийн буудал, зочид буудлын нийтийн танхим, тамхи татахыг хориглосон өрөө;

9.1.5.нийтийн хоол, худалдаа, баар, цэнгээний газрын утаат тамхи татах зөвшөөрөгдсөн цэгээс бусад орчин;

/Энэ заалтыг 2015 оны 1 дүгээр сарын 29-ний өдрийн хуулиар өөрчлөн найруулсан/

9.1.6.аж ахуйн нэгж, байгууллагын утаат тамхи татах зөвшөөрөгдсөн цэгээс бусад ажлын байрын дотоод орчин;

/Энэ заалтыг 2015 оны 1 дүгээр сарын 29-ний өдрийн хуулиар өөрчлөн найруулсан/

9.1.7.агаарын хөлөг, зорчигч тээврийн галт тэрэг;

9.1.8.цэцэрлэг, бүх шатны сургууль, сургуулийн дотуур байр, эмнэлэг, сувилал, тэдгээрийн гаднах орчин, нийтийн зориулалттай орон сууцны байшингийн орц, шат, цахилгаан шат, хүүхдийн тоглоомын талбай, цэцэрлэгт хүрээлэн.

/Энэ заалтад 2015 оны 1 дүгээр сарын 29-ний өдрийн хуулиар нэмэлт оруулсан/

11 дугаар зүйл.Тамхины хяналтын тухай хууль тогтоомжийн биелэлтэд хяналт тавих

11.1.Тамхины хяналтын тухай хууль тогтоомжийн биелэлтэд тавих төрийн хяналтыг Засгийн газар, бүх шатны Засаг дарга, хяналт шалгалт хэрэгжүүлэх эрх бүхий холбогдох байгууллага, цагдаа болон хууль тогтоомжоор эрх олгогдсон бусад байгууллага, албан тушаалтан тус тусын эрх хэмжээний дагуу хэрэгжүүлнэ.

/Энэ хэсэгт 2022 оны 11 дүгээр сарын 11-ний өдрийн хуулиар өөрчлөлт оруулсан./

11.2.Аж ахуй нэгж, байгууллага, тэдгээрийн салбар нэгжийн удирдлага энэ хуульд заасан өөрийн эрх хэмжээний хүрээнд тамхины хяналтын тухай хууль тогтоомжийн биелэлтэд хяналт тавина.

11.3.Хэрэглэгчийн эрхийг хамгаалах болон бусад ТББ тамхины хяналтын тухай хууль тогтоомжийн биелэлтэд олон нийтийн хяналт тавьж болно.

1.3.Үнэлгээний шалгуур үзүүлэлт

Үнэлгээний шалгуур үзүүлэлтийг Засгийн газрын 2016 оны 59 дүгээр тогтоолын 6 дугаар хавсралтаар батлагдсан “Хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийн үр дагаварт үнэлгээ хийх аргачлал”-ын 3.4-т заасан шалгуур үзүүлэлтээс Тамхины хяналтын тухай хуулийн холбогдох зүйл, хэсэг, заалтын хэрэгжилтийн бодит байдлыг тодорхойлоход чиглэгдсэн дараах шалгуур үзүүлэлтийг сонгосон болно:

1) **Хүлээн зөвшөөрөгдсөн байдал** – иргэд, хуулийн этгээдээс хуулийг хэрэгжүүлснээр гарсан үр дагаврыг хэрхэн хүлээн авч байгааг тодорхойлно. Өөрөөр хэлбэл, хууль тогтоомжийг нийгэм хүлээн зөвшөөрч, сайн дураар сахин биелүүлж байгаа эсэхийг энэ шалгуур үзүүлэлтээр шалгана.

- *Таны бодлоор иргэд, эсвэл аж ахуйн нэгж, байгууллагууд дараах хуулийн зүйл заалтыг хэр зэрэг биелүүлдэг гэж бодож байна вэ?*

2) **Практикт нийцэж байгаа байдал** – тухайн хуулийн зохицуулалт хэрхэн хэрэгжиж байгаа, түүний эерэг болон сөрөг үр дагавар, хэрэгжүүлэхэд хүндрэл гарч байгаа эсэхийг тодорхойлно.

- *Таны бодлоор Тамхины хяналтын тухай хууль хэрэгжиж эхэлснээр эерэг, эсвэл сөрөг үр дагавар гарсан уу?*
- *Эерэг үр дүн гарсан бол ямар?*
- *Сөрөг үр дүн гарсан бол ямар?*
- *Таны бодлоор дараах хуулийн зүйл заалтыг хэрэгжүүлэхэд ямар байсан бэ? (маш хялбар, огт биелэгдэхгүй)*
- *Тухайн хуулийн зүйл, заалтыг хэрэгжүүлэхэд хүндрэлтэй байсан бол ямар хүндрэлүүд гарч байсан бэ?*

3) **Бусад үр дагавар** – урьдчилан тооцоогүй болон шинээр гарч болзошгүй ямар үр дагавар байж болохыг тооцоолно.

1.4.Үнэлгээний харьцуулах хэлбэр

Тамхины хяналтын тухай хуулийн холбогдох зүйл, хэсэг, заалт нь хэрэгжсэнээр нийгмийн харилцаанд үзүүлсэн эерэг, сөрөг өөрчлөлтүүдийг олж тодорхойлоход “Хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийн үр дагаварт үнэлгээ хийх аргачлал”-ын 3.5-д заасан үнэлгээний харьцуулах хэлбэрээс **“байх ёстой болон одоо байгаа”** харьцуулах хэлбэрийг сонгосон.

Энэ хэлбэрийг ашиглан хууль хүчин төгөлдөр үйлчилж эхэлснээс хойш гарсан үр дагавар буюу одоо байгаа нөхцөл байдлыг бодитой хэмжиж тогтоосон үзүүлэлтүүдийг тухайн хууль тогтоомжоор тогтоосон шаардлага, норм, хугацаа, давтамж, хэмжиж болохуйц тодорхой тоогоор илэрхийлэгдсэн тоон үзүүлэлттэй харьцуулах хэлбэрээр хууль тогтоомжийн зорилгын хэрэгжилт ямар түвшинд байгааг тогтооно.

1.5.Үнэлгээний мэдээлэл цуглуулсан талаар

Үнэлгээний мэдээллийг тоон болон чанарын судалгааны аргаар цуглуулна.

1.5.1.Тоон судалгааны арга

Тамхины хяналтын тухай хуулийн зарим зүйл, заалтын хэрэгжилтийн үнэлгээ хийх ажлын хүрээнд санал асуулга болон ганцаарчилсан ярилцлага хийв.

1) Санал асуулга: Тамхины хяналтын тухай хуулийн 11.1-д заасны дагуу тамхины хяналтын тухай хууль тогтоомжийн биелэлтэд тавих төрийн хяналтыг Засгийн газар, бүх шатны Засаг дарга болон бусад албан тушаалтнууд хяналт, шалгалтыг хэрэгжүүлнэ.

Тамхины хяналтын тухай хууль зөрчсөн хамгийн олон гардаг зөрчлийн төрөл, хуулийг хэрэгжүүлэхэд тулгардаг хүндрэл бэрхшээл зэрэг асуудлыг тодорхойлох зорилгоор 21 аймаг, 330 сум, нийслэлийн 9 дүүргийн Засаг дарга, эсхүл Засаг даргын орлогч нараас Google Forms ашиглан санал асуулга авахаар албан тоот хүргүүлсэн.

Санал асуулгад нийт 2134 албан хаагч оролцсоноос:

- аймгийн удирдлага (Засаг дарга, түүний орлогч, Иргэдийн төлөөлөгчдийн Хурлын дарга) – 8 хүн;
- дүүргийн удирдлага – 3 хүн;
- сумын удирдлага – 136 хүн;
- хорооны удирдлага - 100 хүн;
- Засаг даргын Тамгын газрын албан тушаалтан, албан хаагч – 55 хүн;
- бусад төрийн албан хаагч – 1831 хүн тус тус хамрагдав.

Нутаг дэвсгэрээр нь авч үзвэл, хөдөө, орон нутгаас – 1970 хүн (65.9%), нийслэлээс – 164 хүн (34.1%) хамрагдав.

2) Ганцаарчилсан ярилцлага: Тамхины хяналтын тухай хууль зөрчсөн хамгийн олон гардаг зөрчлийн төрөл, хуулийг хэрэгжүүлэхэд тулгардаг хүндрэл бэрхшээл зэрэг асуудлыг тодорхойлох зорилгоор дараах хүмүүстэй ганцаарчилсан ярилцлага авсан. Үүнд, нийслэлийн төвийн 5 дүүргээс:

- <u>хуулийн хэрэгжилтэд өртөж буй этгээд</u> –
    - байрны дунд, эсхүл доор байрлах хүнсний дэлгүүрийн 2 худалдагч, түргэн үйлчилгээний цэг (цаашид “ТҮЦ”)-ийн 3 худалдагч;
    - ерөнхий боловсролын сургууль (цаашид “ЕБС”)-ийн 5 нийгмийн ажилтан;
- <u>хууль хэрэгжилтэд хяналт тавьж буй албан хаагч</u> –
    - цагдаагийн 6 албан хаагч хамрагдав.

1.5.1.Чанарын судалгааны арга

Тамхины хяналтын тухай хуулийг хэрэгжүүлэхтэй холбоотой болон холбогдох бусад хууль тогтоомж, холбогдох судалгааны тайлан, статистик тоо, мэдээлэл зэрэг

бэлэн байгаа эх сурвалжууд болон төрийн болон холбогдох бусад байгууллагаас цуглуулсан баримт бичгүүдэд контент анализ хийсэн болно.

Тамхины хяналтын тухай хуулийг хэрэгжүүлэхтэй холбоотой болон холбогдох бусад хууль тогтоомж, стандарт:

- Зөрчлийн тухай хуулийн 6.3 дугаар зүйл (2017 оны 5 дугаар сарын 11-ний өдөр батлагдаж, мөн оны 7 дугаар сарын 1-ний өдрөөс эхлэн дагаж мөрдсөн);
- Зөвшөөрлийн тухай хууль (2022 оны 6 сарын 17 өдөр батлагдаж, 2023 оны 1 дүгээр сарын 1-ний өдрөөс эхлэн дагаж мөрдсөн);
- Тамхи үйлдвэрлэл, импорт, худалдаа, үйлчилгээнд хяналт тавих журам (Засгийн газрын 2013 оны 191 дүгээр тогтоол);
- “Бизнес эрхлэх таатай орчныг бүрдүүлж, авлига, хүнд суртлыг бууруулах талаар авах зарим арга хэмжээний тухай” Нийслэлийн Засаг даргын 2021 оны А/987 дугаар захирамж;
- “Янжуур тамхи техникийн ерөнхий шаардлага” MNS 5042:2013 стандарт зэрэг хамаарна.

Хуулийн хэрэгжилттэй холбоотой судалгааны тайлан, статистик мэдээлэл:

- 2017 онд Улсын Их Хурал (цаашид “УИХ”)-ын гишүүн Н.Учралаас “Тамхины хяналтын тухай хуулийн 6 дугаар зүйлийн 6.7.14 дэх заалтын хэрэгжилтийн талаар” Монгол Улсын Ерөнхий сайдад тавьсан ***асуулгын хариу*** албан бичиг[3], түүний хавсралтын баримт бичгүүдийг үнэлгээний тайланд эх сурвалж болгон ашигласан болно.
- Тамхины хяналтын тухай хуулийн 11 дүгээр зүйлийн 11.2 дахь хэсэгт заасны дагуу цагдаагийн байгууллага нь эрх хэмжээнийхээ хүрээнд тамхины хяналтын тухай хууль тогтоомжийн биелэлтэд төрийн хяналтыг хэрэгжүүлдэг. Тайланд Цагдаагийн ерөнхий газар (цаашид “ЦЕГ”)-т бүртгэгдсэн Тамхины хяналтын тухай хууль зөрчсөн ***зөрчлийн тоон мэдээллийг*** дараах эх сурвалжаас авч нэгтгэсэн болно:
    - ***2015 оны 7 дугаар сараас 2017 оны 5 дугаар сарын хооронд ЦЕГ-т бүртгэгдсэн зөрчил***[4]: 2017 оны 7 дугаар сараас өмнөх бүртгэл бөгөөд тухайн үед Тамхины хяналтын тухай хуулийн тодорхой зүйл, заалтын зөрчлийг нарийвчлан ангилж бүртгэж байсан. Ингэж ангилсан бүртгэл нь хуулийн хэрэгжилтийн үр дагаврыг бодитой үнэлэх, хяналтыг сайжруулах зэрэг олон талын ач холбогдолтой;
    - ***2017-2024 оны хооронд ЦЕГ-т бүртгэгдсэн зөрчил:*** 2017 оны 7 дугаар сараас хойш Зөрчлийн тухай хууль хүчин төгөлдөр хэрэгжиж эхэлснээр ЦЕГ-ын Хэрэг бүртгэх алба нь Тамхины хяналтын тухай хуулийн зөрчлийг Зөрчлийн тухай хуулийн 6.3 дугаар зүйл болон 6.3.1,

[3] ЗГХЭГ. 2017.05.30-ний өдрийн ХЭГ/909 тоот албан бичгийн хавсралт. 2017 онд УИХ-ын гишүүн Н.Учралаас “Тамхины хяналтын тухай хуулийн 6 дугаар зүйлийн 6.7.14 дэх заалтын хэрэгжилтийн талаар” Монгол Улсын Ерөнхий сайдад тавьсан асуулгын хариу.
[4] Мөн тэнд.

6.3.2, 6.3.4 дэх заалтын дагуу нэгтгэж бүртгэдэг болсон. Үүний улмаас зөрчлийн мэдээллийг тусгайлан ангилж бүртгэх боломж хязгаарлагдаж, Тамхины хяналтын тухай хуулийн тодорхой зүйл, заалтын хэрэгжилтийн үр дагаврыг нарийвчлан үнэлэх боломжгүй болсон.

- Нотолгоонд суурилсан анагаах ухааны судалгааны институт ТББ-ын 2024 онд хийсэн “Өсвөр үе, залуу иргэдийн тамхины хэрэглээ, төрлүүд, никотин хамааралт байдал, нөлөөлж буй сэтгэц, нийгмийн зарим үзэгдлүүд судалгааны тайлан”;
- ЭМЯ, , ДЭМБ-ын хамтран 2023 онд хийсэн “Тамхи тогтвортой хөгжлийн зорилтыг хангахад саад болж байна” судалгааны тайлан;
- НХХЯ, ЭМЯ, БШУЯ-ны хамтран 2024 онд хийсэн “Боловсролын орчин дахь хүүхдийн эрх, хамгаалал, эрүүл мэндийн зан үйлийн судалгаа”-ны тайлан;
- Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн Тамгын газраас 2023 онд Эрүүл Монгол хүн үндэсний хөдөлгөөний “Эрүүл оюутан” дэд хөтөлбөрийн хүрээнд хийсэн судалгааны тайлан.

Хоёр. ТАМХИНЫ ХЯНАЛТЫН ТУХАЙ ХУУЛИЙН ЗАРИМ ЗҮЙЛ, ЗААЛТЫН ХЭРЭГЖИЛТИЙН ҮР ДАГАВРЫН ҮНЭЛГЭЭ

2.1.Тамхины хяналтын тухай хуулийн хэрэгжилт

2.1.1.Цагдаагийн байгууллагад бүртгэгдсэн зөрчлийн тоо

2015-2024 оны хооронд цагдаагийн байгууллагад Тамхины хяналтын тухай хуулийн зөрчил улсын хэмжээнд нийт 8274 бүртгэгдсэн бөгөөд үүнээс 2505 (35%) нь аймгуудад, 5758 (65%) нь нийслэлд бүртгэгдсэн байна. Улсын хэмжээнд:

- 2015-2017 онд 4206 зөрчил бүртгэгдсэнээс 26% (1095) нь аймгуудад, 74% (3111) нь нийслэлд гарсан байна;
- 2017-2024 онд 4068 зөрчил бүртгэгдсэнээс 34.7% (1410) нь аймгуудад, 65.1% (2647) буюу мөн л дийлэнх нь нийслэлд гарсан байна.

Хүснэгт 1. Улсын хэмжээнд бүртгэгдсэн нийт зөрчлийн тоо, эзлэх хувь (2015-2024 онд)

	2015-2017 онд				***2017-2024 онд***								
	2015[1]	***2016***	***2017***[2]	***Нийт***	***2017***[3]	***2018***	***2019***	***2020***	***2021***	***2022***	***2023***	***2024***	***Нийт***
Улсын дүн	1175	2283	748	**4206**	324	587	897	688	636	318	358	260	**4068**
Аймгуудын дүн	383	514	198	**1095**	144	282	261	158	194	167	114	90	**1410**
-Улсын дүнд эзлэх хувь	*32.6*	*22.5*	*26.5*	***26.0***	*44.4*	*48.0*	*29.1*	*23.0*	*30.5*	*52.5*	*31.8*	*34.6*	***34.7***
Дүүргүүдийн дүн	792	1769	550	**3111**	175	305	634	530	442	148	243	170	**2647**
-Улсын дүнд эзлэх хувь	*67.4*	*77.5*	*73.5*	***74.0***	*54.0*	*52.0*	*70.7*	*77.0*	*69.5*	*46.5*	*67.9*	*65.4*	***65.1***
Бусад нэгж[5]				-	5		2			3	1		**11**
Тайлбар:	1. 2015 оны сүүлийн 6 сар; 2. 2017 оны эхний 5 сар; 3. 2017 оны сүүлийн 6 сар.												

Эх сурвалж: ЦЕГ, 2017; 2025.

2015-2024 оны онцлох үзүүлэлтүүд:

- 2016 онд хамгийн олон буюу 2283 зөрчил бүртгэгдсэнээс нийслэлд 1769 зөрчил бүртгэгдсэн нь улсын дүнгийн 77.5%-ийг эзэлж байна;
- 2024 онд улсын дүн хамгийн бага буюу 260 зөрчил бүртгэгдсэн;
- 2022 онд улсын дүнд эзлэх аймгуудын дүн хамгийн өндөр буюу 52.5% болж өссөн бол 2024 онд 34.6% болж буурсан байна;

[5] “Бусад нэгж” гэдэг нь нутаг дэвсгэр хариуцсан цагдаагийн газар, хэлтэс буюу аймаг, дүүргийн цагдаагийн байгууллагаас бусад харьяа алба, нэгжүүдийг хэлнэ. Үүнд, Тээврийн цагдаагийн алба, Төмөр замын цагдаагийн газар, Иргэний агаарын тээврийн хяналт, Нийслэлийн цагдаагийн удирдах газрын Халаасны хулгайн гэмт хэрэгтэй тэмцэх нэгж зэрэг багтана.

- улсын дүнд эзлэх нийслэлийн дүн ихэвчлэн 50%-иас дээш байгаагаас үзэхэд, зөрчил ихэвчлэн Улаанбаатар хотод бүртгэгдэж байна.

Аймгууд болон дүүргүүдийн зөрчлийн түвшин хүн амын тооноос хамааралтай байгааг статистик үзүүлэлтүүд харуулж байна. Тухайлбал, зөрчлийн түвшин доогуур байгаа Говьсүмбэр (18.0 мянга), Дундговь (46.1 мянга), Говь-Алтай (56.7 мянга) зэрэг аймгууд хүн ам багатай байна. Зөрчлийн түвшин өндөр Дархан-Уул (109.2 мянга), Баян-Өлгий (116.6 мянга), Увс (83.9 мянга) зэрэг аймгууд нь олон хүн амтай.[6]

Дүүргүүдийн хувьд, хүн амын тоо цөөнтэй захын дүүргүүд болох Багахангай (4.4 мянга), Багануур (28.9 мянга), Налайх (40.2 мянга) зэрэгт зөрчлийн түвшин тогтвортой бага түвшинд байна. Хүн амын төвлөрөл ихтэй Баянзүрх (436.8 мянга), Сонгинохайрхан (341.4 мянга) дүүргүүдэд зөрчлийн түвшин хамгийн өндөр байна.[7]

Зөрчлийн тоо хамгийн сүүлд 2019 онд 897 хүрч өссөн ч, 2024 онд 260 болж (71%-иар) буурсан байна. Энэ бууралт нь 2022 оноос эхэлсэн бөгөөд тухайн онд улсын хэмжээнд 318 зөрчил бүртгэгдсэн нь өмнөх онтой харьцуулахад 50%-иар буурсан үзүүлэлт юм.

Зөрчлийн тоо буурахад нөлөөлсөн нэг хүчин зүйл нь Нийслэлийн Засаг даргын 2021 оны А/987 дугаар захирамж[8] байж болзошгүй байна. Захирамжийн 1 дүгээр зүйлд *“Хуулиар нийслэлийн нутгийн захиргааны байгууллагаас тусгай зөвшөөрөл, зөвшөөрөл авахыг шаардсанаас бусад бүх төрлийн аж ахуйн үйл ажиллагааг хууль тогтоомж, стандарт, шаардлагад нийцүүлэн, зөвхөн татварын албанд бүртгүүлсний үндсэн дээр нийслэлийн нутаг дэвсгэрт чөлөөтэй эрхлэх нөхцөл, боломжийг 2022 оны 1 дүгээр сарын 1-ний өдрөөс эхлэн бүрдүүлэхийг нийслэл, дүүргийн нутгийн захиргааны байгууллага, албан хаагчдад үүрэг болгосугай.”*[9] гэсэн нь нийслэлд үйл ажиллагаа явуулж байгаа зарим төрлийн худалдаа, үйлчилгээнд тусгай зөвшөөрөл, зөвшөөрөл шаардахгүй болсон нь зарим худалдаа, үйлчилгээний газруудын хяналтад нөлөөлсөн байж болзошгүй.

2024 онд бүртгэгдсэн зөрчлийн тоо:

- 2024 онд аймаг, дүүргүүдэд зөрчлийн тоо буурснаар улсын дүнд нөлөөлж хамгийн бага түвшинд буюу 260 хүрсэн байна.
- Дундговь, Завхан, Говь-Алтай аймагт, мөн Багахангай дүүрэгт хууль зөрчсөн тохиолдол бүртгэгдээгүй.
- Архангай, Булган, Дархан-Уул, Дорнод, Увс, Ховд, Хөвсгөл зэрэг аймгуудад зөрчлийн тоо нэг болж буурсан байна.
- Аймаг, дүүргүүдээс Сонгинохайрхан дүүрэгт хамгийн олон буюу 62 зөрчил, дараа нь Баянзүрх дүүрэгт 46 зөрчил бүртгэгдсэн байна.

[6] Үндэсний статистикийн хороо. 1212 статистикийн мэдээллийн нэгдсэн сан. Хүн амын тоо, 2023 он. Хандах: https://www2.1212.mn/tables.aspx?TBL_ID=DT_NSO_0300_004V1 Хандсан огноо: 2025-02-17.
[7] Нийслэлийн статистикийн газар. Улаанбаатар хотын хүн амын тоо, 2023 он. Хандах: http://ubstat.mn/StatTable=20 Хандсан огноо: 2025-02-17.
[8] Нийслэлийн Засаг даргын 2021 оны “Бизнес эрхлэх таатай орчныг бүрдүүлж, авлига, хүнд суртлыг бууруулах талаар авах зарим арга хэмжээний тухай” А/987 дугаар захирамж. Хандах: https://n9.cl/l3snkm
[9] Мөн тэнд. §1.

2.2.2.Ярилцлагад оролцогчдын төсөөлөл

Улаанбаатар хотын төвийн 5 дүүрэгт байрны дунд, эсхүл доор байрлах хүнсний дэлгүүрийн болон ТҮЦ-ийн худалдагчид, ЕБС-ийн нийгмийн ажилтнууд, цагдаагийн албан хаагчдаас ***“Тамхины хяналтын тухай хуулийн хэрэгжилт”***-ийн талаар ганцаарчилсан ярилцлага хийж, тэдний байр суурийг тодруулаа.

Хүнсний дэлгүүр, ТҮЦ-ийн худалдагчдын хэлж байгаагаар зарим газар тамхи худалдахыг хориглосон хуулийн заалт тодорхой хэмжээнд хэрэгжиж байгаа. Ялангуяа сургууль ойр орчимд тамхи худалдахгүй байх шаардлага тавигдаж, хяналт шалгалт тогтмол хийгдэж байдаг. Гэсэн хэдий ч олон нийтийн газар тамхи татах явдал хэвээр байгаагаас үзэхэд хяналт сул байна.

> ***Шигтгээ.***
>
> - *Энэ хууль хүүхдийн сургууль, цэцэрлэгийн орчинд хэрэгжиж байгаа гэж бодож байна. (Худалдагч, ТҮЦ-3)*
> - *Хуулийн хэрэгжилт тааруухан шүү дээ. Яагаад гэвэл гадуур гудамжаар хаа сайгүй л татаад байна шүү дээ. (Худалдагч, Хүнсний дэлгүүр-2)*

ЕБС-ийн нийгмийн ажилтнуудын хувьд Тамхины хяналтын тухай хуулийг илүү нарийвчилсан, урьдчилан сэргийлэх заалтуудыг сайжруулсан, сургууль орчимд тамхи худалдах, хэрэглэхийг хориглосон зохицуулалтыг тодорхой болгосон сайн хууль бөгөөд сургуулийн ойр орчимд тамхи татахыг багасгаж, урьдчилан сэргийлж чадсан гэж дүгнэж байна. Гэвч сургуулийн ойр орчимд тамхи худалдахыг хориглосон хязгаарлалт нь бодит байдал дээр хэрэгжихэд хүндрэлтэй байна. Мөн тэдний үзэж байгаагаар олон нийтийн мэдлэг, мэдээлэл, ухамсарт нөлөөлөх ажлууд хангалтгүй, хориглосон газарт тамхи татах тохиолдол их байна.

> ***Шигтгээ.***
>
> - *Сургууль орчмын 500 метр гэдэг зохицуулалт бол үндсэндээ хэрэгжихгүй байна. (Нийгмийн ажилтан, ЕБС-2)*
> - *Энд тамхи татаж болохгүй гээд сануулга тавьчихсан байхад хүмүүс үүнийг уншдаггүй. Иргэд, олон нийт тамхины хуулийн талаар мэдлэг, мэдээлэл муу байна. Цаашид сургууль орчмын бүсийг “Тамхигүй бүс” болгох хэрэгтэй. Үүнд бүх төрлийн тамхи хамаарна. (Нийгмийн ажилтан, ЕБС-4)*
> - *Хуулийн хэрэгжилт муу байна. Хүмүүс хаа сайгүй л тамхи татаж байна. Хүүхдээ хүлээх хоорондоо сургуулийн гадаа эцэг, эхчүүд өөрсдөө ч тамхи татаад зогсож л байдаг. (Нийгмийн ажилтан, ЕБС-5)*

Цагдаагийн албан хаагчдын үзэж байгаагаар Тамхины хяналтын тухай хуулийн хэрэгжилт нь хуулийг мөрдөж эхлэх үед сайн байсан ч, сүүлийн жилүүдэд зарим газарт хэрэгжилт суларч байна. Хууль бүрэн хэрэгжих боломжтой ч хэрэгжилтийн механизм, хяналтын тогтолцоог сайжруулах шаардлагатай гэж үзэж байна.

Шигтгээ.

- *Анх хууль батлагдсаны дараа хэрэгжилт сайн байсан. Харин одоо зарим талаар хэрэгжилт буурсан. Тухайлбал, ТҮЦ-үүд сургуулийн орчим хууль зөрчин тамхи нууцаар зардаг нь үнэн. Тэгээд бид нар арга хэмжээг нь аваад явдаг. Бараг 70% нь зөвшөөрөлгүй явуулж байгаа гэж ойлгож болно шүү. (Цагдаагийн албан хаагч-1)*
- *Тамхины хяналтын тухай хуулийн хэрэгжилт 50%-тай гэж үзэж байна, 100% хэрэгжихгүй байгаа. 1-рт, 2022 оноос Нийслэлийн ЗД-ын зарим төрлийн худалдаа, аж ахуйн үйл ажиллагааг тусгай зөвшөөрөлтгүйгээр эрхлэх шийдвэр хэрэгжиж эхэлсэн. Тэрэнтэй холбоотойгоор ААН рүү шууд орж шалгалт хийхээ больсон. Тухайн ААН дээр ямар нэгэн гэмт хэрэг, зөрчил гарсан тохиолдолд шууд орж шалгаж байгаа болохоос биш эргүүлийн үүрэг гүйцэтгэж байгаад шалгахаа больсон. 2-рт, цагдаагийн албан хаагчид их ачаалалтай ажиллаж байгаа. Хүний нөөц хүрэлцэхгүй байна. Тиймээс жишээлбэл, гудамжинд тамхи татаж байгаа хүнийг хараад "Энд автобусны буудал дээр тамхи татаж болохгүй" гэж хэлээд зогсоох боломжгүй болсон. Өмнө нь ийм хяналт тавьдаг байсан, одоо байхгүй болсон. (Цагдаагийн албан хаагч-3)*

Албан хаагчдаас тус хуультай холбоотой "түгээмэл гардаг зөрчил"-ийг тодруулж асуухад, тамхи ширхэглэн худалдах тохиолдол их байна. Үүнд, ТҮЦ, хүнсний дэлгүүр болон орон сууцны доорх жижиг дэлгүүрүүд ихэвчлэн хамрагддаг. Тамхи худалдах үйл ажиллагаа эрхлэх тусгай зөвшөөрөлгүй газрууд болон ЕБС-ийн ойр орчимд тамхи худалдахыг хориглосон заалт хамгийн их зөрчигддөг. Мөн тамхи татахыг хориглосон газар тамхи татах зөрчил түгээмэл гардаг, үүнийг дагаад Зөрчлийн тухай хуулийн 5.1 дүгээр зүйлд заасан олон нийтийн газар, авто зам, орон сууцны орчны газар, гудамж, талбайд тамхины иш хаях зөрчил гардаг.

Хэдийгээр цагдаагийн байгууллагаас хяналт тавьж, гомдлын мөрөөр шалгадаг ч хяналтыг хангалттай тавьж чадахгүй байна. Зөрчил гарах шалтгаанууд:

- тамхи татах хэрэгцээ, эрэлт их байна;
- хүнсний дэлгүүрүүд, ТҮЦ-үүд орлогоо нэмэгдүүлэхээр хичээж байна;
- цагдаагийн албан хаагчид их ачаалалтай, хүний нөөц хүрэлцээгүй байгаа нь хяналтыг бууруулсан;
- сум, дүүргийн Засаг дарга нар, ААН-үүдийн хүлээсэн үүргээ хэрэгжихгүй байна;
- тамхи татах зориулалтын цэг хангалттай байдаггүй гэсэн байна.

Эдгээрээс гадна бодлогын түвшинд Нийслэлийн Засаг даргын 2021 оны А/987 дугаар захирамжийн[10] дагуу ААН-үүдийг шууд шалгах боломжгүй нөхцөл байдал үүссэн. Тус захирамжийн дагуу нийслэлд үйл ажиллагаа явуулж байгаа зарим төрлийн худалдаа, үйлчилгээнд тусгай зөвшөөрөл, зөвшөөрөл шаардахгүй болсон нь хяналт сулрахад нөлөөлсөн байна.

Хуулийн хэрэгжилтэд нөлөөлж буй хүчин зүйлс:

- иргэдийн хуулийн мэдлэг дутмаг;
- гудамжинд тамхи зарж буй иргэдийг торгох, хууль хэрэгжүүлэхэд хүндрэлтэй байдал үүсдэг;
- зөрчил шийдвэрлэх ажиллагаа буюу процесс нь шат дамжлага ихтэй байдаг аж.

[10] Мөн тэнд. §1.

Мөн цагдаагийн албан хаагчдаас тус хуулийн зүйл, заалтуудаас ***“амьдралд буухгүй, хэрэглэгдэхгүй зохицуулалт”***-ыг тодруулахад, дор дурдсаныг онцолсон:

- ЕБС-ийн хичээлийн болон дотуур байраас 500 метрийн дотор тамхи худалдахыг хориглох - хуулийн энэхүү заалт нь бодит байдал дээр хот төлөвлөлтөөс хамаарч хэрэгжих боломжгүй байдаг, иймд тамхийг нууцаар худалддаг;
- хууль тогтоомжийн биелэлтэд хяналт тавих – цагдаагийн байгууллагаас хяналт тавьж, гомдлын мөрөөр шалгаж, шаардлага тавьж, зөвлөмж хүргүүлдэг боловч иргэд амьдралын тааруу нөхцөлөөс шалтгаалан хууль зөрчиж, ашиг олохын тулд шаардлага, зөвлөмжийг биелүүлдэггүй;
- татахыг хориглосон газруудад утаат тамхи татах – тамхи татах цэг байхгүйгээс болж хүүхдээ авч байгаа буюу тоглуулж байгаа эцэг эхчүүд цэцэрлэг, сургуулийн ойр орчимд, хүүхдийн тоглоомын талбай дээр, цэцэрлэгт хүрээлэнд, автобус хүлээж байгаа иргэд зорчигч тээврийн (автобусны) буудал дээр тамхи татдаг.

Үнэлгээний тайлангийн 2.1.1 дэх хэсэгт өгүүлсэн зөрчлийн тоон үзүүлэлтүүд, энэ хэсэгт оруулсан ярилцлагын үр дүнгээс үзэхэд, цагдаагийн байгууллагаас Тамхины хяналтын тухай хуулийн хэрэгжилтэд хяналт тавьж байгаа ч, тус байгууллагын ажиллах хүний хүч дутагдалтай, ажлын ачаалал ихтэй, хууль хэрэгжүүлэх хяналтын механизм сул байгаа зэрэг шалтгааны улмаас хуулийн хэрэгжилт суларч ач холбогдлыг буурлууж байна.

Мөн ААН, байгууллагуудад тусгай зөвшөөрөлгүй, зөвшөөрөлгүй үйл ажиллагаа явуулах боломжоор хангах шийдвэр нь хяналтыг улам хүндрүүлсэн байдал ажиглагдаж байна. Үүнээс шалтгаалж зөрчлийн тоо буурсан мэт харагдаж байгаа ч бодит байдал дээр тамхины хууль бус худалдаа нууц хэлбэрт шилжсэн байж болзошгүй юм.

2.3.Тамхи худалдахад тавигдах шаардлага, түүний хэрэгжилт

2.3.1.Цагдаагийн байгууллагад бүртгэгдсэн зөрчлийн тоо

2015-2024 оны хооронд Тамхины хяналтын тухай хуулийн 6 дугаар зүйлийн 6.7 дахь хэсэгт заасан шаардлагыг зөрчсөн нийт 6831 зөрчил бүртгэгдсэн бөгөөд үүнээс 33.6% (1970 зөрчил) нь аймгуудад, 66.4% (4860 зөрчил) нь нийслэлд бүртгэгдсэн байна. Улсын хэмжээнд:

- 2015-2017 онд 3956 зөрчил бүртгэгдсэнээс 25.4% (1004) нь аймгуудад, 74.6% (2952) нь нийслэлд гарсан байна;
- 2017-2024 онд 2875 зөрчил бүртгэгдсэнээс 33.6% (966) нь аймгуудад, 66.4% (1908) нь буюу мөн л дийлэнх нь нийслэлд гарсан байна.

2015-2024 оны онцлох үзүүлэлтүүд:

- 2016 онд хамгийн олон буюу 2139 зөрчил бүртгэгдсэн нь тухайн жилд нийслэлд 1676 зөрчил (78.4%), аймгуудад 463 зөрчил (21.6%) бүртгэгдсэнтэй холбоотой.

- Аймгуудын зөрчлийн эзлэх хувь 2022 онд хамгийн өндөр буюу 62.6%, харин 2024 онд 37.9% болж буурсан байна.
- Дүүргүүдийн зөрчлийн эзлэх хувь нь 2016 онд хамгийн өндөр буюу 78.4%, харин 2022 онд 37.4% болж огцом буурсан боловч 2024 онд 62.1% болж дахин өссөн байна.
- Зөрчлийн тоо 2019 онд 582 байсан ч 2024 онд 227 болж 61%-иар буурсан үзүүлэлттэй байна.

Хүснэгт 2. Тамхитай холбоотой үйл ажиллагаанд тавих шаардлагыг зөрчсөн зөрчлийн тоо, эзлэх хувь (2015-2024 онд)

	2015-2017 онд				***2017-2024 онд***								
	2015[1]	***2016***	***2017***[2]	***Нийт***	***2017***[3]	***2018***	***2019***	***2020***	***2021***	***2022***	***2023***	***2024***	***Нийт***
Улсын дүн	1110	2139	707	**3956**	161	383	582	558	475	198	291	227	**2875**
Аймгуудын дүн	370	463	171	**1004**	52	160	173	128	143	124	100	86	**966**
-Улсын дүнд эзлэх хувь	33.3	21.6	24.2	**25.4**	32.3	41.8	29.7	22.9	30.1	62.6	34.4	37.9	**33.6**
Дүүргүүдийн дүн	740	1676	536	**2952**	108	223	409	430	332	74	191	141	**1908**
-Улсын дүнд эзлэх хувь	66.7	78.4	75.8	**74.6**	67.1	58.2	70.3	77.1	69.9	37.4	65.6	62.1	**66.4**
Бусад нэгж[11]					1								**1**
Тайлбар:	1. 2015 оны сүүлийн 6 сар; 2. 2017 оны эхний 5 сар; 3. 2017 оны сүүлийн 6 сар.												

Эх сурвалж: ЦЕГ, 2017; 2025.

Өмнө нь дурдаж байсанчлан 2015 оны 7 дугаар сараас 2017 оны 5 дугаар сарын хооронд ЦЕГ-т Тамхины хяналтын тухай хуулийн тодорхой зүйл, заалтын зөрчлийг ангилан бүртгэж байсан.[12] Тус бүртгэлээс үзэхэд, 2015-2017 оны хооронд Тамхины хяналтын тухай хуулийн 6 дугаар зүйлийн 6.7.7, 6.7.8, 6.7.12, 6.7.14 дэх заалтуудыг зөрчсөн 3955 зөрчил улсын хэмжээнд бүртгэгджээ. Үүнээс 25.4% (1003) нь аймгуудад, 74.6% (2952) нь нийслэлд гарсан байна:

- 21 нас хүрээгүй хүнд тамхи худалдах, түүгээр тамхи худалдуулах (§6.7.7) –
  - улсын хэмжээнд 42 зөрчил бүртгэгдснээс 71.4% (30) нь аймгуудад гарсан;
- тамхийг ширхэглэн худалдах, дүнсэн болон түүнтэй адилтгах задгай тамхины үйлдвэрлэсэн боодлыг задалж буюу ороож худалдах (§6.7.8) –
  - улсын хэмжээнд 463 зөрчил бүртгэгдсэнээс 88.1% (408) нь нийслэлийн дүүргүүдэд гарсан;

[11] “Бусад нэгж” гэдэг нь нутаг дэвсгэр хариуцсан цагдаагийн газар, хэлтэс буюу аймаг, дүүргийн цагдаагийн байгууллагаас бусад харьяа алба, нэгжүүдийг хэлнэ. Үүнд, Тээврийн цагдаагийн алба, Төмөр замын цагдаагийн газар, Иргэний агаарын тээврийн хяналт, Нийслэлийн цагдаагийн удирдах газрын Халаасны хулгайн гэмт хэрэгтэй тэмцэх нэгж зэрэг багтана.

[12] ЗГХЭГ. 2017.05.30-ний өдрийн ХЭГ/909 тоот албан бичгийн хавсралт. 2017 онд УИХ-ын гишүүн Н.Учралаас “Тамхины хяналтын тухай хуулийн 6 дугаар зүйлийн 6.7.14 дэх заалтын хэрэгжилтийн талаар” Монгол Улсын Ерөнхий сайдад тавьсан асуулгын хариу.

- зөвшөөрөгдсөн цэгээс бусад газарт тамхи худалдах (§6.7.12) –
  - улсын хэмжээнд 3295 зөрчил бүртгэгдсэн нь хамгийн өндөр хувьтай зөрчил байна; Үүнээс дийлэнх буюу 73.8% (2431) нь нийслэлд гарсан;
  - энэ төрлийн зөрчил хамгийн өндөр хувьтай байна;
- ЕБС-ийн хичээлийн болон дотуур байраас 500 метрийн дотор тамхи худалдах (§6.7.14):
  - улсын хэмжээнд 155 зөрчил бүртгэгдсэнээс 65.2% (101) нь нийслэлд гарсан байна.

Хүснэгт 3. Тамхитай холбоотой үйл ажиллагаанд тавих зарим шаардлагыг зөрчсөн зөрчлийн нийт тоо, эзлэх хувь (2015-2017 онд)

	Тамхины хяналтын тухай хуулийн				
	§6.7.7	***§6.7.8***	***§6.7.12***	***§6.7.14***	***Нийт***
Улсын дүн	42	463	3295	155	**3955**
Аймгуудын дүн	30	55	864	54	**1003**
-Улсын дүнд эзлэх хувь	71.4	11.9	26.2	34.8	**25.4**
Дүүргүүдийн дүн	12	408	2431	101	**2952**
-Улсын дүнд эзлэх хувь	28.6	88.1	73.8	65.2	**74.6**

Эх сурвалж: ЦЕГ, 2017.

Тамхины хяналтын тухай хуулийн 6 дугаар зүйлийн 6.7 дахь хэсэгт тусгасан тамхитай холбоотой үйл ажиллагаанд тавих бусад шаардлагын хувьд:

- тус зүйлийн 6.7.15-т заасан шаардлагыг зөрчсөн зөрчил 2015 онд орон нутгийн хэмжээнд нэг удаа бүртгэгдсэн байна;
- тус зүйлийн 6.7.6, 6.7.9, 6.7.10, 6.7.11, 6.7.13-д заасан шаардлагыг зөрчсөн зөрчил бүртгэгдээгүй.

2017-2024 оны хооронд ЦЕГ-т Тамхины хяналтын тухай хуулийн 6 дугаар зүйлийн 6.7 дахь хэсэгт заасан ***тамхи импортлох, экспортлох, үйлдвэрлэх, худалдах, хэрэглэхэд тавих шаардлагыг*** зөрчсөн тохиолдлуудыг Зөрчлийн тухай хуулийн 6.3 дугаар зүйлийн 6.3.2 дахь заалтын дагуу нэгтгэн бүртгэж байгаа. Энэ нь зөрчлийн төрөл тус бүрийг нарийвчлан ангилахгүй, зөвхөн газар зүйн байршлаар нэгтгэн бүртгэдэг тул зөрчлийн давтамж, тархалтад нарийвчлан авч үзэх боломжгүй байна.

2017-2024 оны хооронд Тамхины хяналтын тухай хуулийн 6 дугаар зүйлийн 6.7 дахь хэсэгт тусгасан тамхитай холбоотой үйл ажиллагаанд тавих шаардлагыг зөрчсөн зөрчлийн тоо 2875 гэж улсын хэмжээнд бүртгэгдсэн бөгөөд үүнээс 66.4% (1908) нь нийслэлд, 33.6% (966) нь аймгуудад гарсан байна.

- 2019 онд улсын хэмжээнд хамгийн олон буюу 582 зөрчил бүртгэгдсэн;
- 2024 онд улсын хэмжээнд зөрчлийн тоо 2019 онтой харьцуулахад 61%-иар буурсан ч нийслэлд илүүтэй давамгайлж байна;
- аймгуудад 2019 онд хамгийн олон буюу 173 зөрчил гарсан бол 2024 онд 86 болж 50%-иар буурчээ;

- нийслэлийн хэмжээнд хамгийн олон буюу 409 зөрчил мөн л 2019 онд гарсан бол 2022 онд хамгийн бага буюу 74 зөрчил болж буурсан байна.

2.3.2.21 насанд хүрээгүй хүнд тамхи худалдах, түүгээр худалдуулах

Үнэлэх хэсэг:
ТАМХИНЫ ХЯНАЛТЫН ТУХАЙ ХУУЛЬ 6.7.Монгол Улсын нутаг дэвсгэрт тамхи импортлох, экспортлох, үйлдвэрлэх, худалдах, хэрэглэхэд дараахь зүйлийг хориглоно: */Энэ хэсэгт 2015 оны 1 дүгээр сарын 29-ний өдрийн хуулиар өөрчлөлт оруулсан/* */Энэ заалтад 2012 оны 10 дугаар сарын 24-ний өдрийн хуулиар өөрчлөлт оруулсан/* 6.7.7.21 нас хүрээгүй хүнд тамхи худалдах, түүгээр тамхи худалдуулах; */Энэ заалтад 2012 оны 10 дугаар сарын 24-ний өдрийн хуулиар өөрчлөлт оруулсан/*

Тамхины хяналтын тухай хуулийн 6 дугаар зүйлийн 6.7.7 дахь хэсэг нь 21 нас хүрээгүй хүнд тамхи худалдах, тэднээр тамхи худалдаалуулахыг хориглох заалттай. Энэхүү заалтыг зөрчсөн хувь хүн, хуулийн этгээдийг Зөрчлийн тухай хуулийн 6.3 дугаар зүйлийн 6.3.2 дахь хэсгийн дагуу хариуцлага хүлээлгэх зохицуулалттай. Үүнд, зөрчил үйлдэхэд ашигласан эд зүйл, хууль бусаар олсон хөрөнгө, орлогыг хураах, тусгай зөвшөөрлийг хүчингүй болгох, хувь хүнийг 100 нэгжтэй, хуулийн этгээдийг 3000 нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгох арга хэмжээ багтана.

2015 оны 7 дугаар сараас 2017 оны 5 дугаар сарын хоорондох 23 сарын хугацаанд цагдаагийн байгууллагад Тамхины хяналтын тухай хуулийн 6.7.7 дахь хэсгийг зөрчсөн зөрчил улсын хэмжээнд 42, үүнээс аймгуудад 30, нийслэлд 12 бүртгэгджээ.[13] 2017 оны 7 дугаар сараас хойш энэ төрлийн зөрчлийн нарийчилсан тоо байхгүй, учир нь цагдаагийн байгууллага тус зөрчлийг Зөрчлийн тухай хуулийн дагуу бусад зөрчлийн хамт нэгтгэн бүртгэж байгаа.

А) 21 насанд хүрээгүй хүнд тамхи худалдах:

Монгол Улсад 21 нас хүрээгүй иргэнд тамхи худалдахыг Тамхины хяналтын тухай хуулиар хориглосон хэдий ч бодит байдал дээр уг заалтын хэрэгжилт хангалтгүй байна. Судалгааны үр дүнгээс харахад, оюутан, сурагчдын тамхины хэрэглээ өсөх хандлагатай, худалдагчид насны хязгаарлалтыг тогтвортой мөрдөхгүйн дээр хяналт шалгалт дутмаг байна. Мөн тамхи худалддаг ААН-үүдийн зүгээс оюутан, сурагчдад тамхи худалдах зөрчил нас ахих тусам нэмэгддэг нь судалгаагаар нотлогдож байна (НСАУСИ ТББ, 2024, р. 23):

- *оюутан, сурагчдын тамхины хэрэглээ –*
    - 2019 оны судлагаагаар 13-15 насны сурагчдын 14% нь тамхи татаж байна (НСАУСИ ТББ, 2024, хууд. 9);

[13] Мөн тэнд.

- 2023 онд сурагчдын 11.1% нь сүүлийн 30 хоногт дор хаяж нэг удаа тамхи татсан. Энэ үзүүлэлт 2013 онд 9.4% байсан бол 2023 онд өссөн байна (НХХЯ, ЭМЯ, БШУЯ, 2024, хууд. 42);
- 17-19 настай оюутнуудын 17%, 20-24 настай оюутнуудын 30.4% нь сүүлийн 7 хоногт тамхи болон тамхин бүтээгдэхүүн хэрэглэсэн байна (Ерөнхийлөгчийн Тамгын газар, 2023, хууд. 43);
- оюутнуудын тамхины хэрэглээнд нас, хүйс, цахим орчинд өнгөрүүлж буй хугацаа болон архины хэрэглээ зэрэг нь нөлөөлж байна (Ерөнхийлөгчийн Тамгын газар, 2023, хууд. 73);

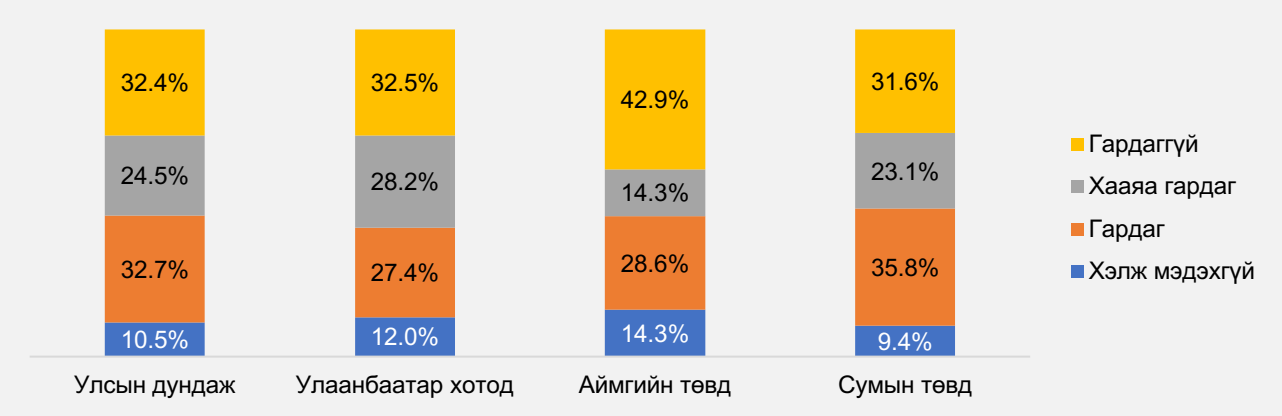
- *тамхи худалдах зөрчил –*
  - тамхи худалдан авахыг оролдсон 13-15 насны сурагчдын 75.6% нь насанд хүрээгүй тул тамхи худалдаж авч чадаагүй боловч үлдсэн 24.4% нь ямар нэгэн байдлаар тамхи худалдан авсан байна (НСАУСИ ТББ, 2024, хууд. 22);
  - өөр судалгаагаар тамхи худалдан авахыг оролдсон сурагчдын 38.2%-д насны хязгаарлалтын улмаас татгалзсан боловч үлдсэн 61.8%-д тамхи худалдсан байна (НХХЯ, ЭМЯ, БШУЯ, 2024, хууд. 44)
  - 16-24 насны залуучуудын 57.7%-д нь нас харгалзахгүйгээр тамхи худалдсан байна (НСАУСИ ТББ, 2024, хууд. 23);
  - судалгааны дүнгээс харахад, тамхи татдаг сурагчдын 82.9% нь хүнсний дэлгүүр, супермаркет, ТҮЦ-ээс тамхи худалдан авдаг бол 40.7% нь ямар нэгэн саадгүйгээр тамхи худалдан авч чадна гэж хариулжээ (ЭМЯ, НЭМҮТ, ДЭМБ, 2023, хууд. 6).

Санал асуулгын дүн:

Дүнг бүс нутгаар харьцуулахад, 21 насанд хүрээгүй хүнд утаат тамхи худалдах тохиолдол сумын төвд улсын дунджаас өндөр (35.8%) “гардаг” гэсэн бол аймгийн төв (27.4%) болон нийслэлд (27.4%) харьцангуй бага дүнтэй байна. Энэ нь Тамхины хяналтын тухай хуулийн 6 дугаар зүйлийн 6.7.7 дахь хэсгийн хэрэгжилт, хяналт сумын төвд сул байгааг харуулж байна.

Мөн санал асуулгад оролцогчдын 10.5% нь энэ асуудлын талаар “хэлж мэдэхгүй” гэж хариулсан нь олон нийтэд тамхи худалдах хяналтын бодлогын талаарх мэдээлэл хангалтгүй байгааг харуулж байна. Энэ нь хууль тогтоомжийн хэрэгжилт зөвхөн хяналтын асуудлаас гадна олон нийтийн ойлголт, мэдээллийн хүртээмжтэй байдлаас мөн хамааралтай болохыг харуулж байна.

Зураг 1. Санал асуулгын дүн: 21 нас хүрээгүй хүнд утаат тамхи худалдах тохиолдол

Ярилцлагын үр дүн:

Хүнсний дэлгүүр, ТҮЦ-ийн худалдагч нарын зарим нь 21 насанд хүрээгүй хүнд утаат тамхи худалдаггүй гэсэн бол зарим нь хүнсний дэлгүүр, ТҮЦ-үүд орлогоо бодоод нууцаар худалдах явдал түгээмэл байдаг хүлээн зөвшөөрчээ.

> ***Шигтгээ.***
>
> - *Ер нь хүнийг 21 нас хүрсэн эсэхийг шууд хараад мэдэхгүй шүү дээ. (Худалдагч, ТҮЦ-3)*
> - *Ер нь зардаг. ТҮЦ-ээ ажиллуулж, амьдралаа залгуулж байгаа болохоор хүмүүс юм авахаар өгөөд л явуулна. (Худалдагч, ТҮЦ-4)*

ЕБС-ийн нийгмийн ажилтнууд “зах, худалдааны төв, хүнсний дэлгүүрүүд оюутан, сурагчдад тамхи худалддаггүй гэдэг ч бодит байдал дээр ААН-үүд тэдэнд тамхи нууцаар худалддаг” гэж үзэж байна.

> ***Шигтгээ.***
>
> - *Хүүхдүүд тамхийг хаанаас олж авааД байна гэвэл дэлгүүр, ТҮЦ, хүнсний дэлгүүрүүдээс л олж авч байна шүү дээ. ТҮЦ-ээр амьдралаа залгуулдаг хүмүүсийн хувьд зарж болно, гэхдээ хуулиа дагаад 21 нас хүрээгүй хүүхдэд зарахгүй байх нь чухал байна. (Нийгмийн ажилтан, ЕБС-2)*
> - *Тамхийг хаа сайгүй л зарж байна. Зах, худалдааны төвүүд нас харгалзахгүй л зарж байна. (Нийгмийн ажилтан, ЕБС-5)*

Цагдаагийн албан хаагчийн ажиглалтаар, хяналтын камераар хүний насыг шууд тогтоох боломжгүй бөгөөд ТҮЦ, дэлгүүрүүдэд байнгын хяналт тавихад хүндрэлтэй байна. Үүний улмаас 21 нас хүрээгүй хүүхдүүд том хүнээр дамжуулж, хуурамч бичиг баримт ашиглаж, эсхүл дэлгүүрийн хяналт сул байдлыг далимдуулан тамхи худалдан авч байна.

Шигтгээ.

- *Цагдаагийн албан хаагч хяналтын камер шүүж үзэхэд тухайн хүн нь 21 насанд хүрч үү хүрээгүй юу гэдгийг нь шууд тогтоох боломжгүй болоод байна. Мөн албан хаагчид ТУЦ, хүнсний дэлгүүр дээр байнга хяналт тавиад байх боломжгүй. Харин гудамж, талбай дээр 21 насанд хүрээгүй хүн тамхи татаад байна гэдэг чинь тамхи бас худалдаж аваад л байна гэсэн үг. (Цагдаагийн албан хаагч-2)*
- *Дэлгүүр бүр хяналтгүй зараад байдаггүй. 1-рт, 21 насанд хүрээгүй хүүхдүүд тамхи авахдаа том хүнээр дамжуулж тамхи авч байна. Тэд хэрэв өөрт нь зарахгүй байгаа бол гудамжинд таарсан хүнээсээ гуйгаад, мөнгө төгрөгийг нь өгөөд дамжуулж авч байна. 2-рт, хуурамч бичиг бариmтаар, оноо худлаа хэлж авч байна, ахынхаа ч юм уу үнэмлэхийн зургийг харуулж байгаад тамхи худалдаж аваад байна. Зарим тохиолдолд дэлгүүр өөрсдөө хяналтаа тавихгүй бичиг бариmтыг нь шалгахгүйгээр зарж байгаа тохиолдол ерөнхийдөө гарч байна. (Цагдаагийн албан хаагч-4)*

Б) 21 насанд хүрээгүй хүнээр тамхи худалдуулах

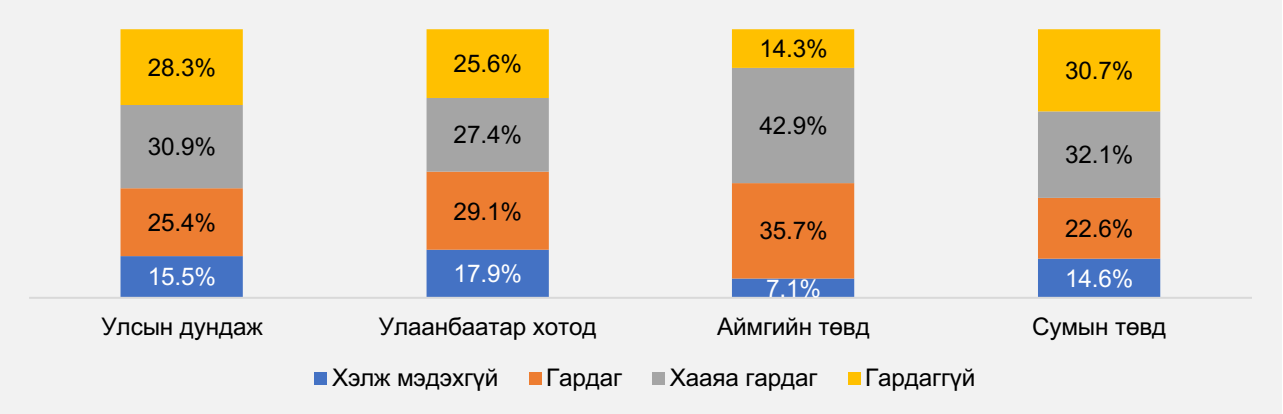
“Өсвөр үе, залуу иргэдийн тамхины хэрэглээ, төрлүүд, никотин хамааралт байдал, нөлөөлж буй сэтгэц, нийгмийн зарим үзүүлэлт” судалгаанаас үзэхэд, тамхины никотин хувьд бүх судалгаанд оролцогчид ажил, гэр, сургуулийн эргэн тойронд 100 метр дотор бүхий л төрлийн тамхи худалдан авах боломжтой байдаг (НСАУСИ ТББ, 2024, p. 47)

Санал асуулгын дүн:

Бүс нутгийн түвшинд гарч буй зөрчлийн түвшин харилцан адилгүй байна. Тухайлбал, 21 насанд хүрээгүй хүнээр тамхи худалдуулах тохиолдол аймгийн төвд 42.9% нь “хааяа гардаг”, 39.7% нь “гардаг” гэж хариулсан бусад нэгжээс өндөр үзүүлэлттэй байна. Улаанбаатар хотод 29.1% нь “гардаг”, 27.4% нь “хааяа гардаг” гэж хариулахын зэрэгцээ 25.6% нь “гардаггүй” гэж үзжээ.

Сумын төвд “гардаггүй” (30.7%) болон “хааяа гардаг” (32.1%) гэсэн үзүүлэлтүүд улсын дунджаас өндөр байна. Улсын дунджаар “хааяа гардаг” (30.9%) болон “гардаггүй” (28.3%) гэсэн үзүүлэлт давамгайлж байгаа нь зөрчлийн илрэл болон хяналтын түвшин бүс нутгаас шалтгаалан ялгаатай байгааг харуулж байна.

Зураг 2. Санал асуулгын дүн: 21 нас хүрээгүй хүнээр тамхи худалдуулах тохиолдол

Ярилцлагын үр дүн:

Хүнсний дэлгүүр, ТҮЦ-ийн худалдагчид болон ЕБС-ийн нийгмийн ажилтнуудын хэлж байгаагаар хүнсний дэлгүүр, ТҮЦ-ийн худалдагчид өөрсдөө ажиллуулдаг тул 21 насанд хүрээгүй хүнээр тамхи худалдуулах асуудал бага болсон.

Шигтгээ.

- *Тэгж их гардаггүй шүү дээ. Яагаад гэвэл 21 хүрээгүй хүн дэлгүүрт ажиллаад байдаггүй. (Худалдагч, Хүнсний дэлгүүр-1)*
- *Ер нь насанд хүрсэн хүмүүс л сууж байгаа харагддаг. (Нийгмийн ажилтан, ЕБС-3)*

Цагдаагийн албан хаагчдын ярьж байгаагаар архи худалдаалдаг дэлгүүрүүдэд тамхи зардаг боловч, насны хязгаарлалттай байдаг тул насанд хүрсэн хүмүүс ажиллаж, энэ төрлийн зөрчил харьцангуй бага болсон. Харин гэр бүлийн жижиг дэлгүүрүүдэд хүүхэд, залуучууд худалдаа хийдэг нь эцэг, эх, иргэдийн хуулийн мэдлэг дутмаг байгаатай холбоотой зөрчил гаргах нөхцөл болж байна.

Шигтгээ.

- *Архи зардаг дэлгүүрүүдэд бас тамхи зарж байгаа. Архи борлуулахад мөн 21-ээс дээш нас гээд заагаад өгчихсөн байдаг учраас тэр дэлгүүрт насанд насанд хүрсэн хүмүүс суудаг тул энэ төрлийн зөрчил гараагүй байна. (Цагдаагийн албан хаагч-4)*
- *Мөн л гардаг зөрчил. Ихэвчлэн гэрийнхээ ажиллуулдаг дэлгүүрт суугаад худалдаа хийж байгаа хүүхэд, залуучууд байдаг. Энэ нь мөн л эцэг, эхийн, иргэдийн хуулийн мэдлэг дутмаг байгаатай л холбоотой. (Цагдаагийн албан хаагч-5)*

2.3.3.Тамхийг ширхэглэн худалдах

Үнэлэх хэсэг:

ТАМХИНЫ ХЯНАЛТЫН ТУХАЙ ХУУЛЬ

6.7.Монгол Улсын нутаг дэвсгэрт тамхи импортлох, экспортлох, үйлдвэрлэх, худалдах, хэрэглэхэд дараахь зүйлийг хориглоно:

/Энэ хэсэгт 2015 оны 1 дүгээр сарын 29-ний өдрийн хуулиар өөрчлөлт оруулсан/

/Энэ заалтад 2012 оны 10 дугаар сарын 24-ний өдрийн хуулиар өөрчлөлт оруулсан/

6.7.8.тамхийг ширхэглэн худалдах, дүнсэн болон түүнтэй адилтгах задгай тамхины үйлдвэрлэсэн боодлыг задалж буюу ороож худалдах;

“Өсвөр үе, залуучуудын тамхины хэрэглээ, төрлүүд, никотин хамааралт байдал, нөлөөлж буй сэтгэц, нийгмийн зарим үзэгдлүүд” судалгааны дүнгээс харахад, 13-15 насны сурагчдын 64.7% нь тамхийг хайрцгаар, 17.6% нь ширхгээр худалдан авсан бол өөрөө тамхи ороож татсан тохиолдол нэг бүртгэгджээ. Харин 16-24 насны залуусын 56.3% нь хайрцгаар, 36.1% нь ширхгээр, 5.1% нь боодлоор, 2.5% нь өөрөө ороож хэрэглэсэн байна (НСАУСИ ТББ, 2024, pp. 22-23).

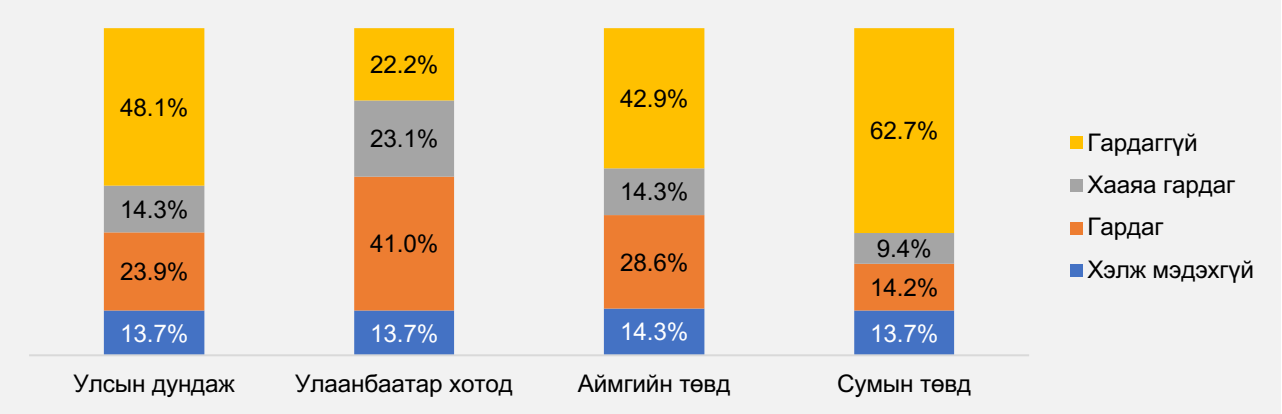
Эдгээр үр дүн нь өсвөр үе, залуучуудын дунд тамхийг ширхгээр худалдаж авах хандлага түгээмэл байгааг харуулж байгаа бөгөөд энэ нь хяналт сул, насанд хүрээгүй иргэд тамхийг хялбархан хандаж авах боломжтой байгааг илтгэж байна (НСАУСИ ТББ, 2024, pp. 22-23).

Санал асуулгын дүн:

Улсын хэмжээнд судалгаанд оролцогчдын 48.1% нь утаат тамхийг ширхэглэн худалдах тохиолдол “гардаггүй” гэж хариулсан бөгөөд энэ үзүүлэлт сумын төвд хамгийн өндөр буюу 62.7%, аймгийн төвд 42.9%, харин Улаанбаатар хотод хамгийн бага буюу 22.2% байна.

Эсрэгээрээ, Улаанбаатар хотод ийм зөрчил “гардаг” гэсэн хариулт хамгийн өндөр буюу 41.0%, аймгийн төвд 28.6% байгаа нь улсын дунджаас өндөр (23.9%) байна. Харин сумын төвд энэ үзүүлэлт хамгийн бага (14.2%) “гардаг” гэсэн нь утаат тамхины ширхэглэн худалдаах явдал нь хот, хөдөөгийн түвшинд харилцан адилгүй байна.

Зураг 3. Санал асуулгын дүн: Утаат тамхийг ширхэглэх худалдах тохиолдол

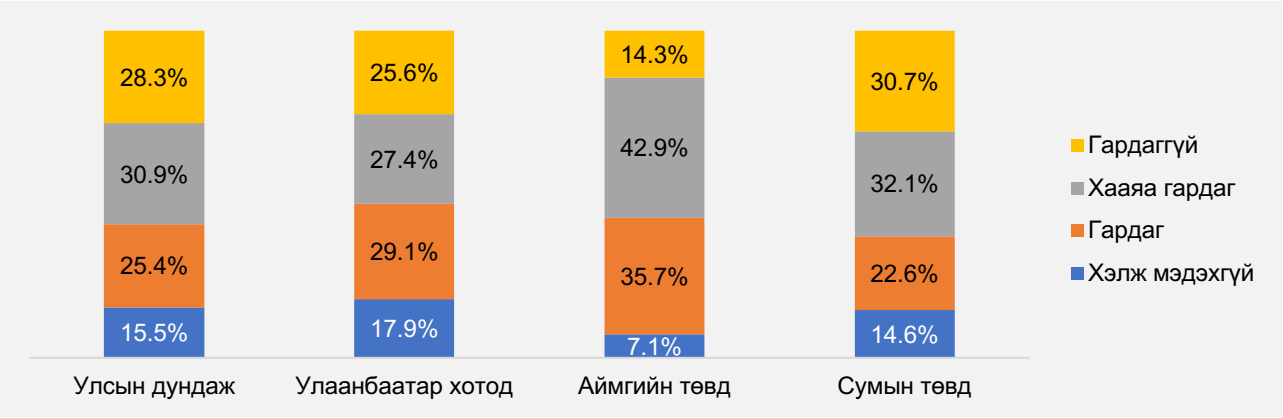

Дүнсэн болон түүнтэй адилтгах задгай тамхины үйлдвэрлэсэн боодлыг задалж буюу ороож худалдаалах тохиолдол аймгийн төвд хамгийн өндөр түвшинд байна. Оролцогчдын 42.9% нь “хааяа гардаг”, 35.7% “гардаг” гэж хариулсан нь улсын дунджаас (30.9%, 25.4%) өндөр дүнтэй байна.

“Гардаггүй” гэсэн хариулт сумын төвд хамгийн өндөр (30.7%) байж, улсын дунджаар (28.3%), Улаанбаатар хотод (25.6%), аймгийн төвд хамгийн бага (14.3%) үзүүлэлттэй байна.

“Хэлж мэдэхгүй” гэсэн хариултын хувь бүх бүсэд 7.1-17.9% хооронд хэлбэлзэж, хамгийн өндөр нь Улаанбаатар хотод, хамгийн бага нь аймгийн төвд байна. Энэ нь нийслэлд олон нийтийн мэдээлэл, ойлголт харьцангуй сул байгааг харуулж байна.

Зураг 4. Санал асуулгын дүн: Дүнсэн болон түүнтэй адилтгах задгай тамхины үйлдвэрлэсэн боодлыг задалж буюу ороож худалдаалах тохиолдол

Ярилцлагын үр дүн:

Хүнсний дэлгүүр, ТҮЦ-ийн худалдагч нар орлогоо бодоод тамхийг ширхэглэн худалдаж байгаагаа хүлээн зөвшөөрсөн.

Шигтгээ.

- *Зарим газар орлогоо бодоод зардаг. (Худалдагч, Хүнсний дэлгүүр-1)*

ЕБС-ийн нийгмийн ажилтнуудын хэлснээр төвийн сургуулиудын ойр орчимд тамхийг ширхэглэн худалддаггүй, харин хотын төвөөс холдох тусам ширхэглэн худалдаалах явдал их байдаг ажээ. Тухайлбал, хүнсний дэлгүүр, ТҮЦ, автобусны буудал дээр байрладаг ТҮЦ-үүд тамхийг нууцаар ширхэглэн худалдах явдал түгээмэл байгаа гэдгийг дурдсан.

Шигтгээ.

- *ЕБС-ийн хүүхдүүд чинь ширхгээр л авна. Тэд нар өөрсдийнхөө эдийн засагт тохируулж байна. Хоёрт ээж, аавдаа баригдахгүй тулд ширхэглэж авдаг. (Нийгмийн ажилтан, ЕБС-3)*
- *Хүүхдүүд татаад байна гэдэг чинь зарж байгаа газар нь өгөөд л байна гэсэн үг. Бид үе үе сургуулийн ойр орчмын гадаад, дотоод орчны урьдчилан сэргийлэх үнэлгээ хийгээд явахад тамхи ширхэглэн зарж байгаа дэлгүүрүүд маш их байдаг. Яг үнэндээ үйлдэл дээр нь л харахгүй бол зарж байгаа нь ч тэр, авч байгаа нь ч тэр хэлэхгүй. (Нийгмийн ажилтан, ЕБС-5)*

Цагдаагийн албан хаагчдын хариултыг нэгтгэхэд, сүүлийн үед тамхи ширхэглэн худалдаж буй тохиолдол багассан ч, амьжиргаагаа залгуулах зорилгоор, ялангуяа ахмад настнууд нууцаар тамхи ширхэглэн худалддаг. Энэ нь ихэвчлэн ТҮЦ, автобусны буудал, үйлчилгээний төвүүдийн ойр орчимд түлхүү байдаг.

Нэг талд худалдагч орлогоо нэмэгдүүлэхийн тулд тамхи ширхэглэн худалдаж байна, нөгөө талд хүмүүс тамхийг хайрцгаар нь авах боломжгүй байдал, цаг зав багатай байдал болон хуулийн мэдлэг, мэдээлэл дутмаг байдгаасаа болж тамхи ширхэглэн худалдан авдаг байна.

Шигтгээ.

- *ТҮЦ-ийн иргэд амжиргаагаа бодоод, ашгаа бодоод тамхиыг ширхгээр нь зарж байна. (Цагдаагийн албан хаагч-2)*
- *Ширхэглэн худалдах асуудал бол ерөнхийдөө ТҮЦ-үүд дээр, автобусны буудал дээр байдаг. Ширхэглэн худалдах гэдэг нь төлбөрийн боломжоос шалтгаалж байна, бүтэн хайрцгаар нь авах боломжгүй тохиолдолд ширхгээр худалдаж авч байна. (Цагдаагийн албан хаагч-5)*

2.3.4.Зөвшөөрөгдсөн цэгээс бусад газарт тамхи худалдах

Үнэлэх хэсэг:

ТАМХИНЫ ХЯНАЛТЫН ТУХАЙ ХУУЛЬ

6.7.Монгол Улсын нутаг дэвсгэрт тамхи импортлох, экспортлох, үйлдвэрлэх, худалдах, хэрэглэхэд дараахь зүйлийг хориглоно:

/Энэ хэсэгт 2015 оны 1 дүгээр сарын 29-ний өдрийн хуулиар өөрчлөлт оруулсан/

/Энэ заалтад 2012 оны 10 дугаар сарын 24-ний өдрийн хуулиар өөрчлөлт оруулсан/

6.7.12.зөвшөөрөгдсөн цэгээс бусад газарт тамхи худалдах.

/Энэ заалтыг 2012 оны 10 дугаар сарын 24-ний өдрийн хуулиар нэмсэн/

Тамхины хяналтын тухай хуулийн 7 дугаар зүйлийн 7.92, Зөвшөөрлийн тухай хуулийн 8.2 дугаар зүйлийн 8.2.11-д тамхи худалдах үйл ажиллагаа эрхлэх зөвшөөрлийг тухайн сум, дүүргийн Засаг дарга, эсхүл чөлөөт бүсийн нутаг дэвсгэрт чөлөөт бүсийн захирагч олгохоор заасан.

2017 онд УИХ-ын гишүүн Н.Учралаас Ерөнхий сайдад тавьсан асуулгын хариу албан бичигт дурдсанаар 2017 оны 5 дугаар сарын 15-ны өдрийн байдлаар улсын хэмжээнд 4059 ААН тамхи худалдах үйл ажиллагаа эрхэлж байжээ (ЕБС-иас 500 метрээс гадна). Нэгдсэн дүнгээр нэг сургууль тойроод дунджаар 6.3 ААН тамхи худалдах үйл ажиллагаа эрхэлж байсан.[14]

Тамхины хяналтын тухай хуулийн тодорхой зүйл, заалтын зөрчлийг ангилан бүртгэсэн бүртгэлээс үзэхэд, 2015-2017 оны хооронд зөвшөөрөгдсөн цэгээс бусад газарт тамхи худалдсан зөрчлийн тоо улсын хэмжээнд нийт 3295 гарсан байна. Энэ үзүүлэлт нь 2015-2017 оны хооронд улсын хэмжээнд Тамхины хяналтын тухай хуулийн 6 дугаар зүйлийн 6.7.7, 6.7.8, 6.7.12, 6.7.14 дэх заалтуудыг зөрчсөн нийт 3955 зөрчлийн 83%-ийг нь бүрдүүлсэн өндөр хувьтай зөрчил байсан байна. Түүнчлэн зөвшөөрөгдсөн цэгээс бусад газарт тамхи худалдсан нийт 3295 зөрчлийн дийлэнх буюу 73.8% (2431) нь нийслэлийн дүүргүүдэд бүргэгдсэн байна.[15]

Санал асуулгын дүн:

Улсын дунджаар 42.0% нь зөвшөөрөгдсөн цэгээс бусад газарт тамхи худалдах тохиолдол “гардаг” гэсэн байна. Энэ төрлийн зөрчил Монгол Улсын нутаг дэвсгэрт

[14] Мөн тэнд.
[15] Мөн тэнд.

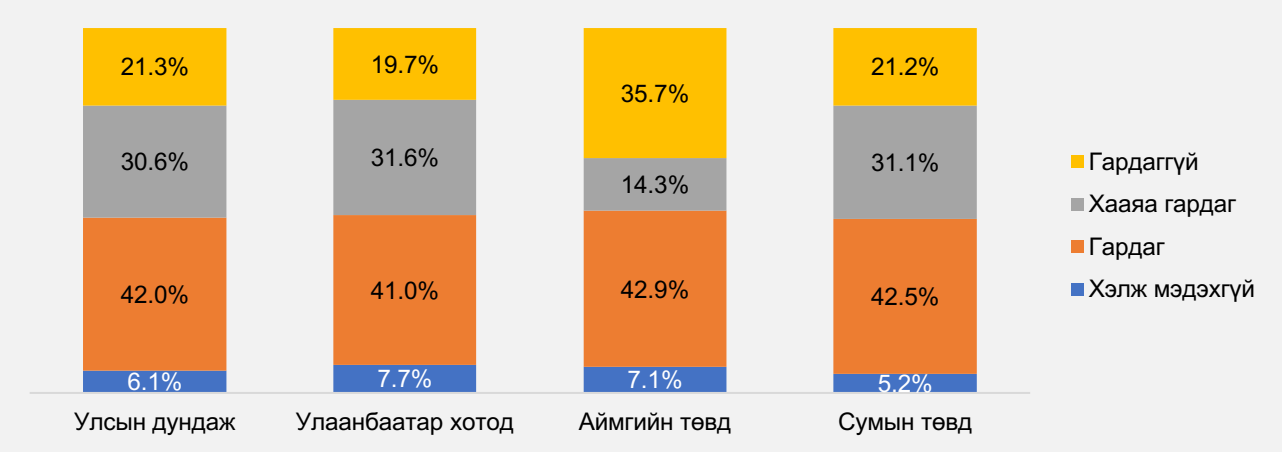
нэлээд өндөр үзүүлэлттэй байна: аймгийн төвд 42.9%, сумын төвд 42.5%, Улаанбаатар хот 41.0%-тай байна.

“Хааяа гардаг” гэсэн хариулт Улаанбаатар (31.6%) болон сумын төвд (31.1%) хамгийн их, харин аймгийн төвд (14.3%) хамгийн бага байна.

“Гардаггүй” гэсэн хариултын хувь хамгийн өндөр нь аймгийн төв (35.7%), харин нийслэл (19.7%) хамгийн бага байна.

Энэ төрлийн зөрчил нийт нутаг дэвсгэрийн хэмжээнд өндөр түвшинд байгааг харуулж байгаа бөгөөд нийслэлд “гардаггүй” гэж хариулсан иргэдийн хувь хамгийн бага байгаа нь хууль зөрчсөн худалдаа нийслэлд илүү өргөн байгааг илтгэж байна.

Зураг 5. Санал асуулгын дүн: Утаат тамхийг зөвшөөрөгдсөн цэгээс бусад газарт худалдах тохиолдол

Ярилцлагын үр дүн:

Хүнсний дэлгүүр, ТҮЦ-ийн худалдагч нарын хэлж байгаагаар тамхи худалдаалахад хяналт сул байдаг тул зөвшөөрөлгүй газрууд нууцаар худалдсаар л байгаа, шөнө оройн цагаар ямар ч хяналтгүйгээр зарж байна.

Шигтгээ.

- *Энэ зохицуулалт нэг их хэрэгждэггүй байхаа. Нууж хаагаад л зараад байх шиг байдаг. (Худалдагч, ТҮЦ-4)*

ЕБС-ийн нийгмийн ажилтнуудын хэлж байгаагаар байрны дунд байрладаг хүнсний жижиг дэлгүүр, ТҮЦ, худалдааны төвүүд бол тамхи худалдаалдаг гол цэгүүд бөгөөд хуулийн тус заалт хэрэгждэггүй.

Шигтгээ.

- *Энэ хавиар ТҮЦ-үүд бол гайгүй. CU, ойрхон Марс худалдааны төв болон хүнсний дэлгүүрүүд 200 гаруй мерт байдаг юм. Бид нар энэ дээр нэлээн хяналт тавиад албан тоотууд жил болгон өгөөд хамтраад явчихдаг. Бид нар уг нь тийм шаардлага тавих эрхгүй ч гэсэн захирлын албан тоот бичиг өгч хамтарч ажилладаг. (Нийгмийн ажилтан, ЕБС-1)*
- *Сургуулийн хажуугийн дэлгүүрүүд орлогоо бодоод нууцаар зардаг. Ил өлгөхгүйгээр нууцаар лангуун дороосоо гаргаж ирж зардаг. Манай ойрхон Бөмбөгөр худалдааны төв байдаг болохоор хүүхдүүд тэндээс бас авчихдаг. (Нийгмийн ажилтан, ЕБС-4)*

Цагдаагийн албан хаагчдын хариултуудыг нэгтгэхэд, сүүлийн үед тамхи ширхэглэн худалдах тохиолдол багассан боловч өндөр настнууд ийм зөрчил гаргаж байна. Байршлын хувьд ихэвчлэн ТҮЦ, автобусны буудал, үйлчилгээний төвүүдийн ойр орчимд ийм зөрчил илэрч байна. Энэ төрлийн зөрчил нь хүмүүсийн эдийн засгийн байдал, амьжиргаанаас хамааран гарсаар байна. Нөгөө талаас иргэдийн хуулийн мэдлэг дутмаг байдгаас болж ширхэглэн худалдан авдаг байна.

Шигтгээ.

- *Зөвшөөрөгдсөн цэг нь Улаанбаатар хотод 30% байдаг гэж үзвэл манайд бараг 100% зөвшөөрөл байхгүй. Бүгд л нууцаар зардаг, хадгалдаг. Жишээ нь ТҮЦ-д зөвшөөрөл гаргахаа больчихсон, тусгай зөвшөөрөл байхгүй, үйл ажиллагааны зөвшөөрөл гэж байхгүй. Тийм учраас бүгд тамхи нууцаар зараад байдаг юм уу даа. Яагаад нууцаар зараад байгаа юм гэж асуухаар тэд амь зуудаг гол орлого гэдэг юм. (Цагдаагийн албан хаагч-1)*
- *Сургуулийн ойр орчимд, 500 метрийн зайд ихэвчлэн хүнсний дэлгүүр, ТҮЦ тамхи зараад байна. Эд нар дээр дандаа тамхийг нууцаар зарж байгаад баригдаж, торгуулийн арга хэмжээ авагдаж байдаг. Тэгээд дэлгүүрүүд юу гэж яриад байна вэ гэвэл: бид тамхи зарахгүй бол орлогогүй байна, тийм болохоор бид торгуулаад ч хамаагүй тамхиа нуугаад ч хамаагүй зарахаас өөр аргагүй байна. (Цагдаагийн албан хаагч-4)*
- *Жишээлбэл, хэдэн жилийн өмнө сургууль, цэцэрлэгийн орчим 500 метрийн радиуст тамхи худалдаалахыг хориглосон. Гэхдээ сургуулиуд шинээр баригдахад өмнө нь зөвшөөрөлтэй байсан дэлгүүрүүд үйл ажиллагаагаа үргэлжлүүлсээр байдаг. Сургууль баригдсан гэж үндэслэн тухайн ААН-ийн зөвшөөрлийг цуцалж байгаа тохиолдол гараагүй. Энэ нь хууль, эрх зүйн уялдаа холбоогүй байгаагийн нэг илрэл гэж харж байна. (Цагдаагийн албан хаагч-4)*

Судалгаанаас үзэхэд, зөвшөөрөгдөөгүй цэгт тамхи худалдах зөрчлийн түвшин нь 2015-2017 оны цагдаагийн байгууллагын бүртгэлд ч өндөр үзүүлэлттэй байна. Энэхүү үнэлгээний ажлын хүрээнд явуулсан санал асуулгын дүнгээр ч өндөр үзүүлэлттэй хэвээр байна. Ярилцлагын үр дүнгээс үзэхэд, нэг талаас ААН, байгууллага, худалдаа эрхлэгчид нь ашиг орлогоо бодоод, хувь хүн, өндөр настнууд амьжиргаагаа залгуулахын тулд зөвшөөрөгдөөгүй цэгт тамхи худалдаж байна, нөгөө талаас эрэлт хэрэгцээ буурахгүй хэвээр байна.

2.3.5.Сургуулийн ойр орчинд тамхи худалдах

Үнэлэх хэсэг:
ТАМХИНЫ ХЯНАЛТЫН ТУХАЙ ХУУЛЬ 6.7.Монгол Улсын нутаг дэвсгэрт тамхи импортлох, экспортлох, үйлдвэрлэх, худалдах, хэрэглэхэд дараахь зүйлийг хориглоно: */Энэ хэсэгт 2015 оны 1 дүгээр сарын 29-ний өдрийн хуулиар өөрчлөлт оруулсан/* */Энэ заалтад 2012 оны 10 дугаар сарын 24-ний өдрийн хуулиар өөрчлөлт оруулсан/* 6.7.14.ерөнхий боловсролын сургуулийн хичээлийн болон дотуур байраас 500 метрийн дотор тамхи худалдах; */Энэ заалтыг 2012 оны 10 дугаар сарын 24-ний өдрийн хуулиар нэмсэн/*

2012 оны 10 дугаар сарын 24-ний өдөр батлагдсан Тамхины хяналтын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн хувийн хэргээс үзэхэд, энэ заалтыг хэлэлцүүлгийн явцад шинээр нэмж оруулсан байна (УИХ-ын Тамгын газрын архив, 2012, pp. 26, 28).

Тус заалтыг нэмж оруулах үндэслэл нь "…бие бялдар, оюун санааны өсөлт, хөгжлийн онцлог үедээ байгаа хүүхэд, өсвөр үеийнхнийг хорт хавдар, зүрх судасны өвчин, амьсгалын замын өвчлөл зэрэг 400 гаруй өвчний шалтгаан болсон тамхины хорт утаанд нэрвэгдэх хор хөнөөлөөс сэргийлэх, суралцагчдын эрүүл мэндэд ээлтэй, цэвэр цэмцгэр эрүүл орчинг сургуулийн орчимд бүрдүүлэх, хүүхэд, өсвөр үеийнхнийг тамхины худалдан авагч болж, донтохоос сэргийлэх арга хэмжээг хэрэгжүүлэх…" зорилготой ажээ.[16]

УИХ-ын гишүүн Н.Учралаас Ерөнхий сайдад тавьсан асуулгын хариу албан бичгийн хавсралтаар ирүүлсэн ЦЕГ-ын албан бичигт "Зарим сумын төвийн нутаг дэвсгэр бүхэлдээ ЕБС-ийн 500 метр радиуст багтаж, тамхи худалдаалах зөвшөөрөл олгогддоггүй нь бодит амьдралд нийцэхгүй, тамхины худалдаа нууц далд байдалд орох нөхцөлийг бүрдүүлж, иргэд цагдаагийн ажилтны хооронд үл ойлголцол үүсэх зэрэг сөрөг үр дагаврыг бий болгож байна." гэсэн байна.[17]

Тус албан бичгийн хавсралтаар ирүүлсэн Мэргэжлийн хяналтын байгууллагаас 2016 онд хийсэн тандалт, судалгаанаас үзэхэд, давхардсан тоогоор нийт 116 зөрчил илэрсэн ба үүний 33 зөрчил нь ЕБС-аас 500 метрийн дотор болон тусгай зөвшөөрөлгүйгээр тамхин бүтээгдэхүүн худалдсан зөрчил эзэлсэн байна.[18]

Судалгааны үр дүнгээс харахад, оюутан, сурагчдын тамхины хэрэглээ өсөх хандлагатай, худалдагчид насны хязгаарлалтыг тогтвортой мөрдөхгүйн дээр хяналт шалгалт дутмаг байна. Мөн тамхи худалддаг ААН-үүдийн зүгээс оюутан, сурагчдад тамхи худалдах зөрчил нас ахих тусам нэмэгддэг нь судалгаагаар нотлогдож байна (НСАУСИ ТББ, 2024, p. 23):

- *оюутан, сурагчдын тамхины хэрэглээ –*

[16] Мөн тэнд.
[17] Мөн тэнд.
[18] Мөн тэнд.

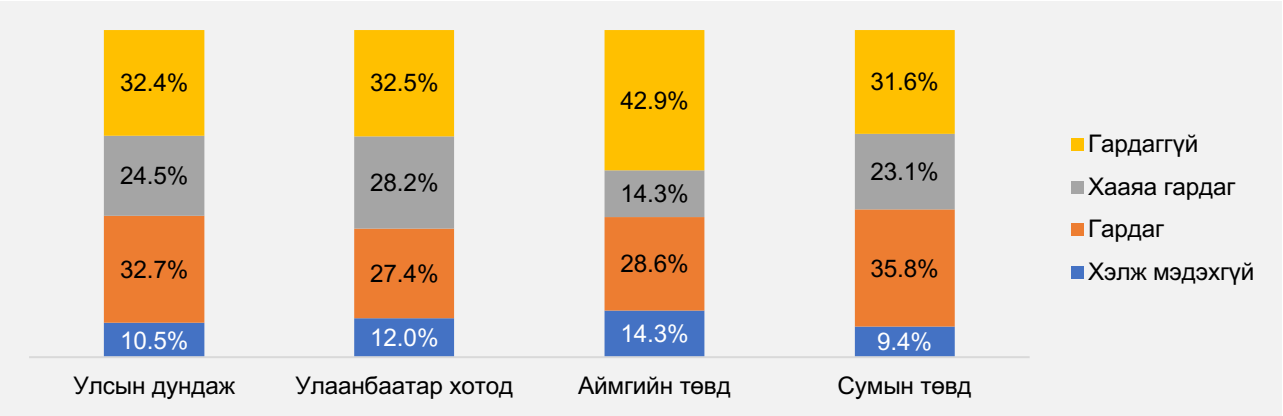
- 13-15 насны сурагчдын 14% нь тамхи татаж байна (НСАУСИ ТББ, 2024, хууд. 9);

Санал асуулгын дүн:

ЕБС-ийн хичээлийн болон дотуур байрнаас 500 метрийн дотор утаат тамхи худалдах тохиолдол “гардаггүй” гэж хариулсан иргэдийн хувьд аймгийн төвд хамгийн өндөр (42.9%), харин сумын төвд хамгийн бага (31.6%) байна.

Энэ төрлийн зөрчил “гардаг” гэсэн хариултын хувь сумын төвд хамгийн өндөр (35.8%), харин аймгийн төвд хамгийн бага (28.6%) байна. “Хаяа гардаг” гэсэн хариулт Улаанбаатар хотод хамгийн өндөр (28.2%), аймгийн төвд хамгийн бага (14.3%) байна.

Зураг 6. Санал асуулгын дүн: ЕБС-ийн хичээлийн болон дотуур байрнаас 500 метрийн дотор утаат тамхи худалдах тохиолдол

Санал асуулгаар *“ЕБС-ийн хичээлийн болон дотуур байрнаас 500 метрийн дотор утаат тамхи худалдах зөрчил яагаад гардаг?”* талаар тодруулж асуухад 40.2% нь тамхи худалдаж байгаа цэг нь ЕБС-ийн ойр орчимд байдаг гэж хариулсан бол 36.7% нь хууль хэрэгждэггүй, хяналт, хариуцлагын асуудал сул байна гэж хариулсан байна.

Хүснэгт 4. Санал асуулгын дүн: ЕБС-ийн хичээлийн болон дотуур байрнаас 500 метрийн дотор утаат тамхи худалдах зөрчил гардаг шалтгаан

№	*Шалтгаан*	*Улсын дундаж*
1	ЕБС-ийн ойр байрладаг учраас	40.2%
2	Хууль ер нь хэрэгждэггүй	18.8%
3	Хяналт, хариуцлага сул	17.9%
4	Ашиг олох зорилготой	9.8%
5	Зөвшөөрөлтэй учир	4.5%
6	Хэрэглэгч байгаа учир	2.7%
7	Шинэ нөхцөл үүссэн	2.7%
8	Хуулийг сайжруулах шаардлагатай	1.8%
9	Иргэдийн хуулийн мэдлэг тааруу	0.9%
10	Бусад	0.9%

Ярилцлагын үр дүн:

Хүнсний дэлгүүр, ТҮЦ-ийн худалдагч нар зарим газруудад цагдаагийг хяналт сайн тавьдаг боловч ерөнхийдөө хангалтгүй байна гэж хариулжээ.

Шигтгээ.

- *Хориглосон болохоор зардаггүй. (Худалдагч, Хүнсний дэлгүүр-1)*
- *Гайгүй байхаа. Яг тийм сургуулийн ойр газруудад тамхи зардаггүй шүү дээ. (Худалдагч, ТҮЦ-5)*

ЕБС-ийн нийгмийн ажилтнуудын үзэж байгаагаар хотын зохион байгуулалт, төлөвлөлтөөс болоод хуулийн 500 метр гэсэн хязгаарлалт нь хэрэгжих боломжгүй, амьдралд нийцэхгүй зохицуулалт юм. Бодит байдал дээр зах, худалдааны төв сургуулиас 100 метрийн дотор ажиллаж байна.

Шигтгээ.

- *Хүүхдэд тамхи зарах бол их байна. Жишээлбэл, энэ түцүүд, автобусны буудлуудын жижиг дэлгүүр байна. Сургуулийн урд 2 буудал байна. Одоо автобусны буудал нь эндээс хэдхэн метрт байна. 300 метр хүрэхгүй. Тэгэхлээр нөгөө 500 метр гэдэг бол ерөөсөө л болохгүй байгаан. Гэхдээ 500 метр байлаа гээд татахаа хүрвэл хаана ч байсан олоод л татна шүү дээ. (Нийгмийн ажилтан, ЕБС-2)*
- *Тэгэхлээр 500 метр дотор бол худлаа байна. Бүх газар л 500 метр дотор байгаад байна бүгд л зарж байна шүү дээ. Одоо ингээд л 500 метр явахгүй 200 метр яваад л бөмбөгөр худалдааны төвд л гэхэд худалдаж байна. (Нийгмийн ажилтан, ЕБС-4)*

Цагдаагийн албан хаагчид мөн л сургууль орчмын 500 метрийн радиуст тамхи худалдаалахыг хориглосон нь хэрэгжихэд хүндрэлтэй байна гэсэн бөгөөд энэ нь зарим талаараа хот төлөвлөлттэй холбоотой гэж үзсэн байна. Тухайлбал, хотын зарим хорооны нутаг дэвсгэр ойролцоогоор 4 км^2 байдаг, гэтэл тус хорооны нутаг дэвсгэр дээр 3-4 сургууль байгаа нь тус хуулийн хязгаарлалт амьдралд нийцэхээргүй байна. Өөр нэг асуудал бол худалдаа эрхлэх зөвшөөрөлтэй дэлгүүрийн дэргэд сургууль шинээр барьж ашиглалтад орсон бол, эсхүл зөвшөөрөл авсан дэлгүүр сургууль орчмын хязгаарласан газарт нүүж ирсэн бол нөгөө зөвшөөрлийг яаж зохицуулах талаар ямар нэгэн эрх зүйн зохицуулалт байдаггүй ажээ. Энэ нь хууль, эрх зүйн уялдаа холбоо дутмаг байгааг харуулж байна гэжээ.

Шигтгээ.

- *Сургуулийн орчим 500 метрийн радиуст тамхи худалдаалахыг хориглодог. Энэ заалт хэрэгжихэд хүндрэлтэй. Манай хорооны нутаг дэвсгэрийн хэмжээ хаашаа хаашаагаа 2 км ч хүрэхгүй, гэтэл манай хороонд 4, 5 сургууль байдаг, тэгээд зөвшөөрөлтэй дэлгүүр бараг байхгүй. Дэлгүүрүүд бүгд нууцаар зарж байна. Биднийг очиход тамхи байхгүй, харин гэнэдүүлээд ч юм уу, шалгаад үзвэл тамхи байж байдаг. Жишээ нь, дэлгүүрийн хойд талын өрөөнд тамхи байгаа тохиолдолд тамхийг зарсан гэж үзэхэд бас хэцүү. Хадгалж байгаа тамхийг нь бид нар аваад хуулийн дагуу арга хэмжээ авъя гэхэд бас өөр. Баримт нь тамхин дээр угаасаа гарахгүй учраас зарсан гэж нотлох боломжгүй. Тэр 500 метрээ жишээ нь 100 метр болговол илүү хэрэгжих боломжтой. (Цагдаагийн албан хаагч-1)*

Шигтгээ.

- *Сургуулийн ойр орчимд, 500 метрийн зайнд тамхи худалдахыг хориглосон цэгүүдэд л, тийм бүсэд байршиж байгаа хүнсний дэлгүүр, ТҮЦ л тамхийг нууж зарж байна. Яагаад зараад байгаа гэхээр нөгөө л орлоготой холбоотой байдаг. (Цагдаагийн албан хаагч-4)*
- *Хэдэн жилийн өмнө сургуулийн орчим 500 метрийн радиуст тамхи худалдаалахыг хориглосон. Гэхдээ сургуулиуд шинээр баригдахад өмнө нь зөвшөөрөлтэй байсан дэлгүүрүүд үйл ажиллагаагаа үргэлжлүүлсээр байдаг. Сургууль баригдсан гэж үндэслэн тухайн ААН-ийн зөвшөөрлийг цуцалж байгаа тохиолдол гараагүй. Энэ нь хууль, эрх зүйн уялдаа холбоогүй байгаагийн нэг илрэл гэж харж байна. (Цагдаагийн албан хаагч-5)*

2.3.6.Хууль зөрчигчид тооцох хариуцлагын тохиромжтой эсэх үнэлгээ

Зөрчлийн тухай хуулийн 6.3 дугаар зүйлийн 6.3.2 дахь хэсэгт зааснаар Монгол Улсын нутаг дэвсгэрт утаат тамхи импортлох, экспортлох, үйлдвэрлэх, худалдах, хэрэглэхэд тавигдах шаардлагыг зөрчсөн бол зөрчил үйлдэхэд ашигласан эд зүйл, хэрэгсэл, хууль бусаар олсон хөрөнгө, орлогыг хураах, тусгай зөвшөөрлийг хүчингүй болгож хүнийг 300 нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр, хуулийн этгээдийг 3000 нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгоно.

Санал асуулгын дүн:

Тамхины хяналтын тухай хуулийг зөрчсөн хамгийн олон гардаг зөрчлийн төрөл, хуулийг хэрэгжүүлэхэд тулгардаг хүндрэл бэрхшээл зэрэг асуудлыг тодорхойлох зорилгоор авсан санал асуулгын үеэр Зөрчлийн тухай хуулийн 6.3.2-т заасан утаат тамхи худалдах, хэрэглэхэд тавигдах шаардлагыг зөрчсөн хувь хүн, хуулийн этгээдэд тооцох хариуцлагын зохицуулалтын талаар асуусан асуултын хариултуудыг авч үзье.

А) Хувь хүнд тооцох хариуцлагын тохиромжтой эсэх үнэлгээ

Судалгаанд оролцогчдын 46.4% нь торгуулийн хэмжээг тохиромжтой гэж үзсэн байна. Улаанбаатар хотынхон мөн 47.0% нь торгуулийн хэмжээг тохиромжтой гэж үзсэний зэрэгцээ тэдний 23.1% нь уг хэмжээг нэмэгдүүлэх шаардлагатай гэж үзсэн нь аймаг, сумын төвийн оролцогчидтой харьцуулахад хамгийн өндөр үзүүлэлт юм. Эндээс үзэхэд, нийслэлд хууль зөрчсөн тохиолдол их, торгуулийн үр нөлөө бага гэж үзэж байгаатай холбоотой байж болох юм.

Зураг 7. Санал асуулгын дүн: Хувь хүнд тооцох хариуцлагын тохиромжтой эсэх үнэлгээ

“Хэлж мэдэхгүй” гэсэн хариултын хувь аймгийн төвд хамгийн өндөр (21.4%) байгаа нь тус бүсэд мэдээллийн хүртээмж сул байгааг харуулж болзошгүй.

Б) Хуулийн этгээдэд тооцох хариуцлагын тохиромжтой эсэх үнэлгээ

Судалгаанд оролцогчдын 45.5% нь торгуулийн хэмжээг тохиромжтой гэж үзсэн байна. Аймгийн төвд 28.6% нь энэ хэмжээг тохиромжтой гэж үзсэн нь бусад оролцогчдоос хамгийн бага хувь юм. Аймгийн төвийн иргэдийн дийлэнх нь (71.4%) торгуулийн хэмжээнд ямар нэгэн өөрчлөлт хийх шаардлагатай гэж үзэж байгаа нь анхаарал татахуйц үзүүлэлт юм.

Торгуулийн хэмжээг нэмэгдүүлэхийг дэмжигчид аймгийн төвд 21.4%, Улаанбаатарт 14.5%, байгаа нь хууль зөрчсөн байгууллагуудад ногдуулах хариуцлагыг чангатгах хэрэгтэй гэж үзэж буй иргэдийн санаа бодлыг илэрхийлж байна.

Зарим иргэд зөвхөн тусгай зөвшөөрлийг хүчингүй болгох арга хэмжээг илүү оновчтой гэж үзэж байгаа нь бизнес эрхлэгчдийн үйл ажиллагаанд торгуулийн үр нөлөө хэрхэн нөлөөлж байгааг дахин нягтлан судлах шаардлагатайг харуулж байна.

Зураг 8. Санал асуулгын дүн: Хуулийн этгээдэд тооцох хариуцлагын тохиромжтой эсэх үнэлгээ

Ярилцлагын үр дүн:

Хүнсний дэлгүүр, ТҮЦ-ийн худалдагч нар торгуулийн хэмжээг өндөр байна, ялангуяа бөгөөд уян хатан зохицуулах хэрэгтэй гэж үзсэн байна.

Шигтгээ.

- *Яг одоо бол тохирохгүй байхаа, хүмүүс хаа сайгүй л тамхи татаад явж байдаг. Зарим нь торгуулна, зарим нь боломжгүй. Тэгэхээр хэнийг нь торгоод, хэнийг нь үлдээх вэ дээ? (Худалдагч, Хүнсний дэлгүүр-2)*
- *300 мянга гэдэг чинь их мөнгө шүү дээ. Яг хэд байвал болохыг мэдэхгүй, гэхдээ 300 мянга нь бол өндөр байна. 3 сая төгрөгөөр торгох арай л үнэтэй байна, 300 мянга л байвал болох байх. (Худалдагч, ТҮЦ-1)*
- *Тохиромжгүй. Өнөөдөр гэр хорооллын ТҮЦ тамхи ширхгээр зарж байж л орлогоо олж байна. Хэрэв заруулахгүй л гэдэг хууль байгаа юм чинь заруулахгүй л байх ёстой. (Худалдагч, ТҮЦ-3)*

Нийгмийн ажилтнуудын хувьд торгуулийн хэрэгжилтийн талаар тодорхой мэдээлэл дутмаг, тамхи худалдах цэгүүд далд хэлбэрээр ажилладаг гэсэн байр суурьтай байна. Мөн тэд хүүхдүүдийг тамхинаас урьдчилан сэргийлэхэд илүү анхаарах шаардлагатай гэж үзэж, хууль бус худалдааны эсрэг хатуу бодлого баримтлах хэрэгтэй гэж хариулсан.

Шигтгээ.

- *Сайн мэдэхгүй байна. Ер нь зарж байвал хураадаг байх шүү. (Нийгмийн ажилтан, ЕБС-1)*
- *Манай энэ чинь бас хотын төв бүс шүү дээ тэ? Өчнөөн баар сав, хоолны газрууд гээд л бодвол тэр дотроо тамхи зардаг л юм байна лээ. Бидний хувьд хүүхдүүдийг тамхи татуулахгүй байхад л чиглэж ажилладаг. (Нийгмийн ажилтан, ЕБС-2)*
- *Тамхийг нууж худалддаг, хурааж авч байгаагүй. (Нийгмийн ажилтан, ЕБС-3)*

Цагдаагийн албан хаагчдын хувьд хуульд заасан торгуулийн хэмжээ одоогоор тохиромжтой гэж үзэж байгаа ч цаашид хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээтэй уялдуулан өөрчлөх боломжтой гэж үзэж байна. Гарч байгаа гол хүндрэл нь хууль бусаар олсон орлогыг нотлоход, тухайлбал, дансны гүйлгээний ил тод байдал, татварын баримттай холбоотой асуудлууд хүндрэл учруулж байдаг.

Зөрчлийн шалган шийдвэрлэх үйл явцад зөрчил үйлдэхэд ашигласан эд зүйл, хэрэгсэл, хууль бусаар олсон хөрөнгө, орлогыг хураах нь хууль хэрэгжүүлэх гол механизм нь байдаг боловч сүүлийн үед практик дээр энэ заалт хэрэгжихгүй байгаа аж.

Шигтгээ.

- *Одоогийн байдлаар энэ хариуцлагын хэмжээ нь тохиромжтой гэж бодож байна. Харин цаашид хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээтэй уялдуулан өөрчлөх боломжтой. (Цагдаагийн албан хаагч-1)*
- *Хүндрэлтэй асуудал нь олсон орлогыг нотлох явдал. Тэд дан ганц тамхиа зараад байдаггүй, бусад бараагаа бас зардаг. Тэгэхээр нөгөө хүний дансыг нь, байгууллагын дансыг нь шалгаад үзээд ч нотолж чадахгүй. (Цагдаагийн албан хаагч-3)*
- *Эд хөрөнгийг хураах явдал сүүлийн үед ховор болсон. Олсон орлогыг нь, мөнгө төгрөгийг нь хураах тохиолдол бараг байхгүй болсон. (Цагдаагийн албан хаагч-6)*

2.4.Зарим газар тамхи татахыг хориглосон заалт, түүний хэрэгжилт

Үнэлэх хэсэг:

ТАМХИНЫ ХЯНАЛТЫН ТУХАЙ ХУУЛИЙН §9.1.

9 дүгээр зүйл.Утаат тамхи татахыг хориглох

9.1.Дараах газар утаат тамхи татахыг хориглоно:

9.1.1.бүх төрлийн нийтийн тээврийн хэрэгсэл;

9.1.2.олон нийтийн үзвэр, үйлчилгээний газар;

9.1.3.шатахуун түгээгүүрийн газар, шатах, тослох, тэсэрч, дэлбэрэх бодис, материалын үйлдвэр, түүний нөөцийн агуулах;

9.1.4.зорчигч тээврийн буудал, зочид буудлын нийтийн танхим, тамхи татахыг хориглосон өрөө;

9.1.5.нийтийн хоол, худалдаа, баар, цэнгээний газрын утаат тамхи татах зөвшөөрөгдсөн цэгээс бусад орчин;

/Энэ заалтыг 2015 оны 1 дүгээр сарын 29-ний өдрийн хуулиар өөрчлөн найруулсан/

9.1.6.аж ахуйн нэгж, байгууллагын утаат тамхи татах зөвшөөрөгдсөн цэгээс бусад ажлын байрын дотоод орчин;

/Энэ заалтыг 2015 оны 1 дүгээр сарын 29-ний өдрийн хуулиар өөрчлөн найруулсан/

9.1.7.агаарын хөлөг, зорчигч тээврийн галт тэрэг;

9.1.8.цэцэрлэг, бүх шатны сургууль, сургуулийн дотуур байр, эмнэлэг, сувилал, тэдгээрийн гаднах орчин, нийтийн зориулалттай орон сууцны байшингийн орц, шат, цахилгаан шат, хүүхдийн тоглоомын талбай, цэцэрлэгт хүрээлэн.

/Энэ заалтыг 2015 оны 1 дүгээр сарын 29-ний өдрийн хуулиар өөрчлөн найруулсан/

2.4.1.Цагдаагийн байгууллагад бүртгэгдсэн зөрчлийн тоо

2015-2024 оны хооронд Тамхины хяналтын тухай хуулийн 6 дугаар зүйлийн 6.7 дахь хэсэгт утаат тамхи татахыг хориглосон газарт татсан нийт 1361 зөрчил бүртгэгдсэн бөгөөд үүнээс 37.0% (503 зөрчил) нь аймгуудад, 62.2% (697 зөрчил) нь нийслэлд бүртгэгдсэн байна. Улсын хэмжээнд:

- 2015-2017 онд 241 зөрчил бүртгэгдсэнээс 39.9% (89) нь аймгуудад, 63.1% (152) нь нийслэлд гарсан байна;
- 2017-2024 онд 1120 зөрчил бүртгэгдсэнээс 37.0% (414) нь аймгуудад, 62.2% (697) нь буюу мөн л дийлэнх нь нийслэлд гарчээ.

2015-2024 оны онцлох үзүүлэлтүүд:

- 2019 онд хамгийн олон буюу 299 зөрчил гарснаас бүртгэгдсэн нь тухайн жилд нийслэлд 216 зөрчил (72.2%), аймгуудад 82 зөрчил (27.4%) бүртгэгдсэнтэй холбоотой.
- 2019 оноос эхэлж зөрчлийн тоо тогтвортой буурч, 2024 онд хамгийн бага түвшин буюу 33 болж, 2019 оныхтой харьцуулбал 90%-иар буурсан байна.
- Аймгуудын зөрчлийн эзлэх хувь 2018 онд хамгийн өндөр буюу 61.7%-д хүрч, түүний дараагийн жилээс тогтмол 36% ба түүнээс бага хувьтай байна.

- Дүүргүүдийн зөрчлийн эзлэх хувь нь 2019 оноос хойш тогтмол 60%-иас дээш хувьтай байсан бөгөөд 2024 онд хамгийн өндөр буюу 88%-д хүрч улам өссөн байна.

Хүснэгт 5. Утаат тамхи татахыг хориглосон газар тамхи татсан зөрчлийн тоо, эзлэх хувь (2015-2024 онд)

	2015-2017 онд				2017-2024 онд								
	2015	**2016**	**2017**	**Нийт**	**2017**	**2018**	**2019**	**2020**	**2021**	**2022**	**2023**	**2024**	**Нийт**
Улсын дүн	57	143	41	**241**	160	183	299	118	148	114	65	33	**1120**
Аймгуудын дүн	11	51	27	**89**	90	113	82	26	44	41	14	4	**414**
-Улсын дүнд эзлэх хувь	19.3	35.7	65.9	**36.9**	56.3	61.7	27.4	22.0	29.7	36.0	21.5	12.1	**37.0**
Дүүргүүдийн дүн	46	92	14	**152**	66	70	216	92	104	70	50	29	**697**
-Улсын дүнд эзлэх хувь	80.7	64.3	34.1	**63.1**	41.3	38.3	72.2	78.0	70.3	61.4	76.9	87.9	**62.2**
Бусад нэгж[19]				-	4		1			3	1		**9**
Тайлбар:	1. 2015 оны сүүлийн 6 сар; 2. 2017 оны эхний 5 сар; 3. 2017 оны сүүлийн 6 сар.												

Эх сурвалж: ЦЕГ, 2017; 2025.

2.4.2.Хориглосон газар утаат тамхи татах

Санал асуулгын дүн:

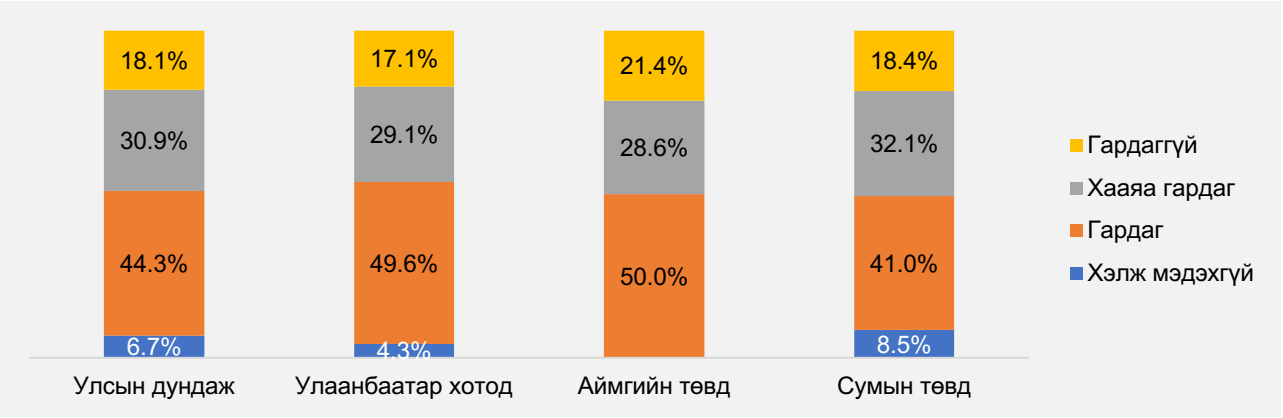
Утаат тамхи татахыг хориглосон газарт тамхи татах зөрчил улсын хэмжээнд түгээмэл байгаагийн дундаас аймгийн төвд хамгийн өндөр (50.0%), араас нь Улаанбаатар хот (49.6%), сумын төв (41.0%) орж байна.

“Хааяа гардаг” гэсэн хариултын хувь сумын төвд хамгийн өндөр (32.1%), Улаанбаатар хотод (29.1%), аймгийн төвд хамгийн бага (28.6%) байна. Эндээс үзэхэд, аймгийн төв болон нийслэлд зөрчил хамгийн түгээмэл байгааг иргэдийн үнэлгээ харуулж байна.

“Гардаггүй” гэж хариулсан иргэдийн хувь аймгийн төвд хамгийн өндөр (21.4%), сумын төвд (18.4%), улсын дунджаар (18.1%), харин Улаанбаатар хотод хамгийн бага (17.1%) байна.

[19] “Бусад нэгж” гэдэг нь нутаг дэвсгэр хариуцсан цагдаагийн газар, хэлтэс буюу аймаг, дүүргийн цагдаагийн байгууллагаас бусад харьяа алба, нэгжүүдийг хэлнэ. Үүнд, Тээврийн цагдаагийн алба, Төмөр замын цагдаагийн газар, Иргэний агаарын тээврийн хяналт, Нийслэлийн цагдаагийн удирдах газрын Халаасны хулгайн гэмт хэрэгтэй тэмцэх нэгж зэрэг багтана.

Зураг 9. Санал асуулгын дүн: Утаат тамхи татахыг хориглосон газар тамхи татах тохиолдол

Ярилцлагын үр дүн:

Хориглосон газар утаат тамхи татах асуудлаар хийсэн ганцаарчилсан ярилцлагаар дэлгүүр болон ТҮЦ-ийн худалдагчид олон нийтийн газар буюу автобусны буудал, явган хүний зам дээр хүмүүс хаа сайгүй утаат тамхи татдаг, тамхи татах цэгийг томоохон байгууллагууд л гаргасан байдаг. Түүнчлэн олон нийтийн газар тамхи татаад явж байгаа хүмүүсийн тамхины утаанд хүүхдүүд дам тамхидалтад өртөх асуудал их байгаа тул олон нийтийн газар тавих хяналтыг нэмэгдүүлэх шаардлагатай гэжээ.

Шигтгээ.

- *Явган хүний замаар татаад л тэр нь ам хамар руу ороод л хүүхдүүд ард нь яваад л байдаг. Томоохон байгууллага л зөвшөөрсөн цэг гаргадаг байх. Жижиг газрууд бол гадаа, хаа сайгүй л татаж харагддаг. (Худалдагч ТҮЦ-4)*

ЕБС-ийн нийгмийн ажилтнуудтай хийсэн ганцаарчилсан ярилцлагаар хүмүүс сургуулийн орчинд шууд тамхи татахгүй ч гэлээ хүүхдээ хүргэж өгч, авч байгаа эцэг эхчүүд тамхи татах тохиолдол гардаг. Мөн хот зохион байгуулалтаас болоод дөнгөж сургуулийн хашааны гадна л баар, ресторан, зочид буудал болон зах худалдааны төв байдаг. Эдгээр ААН-үүд гаднаа утаат тамхи татах цэгтэй, тэндээ тамхи байнга татаж байгаа нь хүүхдүүдийн нүдэнд ил төдийгүй, тамхины ишээ хаа сайгүй хаядаг ажээ. Ер нь хүмүүс олон нийтийн газар тамхи татаж байгаа нь хяналт сул байгаатай холбоотой гэжээ.

Шигтгээ.

- *Сургууль орчимд тамхи татах нь ер нь гайгүй болчихсон. Тамхи татах цэгүүд ч цөөрсөн байна. Сургуулийн орчин болон хашаанд зарим эцэг эхчүүд тамхи татах гээд байгаа бол сургуулийн орчин тул хашаанаас гараад татаарай гэж хэлээд гаргадаг. Тэгээд хашааны гадаа гараад л татна. Жишээлбэл, энэ яг урд талд байр байгаа байхгүй манайхтай залгаа л даа. Энд тамхи татах тамхины цэг, сандал байдаг. Тэнд татаад л байж байдаг. (Нийгмийн ажилтан, ЕБС-3)*

Шигтгээ.

- *Нэг үеэ бодвол хүмүүс чинь соёлтой болчихлоо шүү дээ. Тамхи татах цэгтэй болчихсон. Харин сургуулийн хашаагаар дамжиж өнгөрч байгаа хүмүүс тамхи татаж явах тохиолдол бол байдаг. Тэр тохиолдолд сургуулийн ойр орчмоор тамхи татаж болохгүй гэж эхлээд хэлдэг байсан одоо ч хэлэхээ больж байна өө. (Нийгмийн ажилтан, ЕБС-4)*

Цагдаагийн албан хаагчидтай ярилцан утаат тамхи татахыг хориглосон газарт тамхи татах байдлыг тодруулах асуултын хариултыг нэгтгэхэд, хориглосон газрууд тэр дундаа гудамж, талбайд тамхи татах зөрчил их гарч байна. Энэ зөрчил нь хүмүүсийн ухамсартай холбоотой бөгөөд хуулийн хэрэгжилтэд хүндрэл учруулдаг. Тамхи татаж буй хүмүүс ихэвчлэн нууцаар татаж зөрчил гаргадаг. Үүнийг газар дээр нь хяналт тавьж, шууд хариуцлага тооцох нь хэцүү. Гэвч зөвшөөрөгдсөн цэгүүд хязгаарлагдмал бөгөөд олон тохиолдолд хүмүүс цаг зав гаргаж, зөвшөөрөгдсөн цэг рүү очихоос зайлсхийж, гудамжинд татдаг. Тиймээс зөвшөөрөгдсөн тамхины цэгүүдийн тоог нэмэгдүүлэх шаардлагатай байна.

Шигтгээ.

- *Утаат тамхийг зөвшөөрөгдсөн цэгээс бусад газар татахыг хориглочихсон байгаа шүү дээ. Хуулийн наад заалт хэрэгжихэд бас хэцүү. Тамхи татаж байгаа үйлдлийг нь яг газар дээр нь таарч байж л хуулийн хариуцлага хүлээлгэнэ. Насанд хүрсэн хүн ч байдаг, насанд хүрээгүй хүүхэд ч байдаг тамхиа нуугдаж байгаад татдаг. (Цагдаагийн албан хаагч-3)*
- *Зөрчлийн ихэнх хувь нь гудамж, талбайд гарч байна. Өөрөөр бол, утаат тамхийг хориглосон газар татаж байна. Гудамж, талбайд татсан тамхиныхаа ишийг хогийн саванд биш, гудамж, талбайд хаяж байна. Энэ зөрчлүүд нь ерөнхийдөө бол манай гудамж, талбайн зөрчлийн ихэнх хувийг эзэлж байгаа юм. Тэгээд энэ чинь эргээд нөгөө тамхи татах зориулалтын цэгтэйгээ холбоотой байгаад байна. (Цагдаагийн албан хаагч-5)*

2.4.3.Хууль зөрчигчид тооцох хариуцлагын тохиромжтой эсэх үнэлгээ

Зөрчлийн тухай хуулийн 6.3 дугаар зүйлийн 6.3.1 дэх хэсэгт зааснаар утаат тамхи татахыг хориглосон газарт тамхи татсан, эсхүл татах боломж олгосон бол хүнийг тавин нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр, хуулийн этгээдийг таван зуун нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгоно.

Санал асуулгын дүн:

Санал асуулгын үеэр Зөрчлийн тухай хуулийн 6.3.1-т заасан утаат тамхи татахыг хориглосон газарт тамхи татсан, эсхүл татах боломж олгосон зөрчил гаргасан хувь хүн, хуулийн этгээдэд тооцох хариуцлагын зохицуулалтын талаар асуусан асуултын хариултуудыг авч үзье.

А) Хувь хүнд ногдуулах торгуулийн хэмжээний үнэлгээ

Судалгаанд оролцогчдын 46.4% нь торгуулийн хэмжээг энэ хэвээр байлгах нь тохиромжтой гэж үзсэн бөгөөд энэ үзүүлэлт Улаанбаатар хотод 47.0%, аймгийн төвд 28.6% байна.

Торгуулийн хэмжээг нэмэхийг дэмжигчид улсын дунджаар 18.1% байгаа бол Улаанбаатарт хамгийн өндөр (22.2%) байгаа нь нийслэлд хууль зөрчсөн тохиолдол их байгаатай холбоотой байж болох юм.

Аймгийн төвд “хэлж мэдэхгүй” гэсэн хариултын хувь хамгийн өндөр (21.4%) байгаа нь тухайн бүсэд мэдээллийн хүртээмж сул байгааг илтгэж байж болзошгүй.

Харин судалгаанд оролцогчдын 35.4% нь торгуулийн хэмжээг “тохиромжгүй”, нэмэгдүүлэх шаардлагатай, эсхүл нийгэмд тустай ажил хийлгэх, албадан сургалтад хамруулах зэрэг бусад төрлийн хариуцлагыг оновчтой гэж үзэж байна.

Зураг 10. Санал асуулгын дүн: Хориглосон газар утаат тамхи татсан хувь хүнд ногдуулах торгуулийн хэмжээний үнэлгээ

Б) Хуулийн этгээдэд ногдуулах торгуулийн хэмжээний үнэлгээ

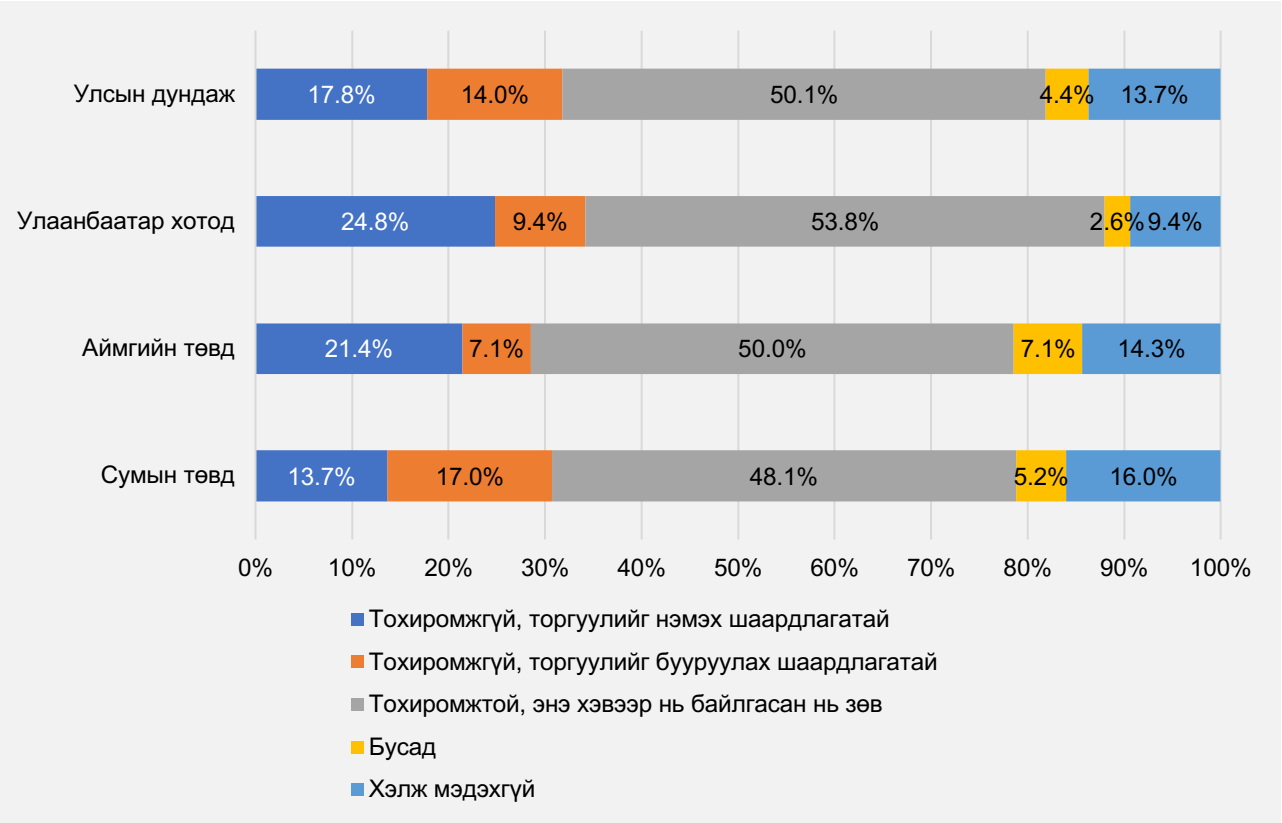
Судалгаанд оролцогчдын 45.5% нь хуулийн этгээдэд ногдуулах торгуулийн хэмжээг одоогийн байдлаар тохиромжтой гэж үзсэн бөгөөд энэ үзүүлэлт аймгийн төвд хамгийн бага (28.6%) байна.

Аймгийн төвийн иргэдийн 71.4% нь торгуулийн хэмжээнд ямар нэг өөрчлөлт хийх шаардлагатай гэж үзсэн нь бусад оролцогчдоос эрс ялгаатай байна. Мөн аймгийн төвд торгуулийн хэмжээг нэмэгдүүлэхийг дэмжигчдийн хувь 21.4% байгаа нь нийслэл (14.5%) болон сумын төвөөс (8.0%) өндөр үзүүлэлттэй байна. Энэ нь мөн анхаарал татахуйц үзүүлэлт байна.

“Хэлж мэдэхгүй” гэсэн хариултын хувь аймгийн төвд хамгийн өндөр (28.6%) байгаа нь иргэдийн мэдээлэл хангалтгүй байгааг харуулж байна.

Зарим оролцогчид тусгай зөвшөөрлийг хүчингүй болгох, зөрчил үйлдэхэд ашигласан эд зүйл хэрэгслийг хураах нь илүү оновчтой гэж үзсэн нь (улсын дунджаар 4.1%) бизнес эрхлэгчдийн хувьд торгуулийн үр нөлөө, дарамтыг дахин нягтлах шаардлагатайг харуулж байна.

Зураг 11. Санал асуулгын дүн: Хориглосон газар утаат тамхи татсан хуулийн этгээдэд ногдуулах торгуулийн хэмжээний үнэлгээ

Ярилцлагын үр дүн:

Хүнсний дэлгүүр, ТҮЦ-ийн худалдагч нарын нэг хэсэг нь торгуулийн хэмжээг тохиромжтой гэхдээ уян хатан зохицуулалт шаардлагатай, нөгөө хэсэг нь тохиромжгүй, торгуулийн хэмжээ хэт өндөр гэсэн байр суурьтай байна.

Шигтгээ.

- *Тохиромжгүй юм биш үү, жоохон уян хатан баймаар байна. 3 сая арай өндөр байна 1 сая орчим байвал. (Худалдагч Хүнсний дэлгүүр-1)*
- *Яг одоо бол тохирохгүй байхаа, хүмүүс хаа сайгүй л тамхи татаад явж байдаг. Зарим нь торгуулна зарим нь боломжгүй. Тэгэхээр хэнийг нь торгоод, хэнийг нь торгохгүй үлдээх вэ. (Худалдагч Хүнсний дэлгүүр-2)*
- *Арай л өндөр дүнтэй байна. 300 мянга гэдэг чинь их мөнгө шүү. Яг хэд байвал болохыг мэдэхгүй л байна. Энэ 300 мянга нь бол өндөр байна. (Худалдагч ТҮЦ-3)*

ЕБС-ийн нийгмийн ажилтнуудын үзэж байгаагаар цагдаагийн албан хаагчдын ачаалал их байдгаас зөрчил хянан шийдвэрлэлтэд нөлөөлж байна, тус хуулийн хэрэгжилт болон хяналт сул байна. Хэрэгжилтийг сайжруулахын тулд торгуулийн хэмжээг нэмэх нь зүйтэй гэжээ.

Цагдаагийн албан хаагчид хариуцлагын арга хэмжээг нэмэгдүүлэх шаардлагатай бөгөөд мөнгөн торгууль нь хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээтэй уялдуулан гаргах хэрэгтэй. Торгуулийг өндөр байлгаж, хариуцлагыг нэмэгдүүлснээр хүмүүс илүү анхаарах болно гэсэн байна.

Шигтгээ.

- *Жишээ нь Ялалтын талбай дээр тамхи татаад зогсож байгаа иргэнийг би "та энд тамхи татаж болохгүй" гэхэд "яахаараа болдоггүй юм, би хогийн цэгний хажууд татаж байна" гэдэг. Хогийн цэг чинь тамхины цэг биш байхгүй юу. Хүмүүс хогийн цэгийн хажууд татахаар тамхины цэг гэж ойлгоод байдаг. Ийм тохиолдолд би арга хэмжээг нь авахад нэг иргэн надад гомдол гаргаж байсан. Харин шүүх дээр нөгөө хүн маань унаж байсан. (Цагдаагийн албан хаагч-1)*
- *Хариуцлага нэлээн өндөр байлгаж байж л энэ бүхнийг зохицуулахгүй бол, хариуцлага нь бага байхаар л хүмүүс тоохгүй байна шүү дээ. (Цагдаагийн албан хаагч-3)*

2.5.Хуулийн хэрэгжилтэд тавих хяналт

Тамхины хяналтын тухай хуулийн 11 дүгээр зүйлийн дагуу тус хуулийн хэрэгжилтэд тавих хяналтыг төрийн, ААН-ийн болон төрийн бус байгууллага буюу олон нийтийн хяналт гэсэн гурван субъект өөрсдийн эрх хэмжээний хүрээнд хэрэгжүүлнэ.

2.5.1.Хуулийн хэрэгжилтэд тавих төрийн хяналт

Үнэлэх хэсэг:

ТАМХИНЫ ХЯНАЛТЫН ТУХАЙ ХУУЛИЙН §11.

11 дугаар зүйл.Тамхины хяналтын тухай хууль тогтоомжийн биелэлтэд хяналт тавих

11.1.Тамхины хяналтын тухай хууль тогтоомжийн биелэлтэд тавих төрийн хяналтыг Засгийн газар, бүх шатны Засаг дарга, хяналт шалгалт хэрэгжүүлэх эрх бүхий холбогдох байгууллага, цагдаа болон хууль тогтоомжоор эрх олгогдсон бусад байгууллага, албан тушаалтан тус тусын эрх хэмжээний дагуу хэрэгжүүлнэ.

/Энэ хэсэгт 2022 оны 11 дүгээр сарын 11-ний өдрийн хуулиар өөрчлөлт оруулсан./

Засгийн газрын 2013 оны 191 дүгээр тогтоолоор батлагдсан "Тамхи үйлдвэрлэл, импорт, худалдаа, үйлчилгээнд хяналт тавих журам"-ын 6.2-т зааснаар бүр шатны Засаг дарга нараас гадна иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурал (цаашид "ИТХ") харьяалах нутаг дэвсгэртээ тамхины худалдаа, үйлчилгээнд хяналт тавьж, зөрчил арилгуулах арга хэмжээ авч, хяналтын байгууллагад хагас, бүтэн жил тутам тайлагнах үүргийг хүлээсэн байдаг. Мөн журмын 6.3-т мэргэжлийн хяналт мэргэжлийн хяналтын байгууллага, цагдаа, татварын байгууллагууд тамхины тусгай зөвшөөрөл, эрүүл мэндийн дүгнэлт, шошгоны стандарт, татвар төлөлт, хууль тогтоомжийн хэрэгжилт зэргийг хянах үүрэгтэй.

Санал асуулгын дүн:

Улсын хэмжээнд 50.4% нь хуулийн хэрэгжилтэд тавих төрийн хяналтыг "дунд зэрэг" гэж үнэлсэн байна: Улаанбаатар хотод (53.0%) болон сумын төвд (50.0%) "дунд зэрэг" гэж үнэлсэн бол аймгийн төвд 35.7% нь "дунд зэрэг" гэж, 36% нь "сайн" гэж үнэлгээ өгсөн байна.

Хүснэгт 6. Санал асуулгын дүн: Хууль тогтоомжийн хэрэгжилтэд төрийн хяналт тавих зааltын хэрэгжилт

	Улсын дундаж	*Улаанбаатар хотод*	*Аймгийн төвд*	*Сумын төвд*
Муу	18.1%	17.9%	21.4%	17.9%
Дунд зэрэг	50.4%	53.0%	35.7%	50.0%
Сайн	26.2%	26.5%	35.7%	25.5%
Хэлж мэдэхгүй	5.2%	2.6%	7.1%	6.6%

Харин Тамхины хяналтын тухай хуулийн хэрэгжилтэд тавих төрийн хяналт хэрэгждэггүй шалтгаануудад Улаанбаатар хотод хариуцлага хүлээлгэх субъект байхгүй (42.9%), аймгийн төвд тогтолцоо ойлгомжгүй (33.3%) болон зөвхөн сануулдаг (33.3%), суманд тогтолцоо ойлгомжгүй (29.4%) гэж хариулсан байна.

Хүснэгт 7. Санал асуулгын дүн: Тамхины хяналтын тухай хуулийн хэрэгжилтэд тавих төрийн хяналт яагаад хэрэгждэггүй вэ?

	Улаанбаатар хотод	*Аймгийн төвд*	*Сумын төвд*	*Нийт*
Тогтолцоо ойлгомжгүй	9.5%	33.3%	29.4%	22.4%
Хариуцлага хүлээлгэх субъект байхгүй	42.9%		8.8%	20.7%
Зөвхөн сануулаад өнгөрдөг	9.5%	33.3%		5.2%
Муу	28.6%		26.5%	25.9%
Бусад	9.5%	33.3%	35.3%	25.9%

Ярилцлагын үр дүн:

Төрийн байгууллагын хувьд, хорооны цагдаагийн албан хаагчид ЕБС-ийн нийгмийн ажилтантай хамтарч ажилладаг, зарим тохиолдолд хамтарсан баг гарч эргүүл хийдэг талаараа ЕБС-ийн нийгмийн ажилтнууд ярьсан.

Шигтгээ.

- *Дүүргийн зүгээс дүүргийн цагдаагийн 1 дүгээр хэлтсийн байцаагч, хүүхдийн байцаагч нартайгаа бол байнга хамтарч ажилладаг. Улирал тутамд зөвлөгөө хийнэ, асуудалтай хүүхдүүдийг цуглуулж байгаад ч хамаагүй яриа хийдэг. Манай хорооны цагдаагийн хэлтэс бол үнэхээр сайн ажилладаг. (Нийгмийн ажилтан, ЕБС-1)*
- *Хорооны цагдаа, хүүхэд гэр бүл боловсролын хэлтэстэйгээ л хамтарч ажилладаг. Бас school police хийж байгаа аав, ээж нар сургууль тойрч явна, зам дээр зогсоно, ойр хавийн ТҮЦ-үүдэд хяналт тавина. Хороо, дүүргийн зүгээс чиглэлүүд л өгнө. Заримдаа аян зохион байгуулбал тэр талаарх тайлангаа хороо, дүүрэгтээ хүргүүлдэг. (Нийгмийн ажилтан, ЕБС-2)*

Цагдаагийн албан хаагчид Тамхины хяналтын тухай хуулийн хэрэгжилт болон хяналтын үйл ажиллагаа нь зөвхөн цагдаагийн байгууллагаар хязгаарлагддаггүй, бүх шатны байгууллагуудын оролцоотойгоор хэрэгжих шаардлагатай гэж үзэж байна. Одоогийн байдлаар засаг дарга нар нь дүүргийн түвшинд хяналт тавих үүргээ хангалттай биелүүлдэггүй нь асуудлын нэг тал юм. Тиймээс тус хуулийг хэрэгжүүлэхэд зөвхөн цагдаагийн байгууллага, дүүрэг, хороо болон бусад холбогдох төрийн байгууллагуудын хамтын ажиллагааг сайжруулах шаардлагатай байна.

Шигтгээ.

- *Засаг дарга нар бараг Тамхины хяналтын тухай хуулиар хяналт тавиад яваад байхгүй. Одоо Засаг дарга нарын хийдэг ажил нь ганцхан хогийн гэрээ болчхоод байна шүү дээ. Энэ дээр Засаг дарга нь өөрөө ороод хамтарсан багаараа хяналт тавья гээд санаачилга гаргаад явж байгаагүй. (Цагдаагийн албан хаагч-1)*
- *Дүүрэг, хорооны Засаг дарга нартай хамтарч Тамхины хяналтын тухай хуулийн хэрэгжилтийг хангах зорилгоор төлөвлөгөөт шалгалтуудыг хийдэг. Ерөнхийдөө хуулийн хэрэгжилтийг хангах гээд арга хэмжээ зохион байгуулаад явдаг. (Цагдаагийн албан хаагч-4)*
- *Дээр үед бол Мэргэжлийн хяналт гээд нэг байгууллага байсан, тэрийг чинь татан буулгаад хаячихсан. Одоо Тамхины хяналтын тухай хуульд ганцхан цагдаагийн байгууллага л хяналт тавьж байгаа шүү. (Цагдаагийн албан хаагч-3)*

Тамхины хяналтын хуулийн хэрэгжилтэд хяналт тавихад хуулийн хүрээнд тулгамдсан асуудлын талаар цагдаагийн албан хаагчдаас тодруулж асуухад, цагдаагийн байгууллагын ажлын ачаалал их, зөрчлийг нотлох нөхцөл хомс, хууль эрх зүйн зохицуулалт тодорхой бус байгаагаас олон тулгамдсан асуудал үүсэж байна. Зөрчил шалган шийдвэрлэх ажиллагаа нь цаг хугацаа их шаарддаг, цахим бүртгэлийн хүндрэл, процессын төвөгтэй байдлаас шалтгаалан хяналт үр дүн багатай байгаа гэж үзэж байна.

Мөн прокурорын байгууллагаас Зөрчлийн тухай хуулийн зөвшөөрөлгүй худалдаа, үйлчилгээ эрхэлсэн заалтыг үндэслэн торгуулийн хэмжээ буурч, хууль зөрчсөн тамхи хураахгүй байх шийдвэр гаргах болсноор хяналтын үр нөлөө буурч байна гэж хариулжээ. Хуульд тамхи татахыг хориглосон байршлуудыг нарийвчлан тодорхой болгох, шинэ төрлийн тамхины бүтээгдэхүүнүүд (электрон, халаадаг, зажилдаг тамхи гэх мэт)-ийг зохицуулалтад оруулах шаардлагатай гэж үзэж байна.

Шигтгээ.

- *Зөрчил шалган шийдвэрлэх процесс нь цагдаагийн албан хаагчийн ажлын ачааллыг их болгодог. Бид өөрсдөө тамхи хурааж авсан тэмдэглэл үйлдэнэ, өөрсдөө бариmтжуулна гээд нэг өдөр, маргааш нь өөрсдөө аваад шалгаад тамхийг нь устгуулахаар бол дүүрэг рүү өгнө, хадгалсан гэж үзвэл тамхийг нь буцаагаад эзэнд нь өгнө гээд дахиад нэг өдөр зарцуулна. Тэрийг чинь Цагдаагийн сан, Зөрчлийн сан гээд 2 санд шивж оруулна, газар дээр нь шивнэ гэхээр заримдаа сүлжээгүй болчихдог. Сүлжээгүй болчихсон болохоор хэлтэс рүү очоод шивнэ. Тийм учраас цагдаагийн албан хаагчид чинь ачаалал өгнө гэсэн үг л дээ. Зөрчлийг нотлох асуудал нь тулгамдсан асуудал болоод байна… УЕП-аас цагдаагийн байгууллага руу нэг тоот явуулсан байдаг. Албан бичигт ААН-ийг Зөрчлийн тухай хуулийн 6.3-т заасан “Тамхины хяналтын тухай хууль зөрчсөн” гэх үндэслэлээр 500 нэгжтэй тэнцэх хэмжээний мөнгөөр торгохгүй, харин 10.4-т заасан “Худалдаа, үйлдвэрлэл, үйлчилгээ, үйл ажиллагааны журам зөрчих” гэсэн үндэслэлээр хоёр зуун нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торго гэсэн зөвлөмж ирсэн. (Цагдаагийн албан хаагч-1)*

2.5.2.Хуулийн хэрэгжилтэд тавих олон нийтийн хяналт

Үнэлэх хэсэг:

ТАМХИНЫ ХЯНАЛТЫН ТУХАЙ ХУУЛИЙН §11.

11 дугаар зүйл.Тамхины хяналтын тухай хууль тогтоомжийн биелэлтэд хяналт тавих

11.3.Хэрэглэгчийн эрхийг хамгаалах болон бусад төрийн бус байгууллага тамхины хяналтын тухай хууль тогтоомжийн биелэлтэд олон нийтийн хяналт тавьж болно.

Засгийн газрын 2013 оны 191 дүгээр тогтоолоор батлагдсан “Тамхи үйлдвэрлэл, импорт, худалдаа, үйлчилгээнд хяналт тавих журам”-ын 6.3-т зааснаар шударга өрсөлдөөн, хэрэглэгчийн төлөө байгууллага нь төрийн бусад байгууллагуудтай хамтарч тамхины тусгай зөвшөөрөл, эрүүл мэндийн дүгнэлт, шошгоны стандарт, татвар төлөлт, хууль тогтоомжийн хэрэгжилт зэргийг хянах үүрэгтэй.

Санал асуулгын дүн:

Хэрэглэгчдийн эрхийг хамгаалах болон бусад ТББ энэ хуулийн хэрэгжилтэд олон нийтийн хяналт тавих тохиолдол улсын хэмжээнд 59.8% нь “дунд зэрэг” гэж үзсэн байна. Тодруулбал, 62.4% нь Улаанбаатар хотынхон, 59.0%) нь сумын төвийнхөн, 50.0% нь аймгийн төвийнхөн “дунд зэрэг” гэж үзнэлсэн байна. Санал асуулгын дүнгээс үзэхэд, хуулийн биелэлтэд олон нийтийн хяналт сул байгааг харуулж байна.

Хүснэгт 8. Санал асуулгын дүн: Хууль тогтоомжийн хэрэгжилтэд олон нийтийн тавих зааалтын хэрэгжилт

	Улсын дундаж	*Улаанбаатар хотод*	*Аймгийн төвд*	*Сумын төвд*
Муу	30.6%	29.1%	35.7%	31.1%
Дунд зэрэг	59.8%	62.4%	50.0%	59.0%
Сайн	0.6%	0.9%	0.0%	0.5%
Хэлж мэдэхгүй	9.0%	7.7%	14.3%	9.4%

Санал асуулгад оролцогчид хэрэглэгчийн эрхийг хамгаалах болон бусад ТББ энэ хуулийн хэрэгжилтэд олон нийтийн хяналт хэрэгжихгүй шалтгааныг тодруулахад Улаанбаатар хотод хуулийн хяналт байхгүй (48.5%), аймгийн төвд төрийн болон ТББ-ын уялдаа муу (40%), суманд хууль ерөнхийдөө хэрэгжихгүй байна (24.6%) гэжээ.

Хүснэгт 9. Санал асуулгын дүн: Хэрэв хэрэглэгчийн эрхийг хамгаалах болон бусад ТББ энэ хуулийн хэрэгжилтэд олон нийтийн хяналт тавих зааалт хяналт яагаад хэрэгждэггүй вэ?

	Улаанбаатар хотод	*Аймгийн төвд*	*Сумын төвд*	*Нийт*
Хяналт байхгүй	48.5%		19.7%	28.3%
Хууль сурталчлах, нөлөөлөх ажил хийгдэхгүй байна	12.1%	20.0%	16.4%	15.2%
Хариуцлагагүй	15.2%	20.0%	19.7%	18.2%
Хууль хэрэгжихгүй байна	21.2%		24.6%	22.2%
ТББ, ТБ-ын уялдаа муу	3.0%	40.0%	3.3%	5.1%
Тамхи татах эрэлт байна		20.0%	9.8%	7.1%
ТББ-д урамшуулал байхгүй			6.6%	4.0%

Ярилцлагын үр дүн:

Хүнсний дэлгүүр, ТҮЦ-ийн худалдагч нар болон цагдаагийн албан хаагчдын зүгээс Тамхины хяналтын тухай хуулийн хэрэгжилтэд олон нийтийн хяналт тавьж байсан хэрэглэгчдийн эрхийг хамгаалах болон бусад ТББ-тай таарч байгаагүй.

ЕБС-ийн нийгмийн ажилтнуудын хувьд тэд хэрэглэгчдийн эрхийг хамгаалах байгууллага, ТББ зэрэг олон нийтийн хяналт тавьж буй байгууллагатай хамтарч ажиллаж байгаагүй. Харин төрийн байгууллагын хувьд, хорооны цагдаагийн байцаагч, нийгмийн ажилтантай хамтарч ажилладаг гэсэн байна.

Сургуулиуд дээр хүүхдүүдийн санаачилсан өсвөрийн сэргийлэгч бүлгэм зэрэг цагдаагийн байгууллагын зөвлөмжийн дагуу хүүхдүүдийг гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр ажилладаг байгууллагууд байдаг. Ийм бүлгэм нь сургууль дээрээ хүүхдүүдийн тамхины хэрэглээнд өөрсдийн хэмжээнд хяналт тавьдаг байна.

Шигтгээ.

- *ТББ-уудын зүгээс бол нэг их тийм оролцоо байхгүй. (Нийгмийн ажилтан, ЕБС-2)*
- *ТББ, олон нийтийн байгууллагатай хамтардаг ажил байхгүй дээ. Харин сургууль дээр Өсвөрийн сэргийлэгч бүлгэм ажилладаг. Тэр хүүхдүүд бие биедээ хяналт тавих, нийгмийн ажилтанд мэдээлэл өгөх зэргээр ажилладаг. (Нийгмийн ажилтан, ЕБС-4)*

2.5.3.Хуулийн хэрэгжилтэд тавих ААН-ийн хяналт

Үнэлэх хэсэг:

ТАМХИНЫ ХЯНАЛТЫН ТУХАЙ ХУУЛИЙН §11.

11 дугаар зүйл.Тамхины хяналтын тухай хууль тогтоомжийн биелэлтэд хяналт тавих

11.2.Аж ахуй нэгж, байгууллага, тэдгээрийн салбар нэгжийн удирдлага энэ хуульд заасан өөрийн эрх хэмжээний хүрээнд тамхины хяналтын тухай хууль тогтоомжийн биелэлтэд хяналт тавина.

Санал асуулгын дүн:

Судалгаанд оролцогчдоос *“ААН, байгууллага, тэдгээрийн салбар нэгжийн удирдлага хуульд заасан өөрийн эрх хэмжээний хүрээнд тамхины хяналтын тухай хууль тогтоомжийн биелэлтэд хяналт тавина” гэж заасан. Та тус заалтын хэрэгжилтийг хэрхэн үнэлэх вэ?”* гэж асуухад улсын хэмжээнд 45.5% нь “дунд зэрэг” гэсэн байна. Өөрөөр хэлбэл, Улаанбаатар хот (45.3%), аймгийн төв (42.9%) болон сумын төв (45.8%) буюу улсын хэмжээнд хуулийн тус заалтын хэрэгжилт сул байгааг харуулж байна.

Хүснэгт 10. Санал асуулгын дүн: Хууль тогтоомжийн хэрэгжилтэд ААН, байгууллагын хяналт тавих заалтын хэрэгжилт

	Улсын дундаж	*Улаанбаатар хотод*	*Аймгийн төвд*	*Сумын төвд*
Муу	23.9%	23.9%	21.4%	24.1%
Дунд зэрэг	45.5%	45.3%	42.9%	45.8%
Сайн	23.3%	23.9%	35.7%	22.2%
Хэлж мэдэхгүй	7.3%	6.8%	0.0%	8.0%

ААН, байгууллага энэ хуулийн хэрэгжилтэд хяналт таввдаггүй шалтгааныг авч үзвэл, улсын хэмжээнд хариуцлага, хяналт сул (40.2%), хууль хэрэгждэггүй, тамхи нууцаар худалддаг (29.3%) гэсэн байна. Улаанбаатар хотод 50.0% нь хариуцлага, хяналт сул гэж үзсэн байна. Харин аймгийн төвд 33.3% нь хууль хэрэгждэггүй, тамхи нууцаар худалддаг, 33.3% нь ухамсрын асуудал гэсн бол сумын төвд 37.3% нь хариуцлага, 29.3% нь хяналт сул хууль хэрэгждэггүй, тамхи нууцаар худалддаг гэсэн байна.

Хүснэгт 11. Санал асуулгын дүн: Санал асуулгын дүн: Хэрэв хэрэглэгчийн эрхийг хамгаалах болон бусад ТББ энэ хуулийн хэрэгжилтэд олон нийтийн хяналт тавих заалт хяналт яагаад хэрэгждэггүй вэ?

	Улсын дундаж	*Улаанбаатар хотод*	*Аймгийн төвд*	*Сумын төвд*
Хяналт, хариуцлага сул	40.2%	50.0%	0.0%	37.3%
Хууль хэрэгждэггүй, нууцаар худалддаг	29.3%	28.6%	33.3%	29.4%
Ухамсрын асуудал	9.8%	10.7%	33.3%	7.8%
Ашиг олох зорилгоор худалдаалж буй учир	7.3%	7.1%	0.0%	7.8%
Хэрэглэгч, хэрэглээ байгаа учир	3.7%	0.0%	0.0%	5.9%
ЕБС-ийн ойр байршил, төлөвлөлтэй холбоотой	2.4%	0.0%	0.0%	3.9%
Зөвшөөрөлтэй худалдаалж байна	2.4%	0.0%	33.3%	2.0%
Хуулийн мэдлэг дутмаг	2.4%	3.6%	0.0%	2.0%
Шинэ нөхцөл үүссэн	1.2%	0.0%	0.0%	2.0%
Бусад	1.2%	0.0%	0.0%	2.0%
Нийт	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Ярилцлагын үр дүн:

Цагдаагийн алба хаагчид зөрчлийн шалгалт, хяналтыг гардан зохион байгуулж байгаа бөгөөд хуулийн хэрэгжилтийг хангахын тулд цагдаагийн байгууллага, хууль хяналтын системээс гадна бусад байгууллагуудын оролцоо шаардлагатай бөгөөд хяналтыг өргөжүүлэх, илүү үр дүнтэй болгох тал дээр хуулийн зохицуулалт хийх шаардлагатайг дурдаж байсан.

Шигтгээ.

- *Байхгүй. Цагдаагийн байгууллагаас өөр хяналт тавьдаг байгууллага байдаг юм уу? Тамхины хяналтын тухай хуульд ганцхан цагдаагийн байгууллага л хяналт тавьж байгаа шүү. (Цагдаагийн албан хаагч-3)*

Гурав. ДҮГНЭЛТ, ЗӨВЛӨМЖ

3.1.Дүгнэлт

Тамхины хяналтын тухай хуулийн хэрэгжилт нь тодорхой үр нөлөө үзүүлж байгаа хэдий ч цогц хяналт, түүнийг хэрэгжүүлэх механизм дутагдалтай байна.

- **Хуулийн хэрэгжилтэд тавих хяналт сул, хэрэгжилт хангалтгүй байна:**
  - 2015-2024 оны хооронд цагдаагийн байгууллагад Тамхины хяналтын тухай хуулийн зөрчил улсын хэмжээнд нийт 8274 бүртгэгдсэн бөгөөд үүнээс 2505 (35%) нь аймгуудад, 5758 (65%) нь нийслэлд бүртгэгдсэн байна. Улсын хэмжээнд зөрчлийн тоо 2024 онд эрс буурсан нь бодит бууралт гэхээсээ илүү хяналт, илрүүлэлт сул болсонтой холбоотой байх магадлалтай;
  - одоогийн байдлаар цагдаагийн байгууллага дангаар хяналт тавьж байгаа нь үр нөлөө багатай, хүний нөөцийн дутагдал, ажлын ачааллаас үүдэн хэрэгжилт сул байна;
  - Тамхины хяналтын тухай хууль, Засгийн газрын 2013 оны 191 дүгээр тогтоолоор батлагдсан “Тамхи үйлдвэрлэл, импорт, худалдаа, үйлчилгээнд хяналт тавих журам”-ын дагуу аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн ИТХ, Засаг дарга нар болон шударга өрсөлдөөн, хэрэглэгчийн төлөө байгууллага тамхины худалдаа, үйлчилгээнд хангалттай хяналт тавьж ажиллахгүй байна. Мөн энэ журмын дагуу иргэдийн санал, гомдол хүлээн авах нээлттэй утас ажиллуулах үүрэгтэй боловч судалгаанаас үзэхэд, иргэд энэ талаар мэдээлэлгүй байна;
  - захиргааны байгууллагууд бодлогын түвшинд ААН-үүдийг дэмжих шийдвэр гаргаж байгаа ч хяналтын тогтолцоо алдагдаж байна;
  - тамхи худалдах хууль бус ажиллагаа далд хэлбэрт шилжиж, хяналтгүй худалдаа үргэлжилсээр байна;
  - хэрэглэгчийн эрхийг хамгаалах болон бусад ТББ-ууд тамхины хяналтад оролцох боломжтой ч бодит байдал дээр хяналт тавьж буй байгууллага байхгүй байгаа нь мэдээлэл сурталчилгаа дутмаг, төрийн болон ТББ-уудын уялдаа муу, хяналтын механизм бүрдээгүй байна.
- **ААН-үүдийн хариуцлага сул, бизнесийн ашиг давамгайлж байна:**
  - Тамхи, тамхин бүтээгдэхүүний худалдаа эрхэлж байгаа иргэн, хуулийн этгээд Тамхины хяналтын тухай хуулиар хүлээсэн үүргээ биелүүлж худалдан авагчийн насыг нь шалгахгүйгээр тамхи худалдаж байгаа нь 21 нас хүрээгүй хүнд тамхи худалдан авах, тэр дундаа ширхэглэн худалдаж авах боломжийг олгосоор байна;
  - Тамхины хяналтын тухай болон Зөвшөөрлийн тухай хуулийн тамхи худалдах үйл ажиллагаа эрхлэх зөвшөөрөл аваагүй худалдааны газрууд, тэр дундаа жижиг хүнсний дэлгүүр, ТҮЦ-үүдэд тамхи худалдах нь далд хэлбэрт шилжсэн байна.

- **Олон нийтийн мэдлэг, мэдээлэл дутмаг, тэдний оролцоо хангалтгүй байна:**
  - Тамхины хяналтын тухай хуулийн хэрэгжилтэд иргэдийн хуулийн мэдлэг, мэдээлэл, ухамсар, хандлага зэрэг нь сөргөөр нөлөөлж байна. Тухайлбал, 27.3% нь тамхи татахыг хувь хүний эрх гэж үзэж, хариуцлагаас зайлсхийх хандлагатай байна;
  - ТББ, иргэд хяналтад оролцох механизм бүрдээгүй, зөрчил мэдээлэх систем сул байгаа нь хяналтын сул байдлыг нэмэгдүүлж байна.
- **Сургуулийн ойр орчим дахь тамхины худалдаа, хэрэглээ хяналтгүй байна:**
  - ЕБС-ийн хичээлийн болон дотуур байраас 500 метрийн дотор тамхи худалдах хуулийн заалт амьдралд нийцэхгүй, хот төлөвлөлтийн асуудлаас үүдэн хууль хэрэгжих боломжгүй байна;
  - сүүлийн үед олон нийт, тэр дундаа ЕБС-ийн сурагчдын хувьд утаат тамхины хэрэглээ буурсан боловч үнэр, амтнаас нь болж цахилгаан тамхины хэрэглээ эрчимтэй нэмэгдэж, ялангуяа залуучууд, өсвөр насныхны дунд өргөн тархаад байгаа, эрх зүйн зохицуулалт байхгүй байгаагаас үүдэн хяналт, хариуцлага сул, худалдаа замбараагүй болж байгааг судалгаанд оролцогчид онцолж байна;
- **Олон нийтийн орчинд тамхи татах зөрчил буурахгүй байна:**
  - олон нийтийн газар тамхи татах зөрчил өндөр түвшинд гарсан хэвээр байна.
- **Торгуулийн бодлого хангалттай сайн үр дүн өгөхгүй байна:**
  - улсын хэмжээнд олонх нь торгуулийг хэвээр хадгалахыг дэмжсэн бол Улаанбаатар хотынхон (24.8%) торгууль нэмэх саналыг илүүтэй хөнджээ. Судалгаанд оролцогчид торгуулийн хэмжээг хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээтэй уялдуулан нэмэгдүүлэх, боловсрол, соён гэгээрүүлэх бодлоготой хослуулах зэрэг арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэх шаардлагатай гэж үзэж байна.
  - зөрчил үйлдэгчдийн хууль бусаар олсон орлогыг нотлох үйл явц нь шат дамжлага ихтэй байгаа нь процессыг хялбаршуулах шаардлагатайг харуулж байна;
  - зөрчил шалган шийдвэрлэх ажиллагаа шат дамжлага болон ажилбар ихтэй байгаа нь хуулийн хяналтыг сулруулж байна.
- **Зөрчлийн бүртгэл, хууль хэрэгжилтийн үнэлгээ сул байна:**
  - 2017 оноос хойш зөрчил ангилж бүртгэх тогтолцоо байхгүй болсон нь хэрэгжилтийн бодит үр нөлөөг үнэлэх боломжийг бууруулсан.

3.2.Зөвлөмж

- **Хуулийн хэрэгжилтэд хяналт тавих төрийн холбогдох байгууллагуудын оролцоог нэмэгдүүлэх:**
  - төрийн байгууллагын үүргийг тодорхой болгох – Тамхины хяналтын тухай хуулийн хэрэгжилтэд цагдаагийн байгууллага дангаар хяналт тавих нь үр нөлөө багатай тул төрийн холбогдох байгууллагуудын үүргийг тодорхой болгож, оролцоог бүрдүүлэх;
  - орон нутгийн удирдлагын үүрэг, оролцоог нэмэгдүүлэх – аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн ИТХ, Засаг дарга нардын хуулийн хэрэгжилтэд тавих хяналтын тогтолцоог сайжруулах.
- **Хууль зөрчигчдөд ногдуулах хариуцлагыг өөрчлөх:**
  - торгуулийн хэмжээг бодит байдалд нийцүүлэх – торгуулийн хэмжээг хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээтэй уялдуулах, давтан зөрчил гаргасан тохиолдолд торгуулийн хэмжээг шатлан нэмэгдүүлэх;
  - зөвшөөрлийг түр түдгэлзүүлэх – давтан зөрчил гаргасан ААН-ийн холбогдох зөвшөөрлийг тодорхой хугацаагаар түр түдгэлзүүлэх.
- **Зөрчил буруулахтай холбоотой арга хэмжээ авах:**
  - 21 нас хүрээгүй хүнд тамхи худалдахад хяналтыг сайжруулах – тамхи худалдан авахад нас шалгах цахим систем нэвтрүүлэхийг хуульчлах, энэ системийг мөрдөөгүй тохиолдолд хариуцлага ногдуулах;
  - сургуулийн орчны 500 метрийг бууруулах – хот төлөвлөлттэй уялдуулан энэ хязгаарыг дахин тогтоох.
- **Зөрчлийн бүртгэлийн тогтолцоог сайжруулах:**
  - зөрчлийн мэдээлэл, бүртгэлийг сайжруулах – Тамхины хяналтын зөрчлийг ангилан бүртгэх нэгдсэн мэдээллийн сан бүрдүүлэх, үүнд хууль зөрчсөн этгээд, давтан зөрчлийн тоог тусгах;
  - цахим бүртгэлийн систем нэвтрүүлэх – зөрчлийг шуурхай бүртгэж, мэдээллийг бодлогын түвшинд ашиглах боломжтой цахим бүртгэлийн тогтолцоо хөгжүүлэх;
  - зөрчлийг олон нийтэд ил тод болгох – торгууль ногдуулсан хуулийн этгээдийн мэдээллийг олон нийтэд мэдээлж, давтан зөрчил гаргахаас урьдчилан сэргийлэх.
- **Олон нийтийн хяналт, оролцоог нэмэгдүүлэх:**
  - иргэдэд зөрчлийг мэдээлэх боломж олгох – олон нийтийн оролцоотой хяналтыг бий болгож, иргэд зөрчил мэдээлэх бүх төрлийн платформыг хөгжүүлэх, энэ талаар иргэдэд тогтмол мэдээлэл түгээх;
  - ТББ-ын оролцоог нэмэгдүүлэх – хяналтын тогтолцоонд ТББ-уудыг татан оролцуулж, иргэд, мэргэжлийн байгууллагуудын хамтын хяналтын тогтолцоо бүрдүүлэх;

- олон нийтийн мэдлэг, мэдээллийг нэмэгдүүлэх – хууль, хяналтын механизмыг иргэдэд ойлгомжтой байдлаар хүргэх олон нийтийн мэдээллийн ажил тогтмол хэрэгжүүлэх.

- **Олон нийтийн газар тамхи татахыг хориглосон заалтыг хэрэгжүүлэх нөхцөлийг бүрдүүлэх:**
  - олон нийтийн орчин дахь хяналтыг сайжруулах - нийтийн тээвэр, цэцэрлэг, сургуулийн орчинд камерын хяналт нэвтрүүлэх, илэрсэн зөрчилд хариуцлага тооцох механизмыг тодорхой болгох;
  - тамхи татах зөвшөөрөгдсөн бүсийг стандартчилах – ААН-үүдийн тамхи татах бүсийг стандартжуулж, зөвшөөрөлгүй газарт тамхи татсан тохиолдолд хариуцлага хүлээлгэх;
  - олон нийтийн газар тамхи татахыг хянах механизмыг хөгжүүлэх – цагдаагийн байгууллагын хяналтыг нэмэгдүүлж, камерын хяналт болон олон нийтийн мэдээллийн системтэй уялдуулан хяналтын үр дүнг сайжруулах.

- **Иргэдийн хууль, эрх зүйн мэдлэгийг дээшлүүлэх:**
  - олон нийтийн орчин дахь хяналтыг сайжруулах – нийтийн тээвэр, цэцэрлэг, сургуулийн орчинд камерын хяналт нэвтрүүлэх, илэрсэн зөрчилд хариуцлага тооцох механизмыг тодорхой болгох;
  - тамхины хяналтын тухай хууль тогтоомжийн талаарх оюутан, сурагчдын ойлголтыг нэмэгдүүлэх – ЕБС, их, дээд сургуулиудад тамхины хор уршиг, хууль зөрчсөн тохиолдолд хүлээлгэх хариуцлагын талаар сургалт явуулах;
  - тамхины хяналтын тухай хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийг олон нийтэд ойлгомжтой байдлаар сурталчлах – хэвлэл мэдээлэл, олон нийтийн сүлжээг ашиглан тамхины хор хөнөөлийн талаарх ойлголт, мэдээллийн хүртээмжийг нэмэгдүүлэх;
  - нийгмийн ухамсар, хандлагыг өөрчлөх бодлого хэрэгжүүлэх – тамхигүй орчин бүрдүүлэхийг дэмжсэн олон нийтийн хөдөлгөөн, кампанит ажлыг тогтмолжуулах.

- **Шинээр үүсээд байгаа нөхцөл байдлыг зохицуулах:**
  - цахилгаан тамхи болон никотин агуулсан бусад шинэ төрлийн тамхи, тамхин бүтээгдэхүүнийг хуулийн зохицуулалтад бүрэн хамруулах, тэдгээрийн элдэв үнэр, амтны агууламжид зохих хязгаар тогтоох, эдгээр бүтээгдэхүүнд тавих хяналтын үр дүнтэй механизм бүрдүүлэх.

Ашигласан материал

ЭМЯ, НЭМҮТ, ДЭМБ. (2023). *Тамхи тогтвортой хөгжлийн зорилтыг хангахад саад болж байна. .* Улаанбаатар.

НХХЯ, ЭМЯ, БШУЯ. (2024). *Боловсролын орчин дахь хүүхдийн эрх, хамгаалал, эрүүл мэндийн зан үйлийн судалгаа.* Улаанбаатар.

УИХ-ын Тамгын газрын архив. (2012). “Тамхины хяналтын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай” хуулийн хувийн хэрэг.

НСАУСИ ТББ. (2024). *Өсвөр үе, залуу иргэдийн тамхины хэрэглээ, төрлүүд, никотин хамааралт байдал, нөлөөлж буй сэтгэц, нийгмийн зарим үзэгдлүүд.* Нотолгоонд суурилсан анагаах ухааны судалгааны институт, ТББ, Улаанбаатар хот.

Ерөнхийлөгчийн Тамгын газар. (2023). “Эрүүл оюутан” дэд хөтөлбөр.

ЗГХЭГ. 2017.05.30-ний өдрийн ХЭГ/909 тоот албан бичгийн хавсралт. *2017 онд УИХ-ын гишүүн Н.Учралаас “Тамхины хяналтын тухай хуулийн 6 дугаар зүйлийн 6.7.14 дэх заалтын хэрэгжилтийн талаар” Монгол Улсын Ерөнхий сайдад тавьсан асуулгын хариу.*

Үндэсний статистикийн хороо. *1212 статистикийн мэдээллийн нэгдсэн сан. Хүн амын тоо, 2023 он.* Хандах: https://www2.1212.mn/tables.aspx?TBL_ID=DT_NSO_0300_004V1.

Нийслэлийн статистикийн газар. *Улаанбаатар хотын хүн амын тоо, 2023 он.* Хандах: http://ubstat.mn/StatTable=20

Нийслэлийн Засаг даргын *2021 оны “Бизнес эрхлэх таатай орчныг бүрдүүлж, авлига, хүнд суртлыг бууруулах талаар авах зарим арга хэмжээний тухай” А/987 дугаар захирамж.* Хандах: https://n9.cl/l3snkm

Дөрөв. ХАВСРАЛТУУД

Хавсралт 1. САНАЛ АСУУЛГА

Сайн байна уу? Танд энэ өдрийн мэнд хүргэе. Улсын Их Хурлын даргын 2024 оны 110 дугаар захирамжаар байгуулагдсан ажлын хэсгийн үйл ажиллагааны хэрэгцээ шаардлагын хүрээнд Тамхины хяналтын тухай хуулийн биелэлтийн үр дагаварт үнэлгээ хийж байгаа тул Та дараах асуултад үнэн зөв хариулж, бидний судалгааны ажилд дэмжлэг үзүүлнэ үү.

ЕРӨНХИЙ АСУУЛГА

1. Аймаг, нийслэл

1) Архангай
2) Баян-Өлгий
3) Баянхонгор
4) Булган
5) Говь-Алтай
6) Говьсүмбэр
7) Дархан-Уул
8) Дорноговь
9) Дорнод
10) Дундговь
11) Завхан
12) Орхон
13) Өвөрхангай
14) Өмнөговь
15) Сүхбаатар
16) Сэлэнгэ
17) Төв
18) Увс
19) Ховд
20) Хөвсгөл
21) Хэнтий
22) Улаанбаатар

2. Сумын нэр _____

3. Улаанбаатар хот

1) Багануур
2) Багахангай
3) Баянгол
4) Баянзүрх
5) Чингэлтэй
6) Сүхбаатар
7) Хан-Уул
8) Налайх
9) Сонгинохайрхан

4. Хорооны дугаар _____

5. Таны албан тушаал

1) Аймгийн Засаг дарга
2) Аймгийн Засаг даргын орлогч
3) Сумын Засаг дарга
4) Сумын Засаг даргын орлогч
5) Нийслэлийн Засаг дарга
6) Нийслэлийн Засаг даргын орлогч
7) Дүүргийн Засаг дарга
8) Дүүргийн Засаг даргын орлогч
9) Хорооны Засаг дарга
10) Хорооны Засаг даргын орлогч
11) Бусад _____

6. Холбоо барих утасны дугаар _____
(Судалгаатай холбоотой тодруулах асуулт гарвал Тантай эргэн холбогдоно.)

ТАМХИНЫ ХЯНАЛТЫН ТУХАЙ ХУУЛИЙН ЗАРИМ ЗҮЙЛ, ЗААЛТЫН ХЭРЭГЖИЛТ

1. Таны бодлоор "утаат тамхийг зөвшөөрөгдсөн цэгээс бусад газарт худалдах" тохиолдол хэр зэрэг гардаг вэ? (§6.7.12)

1) Огт гардаггүй
2) Ер нь гардаггүй
3) Хааяа гардаг
4) Ер нь гардаг
5) Байнга гардаг
6) Хэлж мэдэхгүй

2. Таны бодлоор "утаат тамхийг ширхэглэн худалдах" тохиолдол хэр зэрэг гардаг вэ? (§6.7.8)

1) Огт гардаггүй
2) Ер нь гардаггүй
3) Хааяа гардаг
4) Ер нь гардаг
5) Байнга гардаг
6) Хэлж мэдэхгүй

3. Таны бодлоор "дүнсэн болон түүнтэй адилтгах задгай тамхины үйлдвэрлэсэн боодлыг задалж буюу ороож худалдах" тохиолдол хэр зэрэг гардаг вэ? (§6.7.8)

1) Огт гардаггүй
2) Ер нь гардаггүй
3) Хааяа гардаг
4) Ер нь гардаг
5) Байнга гардаг
6) Хэлж мэдэхгүй

4. **Таны бодлоор "21 нас хүрээгүй хүнд утаат тамхи худалдах" тохиолдол хэр зэрэг гардаг вэ? (§6.7.7)**
   1) Огт гардаггүй
   2) Ер нь гардаггүй
   3) Хааяа гардаг
   4) Ер нь гардаг
   5) Байнга гардаг
   6) Хэлж мэдэхгүй

5. **Таны бодлоор "21 нас хүрээгүй хүнээр утаат тамхи худалдуулах" тохиолдол хэр зэрэг гардаг вэ? (§6.7.7)**
   1) Огт гардаггүй
   2) Ер нь гардаггүй
   3) Хааяа гардаг
   4) Ер нь гардаг
   5) Байнга гардаг
   6) Хэлж мэдэхгүй

6. **Таны бодлоор "ЕБС-ийн хичээлийн болон дотуур байраас 500 метрийн дотор утаат тамхи худалдах" тохиолдол хэр зэрэг гардаг вэ? (§6.7.14)**
   1) Огт гардаггүй
   2) Ер нь гардаггүй
   3) Хааяа гардаг
   4) Ер нь гардаг
   5) Байнга гардаг
   6) Хэлж мэдэхгүй

7. **Хэрэв "ЕБС-ийн хичээлийн болон дотуур байраас 500 метрийн дотор утаат тамхи худалдах" зөрчил гардаг гэж үзэж байгаа бол Таны бодлоор энэ төрлийн зөрчил яагаад гардаг вэ? (§6.7.14)**
   (Хэрэв Та 6-р асуултад "Ер нь гардаг", эсхүл "Байнга гардаг" гэж хариулсан бол энэ асуултад хариулна уу.)

   _____
   _____

8. **Таны бодлоор "утаат тамхи татахыг хориглосон газарт тамхи татах" тохиолдол хэр зэрэг гардаг вэ? (§9.1)**
   1) Огт гардаггүй
   2) Ер нь гардаггүй
   3) Хааяа гардаг
   4) Ер нь гардаг
   5) Байнга гардаг
   6) Хэлж мэдэхгүй

9. **Хуульд "ААН, байгууллага, тэдгээрийн салбар нэгжийн удирдлага хуульд заасан өөрийн эрх хэмжээний хүрээнд тамхины хяналтын тухай хууль тогтоомжийн биелэлтэд хяналт тавина" гэж заасан. Та тус заалтын хэрэгжилтийг хэрхэн үнэлэх вэ? (§11.2)**
   1) Маш муу
   2) Муу
   3) Дунд зэрэг
   4) Сайн
   5) Маш сайн
   6) Хэлж мэдэхгүй

10. **Хэрэв "ААН, байгууллага тамхины хяналтын тухай хууль тогтоомжийн биелэлтэд хяналт тавих" заалт хэрэгждэггүй гэж үзэж байгаа бол Таны бодлоор энэ заалт яагаад хэрэгжихгүй байна вэ? (§11.2)**
    (Хэрэв Та 9-р асуултад "Маш муу", эсхүл "Муу" гэж хариулсан бол энэ асуултад хариулна уу.)

    _____
    _____

11. **Хуульд "хэрэглэгчийн эрхийг хамгаалах болон бусад ТББ тамхины хяналтын тухай хууль тогтоомжийн биелэлтэд олон нийтийн хяналт тавина" гэж заасан. Та тус заалтын хэрэгжилтийг хэрхэн үнэлэх вэ? (§11.3)**
    1) Маш муу
    2) Муу
    3) Дунд зэрэг
    4) Сайн
    5) Маш сайн
    6) Хэлж мэдэхгүй

12. **Хэрэв "хэрэглэгчийн эрхийг хамгаалах болон бусад ТББ тамхины хяналтын тухай хууль тогтоомжийн биелэлтэд олон нийтийн хяналт тавих" заалт хэрэгждэггүй гэж үзэж байгаа бол Таны бодлоор энэ заалт яагаад хэрэгжихгүй байна вэ? (§11.3)**
    (Хэрэв Та 11-р асуултад "Маш муу", эсхүл "Муу" гэж хариулсан бол энэ асуултад хариулна уу.)

    _____
    _____

13. **Хуульд "Тамхины хяналтын тухай хууль тогтоомжийн биелэлтэд тавих төрийн хяналтыг Засгийн газар, бүх шатны Засаг дарга, хяналт шалгалт хэрэгжүүлэх эрх бүхий холбогдох байгууллага, цагдаа болон хууль тогтоомжоор эрх олгогдсон бусад байгууллага, албан тушаалтан тус тусын эрх хэмжээний дагуу хэрэгжүүлнэ" гэж заасан байдаг. Та тус заалтын хэрэгжилтийг хэрхэн үнэлэх вэ? (§11.1)**
    1) Маш муу
    2) Муу
    3) Дунд зэрэг
    4) Сайн

5) Маш сайн
6) Хэлж мэдэхгүй

14. Таны бодлоор "Тамхины хяналтын тухай хууль тогтоомжийн биелэлтэд тавих төрийн хяналт" яагаад хэрэгждэггүй вэ? (§11.1)
(Хэрэв Та 13-р асуултад "Маш муу", эсхүл "Муу" гэж хариулсан бол энэ асуултад хариулна уу.)
_____
_____

ЗӨРЧЛИЙН ТУХАЙ ХУУЛИЙН 6.3 ДАХЬ ХЭСГИЙН ХЭРЭГЖИЛТ

15. Зөрчлийн тухай хуулиар "Утаат тамхи татахыг хориглосон газарт тамхи татсан, эсхүл татах боломж олгосон хүнийг 50,000 төгрөгөөр торгож" хариуцлага тооцох нь Таны бодлоор хэр зэрэг тохиромжтой вэ? (§6.3.1)
(Зөвхөн нэг хариулт сонгоно уу.)
1) Тохиромжгүй. Торгуулийн хэмжээг нэмэгдүүлэх шаардлагатай
2) Тохиромжгүй. Зөвхөн албадан сургалтад хамруулах хэрэгтэй
3) Тохиромжгүй. Торгуулийн хэмжээг бууруулах шаардлагатай
4) Тохиромжгүй. Торгуулийн хэмжээг хэвээр байлгаж, албадан сургалтад хамруулах хэрэгтэй
5) Тохиромжгүй. Нийгэмд тустай ажил хийлгэх хэрэгтэй
6) Тохиромжтой. Энэ хэвээр байлгасан нь зөв
7) Бусад _____
8) Хэлж мэдэхгүй

16. Зөрчлийн тухай хуулиар "Утаат тамхи татахыг хориглосон газарт тамхи татсан, эсхүл татах боломж олгосон хуулийн этгээдийг 500,000 төгрөгөөр торгож" хариуцлага тооцох нь Таны бодлоор хэр зэрэг тохиромжтой вэ? (§6.3.1)
(Зөвхөн нэг хариулт сонгоно уу.)
1) Тохиромжгүй. Торгуулийн хэмжээг нэмэгдүүлэх шаардлагатай
2) Тохиромжгүй. Торгуулийн хэмжээг бууруулах шаардлагатай
3) Тохиромжтой. Энэ хэвээр байлгасан нь зөв
4) Бусад _____
5) Хэлж мэдэхгүй

17. Зөрчлийн тухай хуулиар "Утаат тамхи худалдах, хэрэглэхэд тавигдах шаардлагыг зөрчсөн бол зөрчил үйлдэхэд ашигласан эд зүйл, хэрэгсэл, хууль бусаар олсон хөрөнгө, орлогыг хурааж, хүнийг 500,000 төгрөгөөр торгож" хариуцлага тооцох нь Таны бодлоор хэр зэрэг тохиромжтой вэ? (§6.3.2)
(Зөвхөн нэг хариулт сонгоно уу.)
1) Тохиромжгүй. Торгуулийн хэмжээг нэмэгдүүлэх шаардлагатай
2) Тохиромжгүй. Торгуулийн хэмжээг бууруулах шаардлагатай
3) Тохиромжгүй. Зөвхөн зөрчил үйлдэхэд ашигласан эд зүйл, хэрэгсэл, хууль бусаар олсон хөрөнгө, орлогыг хураах хэрэгтэй
4) Тохиромжгүй. Нийгэмд тустай ажил хийлгэх хэрэгтэй
5) Тохиромжтой. Энэ хэвээр байлгасан нь зөв
6) Бусад _____
7) Хэлж мэдэхгүй

18. Зөрчлийн тухай хуулиар "Утаат тамхи худалдах, хэрэглэхэд тавигдах шаардлагыг зөрчсөн бол зөрчил үйлдэхэд ашигласан эд зүйл, хэрэгсэл, хууль бусаар олсон хөрөнгө, орлогыг хурааж, тусгай зөвшөөрлийг хүчингүй болгож, хуулийн этгээдийг 3,000,000 төгрөгөөр торгож" хариуцлага тооцох нь Таны бодлоор хэр зэрэг тохиромжтой вэ? (§6.3.2)
(Зөвхөн нэг хариулт сонгоно уу.)
1) Тохиромжгүй. Торгуулийн хэмжээг нэмэгдүүлэх шаардлагатай
2) Тохиромжгүй. Торгуулийн хэмжээг бууруулах шаардлагатай
3) Тохиромжгүй. Зөвхөн зөрчил үйлдэхэд ашигласан эд зүйл, хэрэгсэл, хууль бусаар олсон хөрөнгө, орлогыг хураах хэрэгтэй
4) Тохиромжгүй. Зөвхөн тусгай зөвшөөрлийг хүчингүй болгох хэрэгтэй
5) Тохиромжтой. Энэ хэвээр байлгасан нь зөв
6) Бусад _____
7) Хэлж мэдэхгүй

Хавсралт 2. САНАЛ АСУУЛГЫН ДҮН

ЕРӨНХИЙ АСУУЛГА

1. Аймаг, нийслэл

1.	Архангай	3.2
2.	Баян-Өлгий	1.7
3.	Баянхонгор	4.4
4.	Булган	2.0
5.	Говь-Алтай	4.1
6.	Говьсүмбэр	0.9
7.	Дархан-Уул	0.6
8.	Дорноговь	0.6
9.	Дорнод	4.4
10.	Дундговь	4.1
11.	Завхан	6.4
12.	Орхон	0.3
13.	Өвөрхангай	3.2
14.	Өмнөговь	2.9
15.	Сүхбаатар	2.6
16.	Сэлэнгэ	2.9
17.	Төв	2.3
18.	Увс	4.4
19.	Ховд	3.2
20.	Хөвсгөл	5.8
21.	Хэнтий	5.8
22.	Багануур	1.2
23.	Багахангай	0.6
24.	Баянгол	5.2
25.	Баянзүрх	7.3
26.	Чингэлтэй	4.7
27.	Сүхбаатар	0.3
28.	Хан-Уул	6.4
29.	Налайх	2.6
30.	Сонгинохайрхан	5.8
31.	Нийт	100.0

2. Албан тушаал

1.	Аймгийн удирдлага (Засаг дарга, орлогч, ИТХ)	2.6
2.	Дүүргийн удирдлага (Засаг дарга, орлогч, ИТХ)	0.9
3.	Сумын удирдлага (Засаг дарга, орлогч, ИТХ)	51.3
4.	Хорооны удирдлага (Засаг дарга, орлогч, ИТХ)	29.2
5.	Тамгын газрын ажилтан	16.0
6.	Нийт	100.0

ТАМХИНЫ ХЯНАЛТЫН ТУХАЙ ХУУЛИЙН ЗАРИМ ЗҮЙЛ, ЗААЛТЫН ХЭРЭГЖИЛТ

1. Таны бодлоор “утаат тамхийг зөвшөөрөгдсөн цэгээс бусад газарт худалдах” тохиолдол хэр зэрэг гардаг вэ? (§6.7.12)

	Улсын дундаж	*Улаанбаатар хотод*	*Аймгийн төвд*	*Сумын төвд*
Гардаггүй	21.3%	19.7%	35.7%	21.2%
Хааяа гардаг	30.6%	31.6%	14.3%	31.1%
Гардаг	42.0%	41.0%	42.9%	42.5%
Хэлж мэдэхгүй	6.1%	7.7%	7.1%	5.2%
Нийт	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%
Дундаж	3.3	3.3	3.2	3.3

2. Таны бодлоор “утаат тамхийг ширхэглэн худалдах” тохиолдол хэр зэрэг гардаг вэ? (§6.7.8)

	Улсын дундаж	*Улаанбаатар хотод*	*Аймгийн төвд*	*Сумын төвд*
Гардаггүй	48.1%	22.2%	42.9%	62.7%
Хааяа гардаг	14.3%	23.1%	14.3%	9.4%
Гардаг	23.9%	41.0%	28.6%	14.2%
Хэлж мэдэхгүй	13.7%	13.7%	14.3%	13.7%
Нийт	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%
Дундаж	2.6	3.3	2.8	2.1

3. Таны бодлоор “дүнсэн болон түүнтэй адилтгах задгай тамхины үйлдвэрлэсэн боодлыг задалж буюу ороож худалдах” тохиолдол хэр зэрэг гардаг вэ? (§6.7.8)

	Улсын дундаж	*Улаанбаатар хотод*	*Аймгийн төвд*	*Сумын төвд*
Гардаггүй	28.3%	25.6%	14.3%	30.7%

Хааяа гардаг	30.9%	27.4%	42.9%	32.1%
Гардаг	25.4%	29.1%	35.7%	22.6%
Хэлж мэдэхгүй	15.5%	17.9%	7.1%	14.6%
Нийт	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%
Дундаж	2.6	3.3	2.8	2.1

4. Таны бодлоор "21 нас хүрээгүй хүнд утаат тамхи худалдах" тохиолдол хэр зэрэг гардаг вэ? (§6.7.7)

	Улсын дундаж	*Улаанбаатар хотод*	*Аймгийн төвд*	*Сумын төвд*
Гардаггүй	32.4%	32.5%	42.9%	31.6%
Хааяа гардаг	24.5%	28.2%	14.3%	23.1%
Гардаг	32.7%	27.4%	28.6%	35.8%
Хэлж мэдэхгүй	10.5%	12.0%	14.3%	9.4%
Нийт	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%
Дундаж	2.9	2.7	3.0	3.0

5. Таны бодлоор "21 нас хүрээгүй хүнээр утаат тамхи худалдуулах" тохиолдол хэр зэрэг гардаг вэ? (§6.7.7)

	Улсын дундаж	*Улаанбаатар хотод*	*Аймгийн төвд*	*Сумын төвд*
Гардаггүй	28.3%	25.6%	14.3%	30.7%
Хааяа гардаг	30.9%	27.4%	42.9%	32.1%
Гардаг	25.4%	29.1%	35.7%	22.6%
Хэлж мэдэхгүй	15.5%	17.9%	7.1%	14.6%
Нийт	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%
Дундаж	3.0	3.3	2.8	2.9

6. Таны бодлоор "ЕБС-ийн хичээлийн болон дотуур байраас 500 метрийн дотор утаат тамхи худалдах" тохиолдол хэр зэрэг гардаг вэ? (§6.7.14)

	Улсын дундаж	*Улаанбаатар хотод*	*Аймгийн төвд*	*Сумын төвд*
Гардаггүй	32.4%	32.5%	42.9%	31.6%
Хааяа гардаг	24.5%	28.2%	14.3%	23.1%
Гардаг	32.7%	27.4%	28.6%	35.8%
Хэлж мэдэхгүй	10.5%	12.0%	14.3%	9.4%
Нийт	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%
Дундаж	2.9	2.7	3.0	3.0

7. Хэрэв "ЕБС-ийн хичээлийн болон дотуур байраас 500 метрийн дотор утаат тамхи худалдах" зөрчил гардаг гэж үзэж байгаа бол Таны бодлоор энэ төрлийн зөрчил яагаад гардаг вэ? (§6.7.14)

	Улсын дундаж	*Улаанбаатар хотод*	*Аймгийн төвд*	*Сумын төвд*
Хэрэглэгч байгаа	2.7%	6.3%	0.0%	1.3%
Ашиг	9.8%	18.8%	0.0%	6.6%
ЕБС-ийн ойр	40.2%	9.4%	75.0%	51.3%
Хууль хэрэгждэггүй	18.8%	31.3%	0.0%	14.5%
Хяналт, хариуцлага сул	17.9%	25.0%	25.0%	14.5%
Зөвшөөрөл	4.5%	3.1%	0.0%	5.3%
Шинэ нөхцөл үүссэн	2.7%	3.1%	0.0%	2.6%
Хууль сайжруулах	1.8%	0.0%	0.0%	2.6%
Хуулийн мэдлэг	0.9%	0.0%	0.0%	1.3%
Бусад	0.9%	3.1%	0.0%	0.0%
Нийт	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

8. Таны бодлоор "утаат тамхи татахыг хориглосон газарт тамхи татах" тохиолдол хэр зэрэг гардаг вэ? (§9.1)

	Улсын дундаж	*Улаанбаатар хотод*	*Аймгийн төвд*	*Сумын төвд*
Гардаггүй	18.1%	17.1%	21.4%	18.4%
Хаяа гардаг	30.9%	29.1%	28.6%	32.1%
Гардаг	44.3%	49.6%	50.0%	41.0%
Хэлж мэдэхгүй	6.7%	4.3%	0.0%	8.5%
Нийт	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%
Дундаж	3.5	3.5	3.4	3.4

9. Хуульд "ААН, байгууллага, тэдгээрийн салбар нэгжийн удирдлага хуульд заасан өөрийн эрх хэмжээний хүрээнд тамхины хяналтын тухай хууль тогтоомжийн биелэлтэд хяналт тавина" гэж заасан. Та тус заалтын хэрэгжилтийг хэрхэн үнэлэх вэ? (§11.2)

	Улсын дундаж	*Улаанбаатар хотод*	*Аймгийн төвд*	*Сумын төвд*
Муу	23.9%	23.9%	21.4%	24.1%
Дунд зэрэг	45.5%	45.3%	42.9%	45.8%
Сайн	23.3%	23.9%	35.7%	22.2%
Хэлж мэдэхгүй	7.3%	6.8%	0.0%	8.0%
Нийт	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%
Дундаж	2.9	3.1	2.9	2.9

10. Хэрэв "ААН, байгууллага тамхины хяналтын тухай хууль тогтоомжийн биелэлтэд хяналт тавих" заалт хэрэгждэггүй гэж үзэж байгаа бол Таны бодлоор энэ заалт яагаад хэрэгжихгүй байна вэ? (§11.2)

	Улсын дундаж	*Улаанбаатар хотод*	*Аймгийн төвд*	*Сумын төвд*
Хяналт, хариуцлага сул	40.2%	50.0%	0.0%	37.3%
Хууль хэрэгждэггүй, нууцаар худалддаг	29.3%	28.6%	33.3%	29.4%
Ухамсрын асуудал	9.8%	10.7%	33.3%	7.8%
Ашиг олох зорилгоор худалдаалж буй учир	7.3%	7.1%	0.0%	7.8%
Хэрэглэгч, хэрэглээ байгаа учир	3.7%	0.0%	0.0%	5.9%
ЕБС-ийн ойр байршил, төлөвлөлтэй холбоотой	2.4%	0.0%	0.0%	3.9%
Зөвшөөрөлтэй худалдаалж байна	2.4%	0.0%	33.3%	2.0%
Хуулийн мэдлэг дутмаг	2.4%	3.6%	0.0%	2.0%
Шинэ нөхцөл үүссэн	1.2%	0.0%	0.0%	2.0%
Бусад	1.2%	0.0%	0.0%	2.0%
Нийт	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

11. Хуульд "хэрэглэгчийн эрхийг хамгаалах болон бусад ТББ тамхины хяналтын тухай хууль тогтоомжийн биелэлтэд олон нийтийн хяналт тавина" гэж заасан. Та тус заалтын хэрэгжилтийг хэрхэн үнэлэх вэ? (§11.3)

	Улсын дундаж	*Улаанбаатар хотод*	*Аймгийн төвд*	*Сумын төвд*
Муу	30.6%	29.1%	35.7%	31.1%
Дунд зэрэг	59.8%	62.4%	50.0%	59.0%
Сайн	0.6%	0.9%	0.0%	0.5%
Хэлж мэдэхгүй	9.0%	7.7%	14.3%	9.4%
Нийт	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%
Дундаж	2.6	2.3	2.6	2.6

12. Хэрэв "хэрэглэгчийн эрхийг хамгаалах болон бусад ТББ тамхины хяналтын тухай хууль тогтоомжийн биелэлтэд олон нийтийн хяналт тавих" заалт хэрэгждэггүй гэж үзэж байгаа бол Таны бодлоор энэ заалт яагаад хэрэгжихгүй байна вэ? (§11.3)

	Улсын дундаж	*Улаанбаатар хотод*	*Аймгийн төвд*	*Сумын төвд*
Хяналт байхгүй	28.3%	48.5%	0.0%	19.7%
Хууль хэрэгжихгүй байна	22.2%	21.2%	0.0%	24.6%
Хариуцлаггүй	18.2%	15.2%	20.0%	19.7%

Хууль сурталчлах, нөлөөлөх ажил хийгдэхгүй байна	15.2%	12.1%	20.0%	16.4%
Тамхи татах эрэлт байна	7.1%	0.0%	20.0%	9.8%
ТББ, ТБ-ын уялдаа муу	5.1%	3.0%	40.0%	3.3%
ТББ-д урамшуулал байхгүй	4.0%	0.0%	0.0%	6.6%
Нийт	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%
Шинэ нөхцөл үүссэн	1.2%	0.0%	0.0%	2.0%
Бусад	1.2%	0.0%	0.0%	2.0%
Нийт	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

13. Хуульд "Тамхины хяналтын тухай хууль тогтоомжийн биелэлтэд тавих төрийн хяналтыг Засгийн газар, бүх шатны Засаг дарга, хяналт шалгалт хэрэгжүүлэх эрх бүхий холбогдох байгууллага, цагдаа болон хууль тогтоомжоор эрх олгогдсон бусад байгууллага, албан тушаалтан тус тусын эрх хэмжээний дагуу хэрэгжүүлнэ" гэж заасан байдаг. Та тус заалтын хэрэгжилтийг хэрхэн үнэлэх вэ? (§11.1)

	Улсын дундаж	*Улаанбаатар хотод*	*Аймгийн төвд*	*Сумын төвд*
Муу	18.1%	17.9%	21.4%	17.9%
Дунд зэрэг	50.4%	53.0%	35.7%	50.0%
Сайн	26.2%	26.5%	35.7%	25.5%
Хэлж мэдэхгүй	5.2%	2.6%	7.1%	6.6%
Нийт	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%
Дундаж	3.1	3.2	3.1	**3.1**

14. Таны бодлоор "Тамхины хяналтын тухай хууль тогтоомжийн биелэлтэд тавих төрийн хяналт" яагаад хэрэгждэггүй вэ? (§11.1)

	Улсын дундаж	*Улаанбаатар хотод*	*Аймгийн төвд*	*Сумын төвд*
Тогтолцоо ойлгомжгүй	22.4%	9.5%	33.3%	29.4%
Хариуцлага хүлээлгэх субъект байхгүй	20.7%	42.9%	0.0%	8.8%
Зөвхөн сануулдаг	5.2%	9.5%	33.3%	0.0%
Муу	25.9%	28.6%	0.0%	26.5%
Бусад	25.9%	9.5%	33.3%	35.3%
Нийт	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

ЗӨРЧЛИЙН ТУХАЙ ХУУЛИЙН 6.3 ДАХЬ ХЭСГИЙН ХЭРЭГЖИЛТ

15. Зөрчлийн тухай хуулиар "Утаат тамхи татахыг хориглосон газарт тамхи татсан, эсхүл татах боломж олгосон хүнийг 50,000 төгрөгөөр торгож" хариуцлага тооцох нь Таны бодлоор хэр зэрэг тохиромжтой вэ? (§6.3.1) *(Зөвхөн нэг хариулт сонгоно уу.)*

	Улсын дундаж	*Улаанбаатар хотод*	*Аймгийн төвд*	*Сумын төвд*
Тохиромжгүй, торгууль нэмэгдүүлэх шаардлагатай	18.1%	22.2%	21.4%	15.6%
Тохиромжгүй, зөвхөн албадан сургалтад хамруулах шаардлагатай	5.0%	4.3%	7.1%	5.2%
Тохиромжгүй, Торгуулийн хэмжээг бууруулах шаардлагатай	4.1%	0.9%	7.1%	5.7%
Торгуулийн хэмжээг хэвээр байлгаж, албадан сургалтад хамруулах	10.2%	9.4%	7.1%	10.8%
Тохиромжгүй, нийгэмд тустай ажил хийлгэх хэрэгтэй	8.2%	10.3%	21.4%	6.1%
Тохиромжтой, энэ хэвээр байлгасан нь зөв	41.4%	42.7%	28.6%	41.5%
Бусад	2.3%	2.6%	0.0%	2.4%
Хэлж мэдэхгүй	10.8%	7.7%	7.1%	12.7%
Нийт	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

16. **Зөрчлийн тухай хуулиар "Утаат тамхи татахыг хориглосон газарт тамхи татсан, эсхүл татах боломж олгосон хуулийн этгээдийг 500,000 төгрөгөөр торгож" хариуцлага тооцох нь Таны бодлоор хэр зэрэг тохиромжтой вэ? (§6.3.1)** *(Зөвхөн нэг хариулт сонгоно уу.)*

	Улсын дундаж	*Улаанбаатар хотод*	*Аймгийн төвд*	*Сумын төвд*
Тохиромжгүй, торгуулийг нэмэх шаардлагатай	17.8%	24.8%	21.4%	13.7%
Тохиромжгүй, торгуулийг бууруулах шаардлагатай	14.0%	9.4%	7.1%	17.0%
Тохиромжтой, энэ хэвээр нь байлгасан нь зөв	50.1%	53.8%	50.0%	48.1%
Бусад	4.4%	2.6%	7.1%	5.2%
Хэлж мэдэхгүй	13.7%	9.4%	14.3%	16.0%
Нийт	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

17. **Зөрчлийн тухай хуулиар "Утаат тамхи худалдах, хэрэглэхэд тавигдах шаардлагыг зөрчсөн бол зөрчил үйлдэхэд ашигласан эд зүйл, хэрэгсэл, хууль бусаар олсон хөрөнгө, орлогыг хураах, хүнийг 500,000 төгрөгөөр торгож" хариуцлага тооцох нь Таны бодлоор хэр зэрэг тохиромжтой вэ? (§6.3.2)**
(Зөвхөн нэг хариулт сонгоно уу.)

	Улсын дундаж	*Улаанбаатар хотод*	*Аймгийн төвд*	*Сумын төвд*
Тохиромжгүй, торгуулийн хэмжээг нэмэгдүүлэх шаардлагатай	18.4%	23.1%	21.4%	15.6%
Тохиромжгүй, торгуулийн хэмжээг бууруулах шаардлагатай	6.4%	4.3%	21.4%	6.6%
Тохиромжгүй, зөвхөн зөрчил үйлдэхэд ашигласан эд зүйл хэрэгсэл	4.4%	4.3%	0.0%	4.7%
Тохиромжгүй, нийгэмд тустай ажил хийлгэх хэрэгтэй	7.6%	6.8%	0.0%	8.5%
Тохиромжтой, энэ хэвээр байлгасан нь зөв	46.4%	47.0%	35.7%	46.7%
Бусад	3.5%	2.6%	0.0%	4.2%
Хэлж мэдэхгүй	13.4%	12.0%	21.4%	13.7%
Нийт	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

18. **Зөрчлийн тухай хуулиар "Утаат тамхи худалдах, хэрэглэхэд тавигдах шаардлагыг зөрчсөн бол зөрчил үйлдэхэд ашигласан эд зүйл, хэрэгсэл, хууль бусаар олсон хөрөнгө, орлогыг хураах, тусгай зөвшөөрлийг хүчингүй болгож, хуулийн этгээдийг 3,000,000 төгрөгөөр торгож" хариуцлага тооцох нь Таны бодлоор хэр зэрэг тохиромжтой вэ? (§6.3.2)** *(Зөвхөн нэг хариулт сонгоно уу.)*

	Улсын дундаж	*Улаанбаатар хотод*	*Аймгийн төвд*	*Сумын төвд*
Тохиромжгүй, торгуулийн хэмжээг нэмэгдүүлэх шаардлагатай	10.8%	14.5%	21.4%	8.0%
Тохиромжгүй,торгуулийн хэмжээг бууруулах шаардлагатай	10.5%	6.0%	7.1%	13.2%
Тохиромжгүй, зөвхөн зөрчил үйлдэхэд ашигласан эд хэрэгсэл хураах	4.1%	4.3%	0.0%	4.2%
Тохиромжгүй,зөвхөн тусгай зөвшөөрлийг хүчингүй болгох хэрэгтэй	10.5%	12.8%	14.3%	9.0%
Тохиромжтой, энэ хэвээр нь байлгасан нь зөв	45.5%	47.9%	28.6%	45.3%
Бусад	4.4%	2.6%	0.0%	5.7%
Хэлж мэдэхгүй	14.3%	12.0%	28.6%	14.6%
Нийт	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Хавсралт 2. ГАНЦААРЧИЛСАН ЯРИЛЦЛАГЫН ТЭМДЭГЛЭЛ

ХҮНСНИЙ ДЭЛГҮҮР, ТҮЦ-ИЙН ХУДАЛДАГЧААС АВСАН ГАНЦААРЧИЛСАН ЯРИЛЦЛАГЫН ТЭМДЭГЛЭЛ

1) ХҮНСНИЙ ДЭЛГҮҮРИЙН ХУДАЛДАГЧ – СҮХБААТАР ДҮҮРГИЙН 4 ДҮГЭЭР ХОРОО

Та сайхан өвөлжиж байна уу? Таны ажиллаж байгаа хүнсний дэргүүр аль дүүргийн хэддүгээр хороонд харьяалагддаг вэ?

– Энэ байршил маань хүнсний дэлгүүр, СБД 4 хороо, 45 дугаар сургуультай ойр байршилтай.

“Тамхины хяналтын тухай хууль”-ийг хэр зэрэг хэрэгжиж байна гэж Та бодож байна вэ? Яагаад?

– За ер нь хэрэгжиж байгаа гэж боддог. Миний хувьд хэрэгжиж байгаа л гэж боддог.

Таны бодлоор “утаат тамхийг зөвшөөрөгдсөн цэгээс бусад газарт худалдах” тохиолдол хэр зэрэг гардаг вэ? Яагаад? (§6.7.12)

– Гардаг шүү дээ.

Таны бодлоор “утаат тамхийг ширхэглэн худалдах” тохиолдол хэр зэрэг гардаг вэ? Яагаад? (§6.7.8)

– Энэ ТҮЦ-д тамхи ширхгээр зараад байдаг.

Таны бодлоор хүүхэд, залуучуудад, тодруулбал, “21 нас хүрээгүй хүнд утаат тамхи худалдах” тохиолдол хэр зэрэг гардаг вэ? Яагаад? (§6.7.7)

– Гардаггүй.

“21 нас хүрээгүй хүнээр утаат тамхи худалдуулах” тохиолдол хэр зэрэг гардаг вэ? Яагаад? (§6.7.7)

– Тэгж аймар гардаггүй ш дээ. Яагаад гэвэл 21 хүрээгүй хүн дэлгүүрт ажиллаад байдаггүй.

Таны бодлоор “ЕБС-ийн хичээлийн болон дотуур байраас 500 метрийн дотор утаат тамхи худалдах” тохиолдол хэр зэрэг гардаг вэ? Яагаад? (§6.7.14)

– Хориглосон болохоор зардаггүй.

Таны бодлоор “утаат тамхи татахыг хориглосон газарт тамхи татах” тохиолдол хэр зэрэг гардаг вэ? Яагаад? (§9.1)

– Одоо харьцангуй гайгүй болсон татахгүй байгаа ш дээ.

Тамхины хяналтын тухай хуульд “хэрэглэгчийн эрхийг хамгаалах болон бусад ТББ тамхины хяналтын тухай хуулийн биелэлтэд олон нийтийн хяналт тавина” гэж заасан байдаг. Сая дурдсан байгууллагуудаас ийм хяналт тавьсан тохиолдолтой та таарч байв уу? Таарч байсан бол ямар байгууллага вэ? (§11.3)

– Тийм ирдэг цагдаа ирсэн.

Хуульд “Тамхины хяналтын тухай хууль тогтоомжийн биелэлтэд тавих төрийн хяналтыг Засгийн газар, бүх шатны Засаг дарга, хяналт шалгалт хэрэгжүүлэх эрх бүхий холбогдох байгууллага, цагдаа болон хууль тогтоомжоор эрх олгогдсон бусад байгууллага, албан тушаалтан тус тусын эрх хэмжээний дагуу хэрэгжүүлнэ” гэж заасан байдаг. Хуулийн энэ заалтад заасан төрийн зүгээс тавих хяналтын талаар юу гэж бодож байна вэ? Жишээлбэл, хорооны, дүүргийн зүгээс хяналт тавьдаг үү?

– Тийм. Манайх тамхи зардаггүй болохоор. Цагдаагаас хорооноос ирж шалгаад байдаг.

Зөрчлийн тухай хуулиар “Утаат тамхи татахыг хориглосон газарт утаат тамхи татсан, эсхүл татах боломж олгосон хүнийг 50,000 төгрөгөөр торгож” хариуцлага тооцох нь Таны бодлоор хэр зэрэг тохиромжтой вэ? Тохиромжгүй бол яах ёстой вэ? (§6.3.1)

– Тохиромжтой

Зөрчлийн тухай хуулиар “Утаат тамхи татахыг хориглосон газарт тамхи татсан, эсхүл татах боломж олгосон хуулийн этгээдийг 500,000 төгрөгөөр торгож” хариуцлага тооцох нь Таны бодлоор хэр зэрэг тохиромжтой вэ? Тохиромжгүй бол яах ёстой вэ? (§6.3.1)

– 500 мянга, арай өндөр байна дүн нь. 300 орчим мянга байвал зүгээр.

Зөрчлийн тухай хуулиар “Утаат тамхи худалдах, хэрэглэхэд тавигдах шаардлагыг зөрчсөн бол зөрчил үйлдэхэд ашигласан эд зүйл, хэрэгсэл, хууль бусаар олсон хөрөнгө, орлогыг хураах, хүнийг 500,000 төгрөгөөр торгож” хариуцлага тооцох нь Таны бодлоор хэр зэрэг тохиромжтой вэ? Тохиромжгүй бол яах ёстой вэ? (§6.3.2)

– Хувь хүнийг юм уу, татах ёсгүй газар татсаныг юм уу, аан за за болно гэж бодож байна.

Зөрчлийн тухай хуулиар "Утаат тамхи худалдах, хэрэглэхэд тавигдах шаардлагыг зөрчсөн бол зөрчил үйлдэхэд ашигласан эд зүйл, хэрэгсэл, хууль бусаар олсон хөрөнгө, орлогыг хураах, тусгай зөвшөөрлийг хүчингүй болгож, хуулийн этгээдийг 3,000,000 төгрөгөөр торгож" хариуцлага тооцох нь Таны бодлоор хэр зэрэг тохиромжтой вэ? Тохиромжгүй бол яах ёстой вэ? (§6.3.1)

– Тохиромжгүй юм биш үү жоохон уян хатан байвал тэ. 3 сая арай өндөр байна 1 сая орчим байвал.

НЭЭЛТТЭЙ АСУУЛТ

– Байхгүй ээ. Баярлалаа

2) ХҮНСНИЙ ДЭЛГҮҮРИЙН ХУДАЛДАГЧ – ЧИНГЭЛТЭЙ ДҮҮРГИЙН 1 ДҮГЭЭР ХОРОО

Та сайхан өвөлжиж байна уу? Энэ ажлыг хийгээд/албан үүргийг гүйцэтгээд хэр удаж байна вэ? Таны ажиллаж байгаа ТҮЦ/хүнсний дэргүүр/хариуцсан хэсэг аль дүүргийн хэддүгээр хороонд харьяалагдаг вэ?

– Энэ байршил маань хүнсний дэлгүүр, ЧД 1 хороо, 23 дугаар сургуульгай ойр байршилтай.

"Тамхины хяналтын тухай хууль"-ийг хэр зэрэг хэрэгжиж байна гэж Та бодож байна вэ? Яагаад?

– За хэрэгждэг манайх зардаггүй ш дэ. Яагаад гэвэл хажууд 23 сургууль байгаа. 20-оос 30 метр зайтай сургуулиас.

Таны бодлоор "утаат тамхийг зөвшөөрөгдсөн цэгээс бусад газарт худалдах" тохиолдол хэр зэрэг гардаг вэ? Яагаад? (§6.7.12)

– Байгаа шүү дэ, яагаад гэвэл хүмүүс хэрэглээ ихтэй юм байна лэ. Гардаг шүү дэ.

Таны бодлоор "утаат тамхийг ширхэглэн худалдах" тохиолдол хэр зэрэг гардаг вэ? Яагаад? (§6.7.8)

– Манайх бол ерөөсөө зардаггүй, яагаад гэвэл сургуульд ойр, зөвшөөрөл байхгүй болохоор.

Таны бодлоор хүүхэд, залуучуудад, тодруулбал, "21 нас хүрээгүй хүнд утаат тамхи худалдах" тохиолдол хэр зэрэг гардаг вэ? Яагаад? (§6.7.7)

– Гардаггүй, өгдөггүй.

"21 нас хүрээгүй хүнээр утаат тамхи худалдуулах" тохиолдол хэр зэрэг гардаг вэ? Яагаад? (§6.7.7)

– Гардаггүй байхаа.

Таны бодлоор "ЕБС-ийн хичээлийн болон дотуур байраас 500 метрийн дотор утаат тамхи худалдах" тохиолдол хэр зэрэг гардаг вэ? Яагаад? (§6.7.14)

– Ер нь зөвшөөрөлгүй л бол зардаггүй ш дэ.

Таны бодлоор "утаат тамхи татахыг хориглосон газарт тамхи татах" тохиолдол хэр зэрэг гардаг вэ? Яагаад? (§9.1)

– Гадуур хаа сайгүй л хүмүүс татаж байдаг шүү дэ.

Тамхины хяналтын тухай хуульд "хэрэглэгчийн эрхийг хамгаалах болон бусад ТББ тамхины хяналтын тухай хуулийн биелэлтэд олон нийтийн хяналт тавина" гэж заасан байдаг. Сая дурдсан байгууллагуудаас ийм хяналт тавьсан тохиолдолтой та таарч байв уу? Таарч байсан бол ямар байгууллага вэ? (§11.3)

– Үгүй таарч байгаагүй.

Хуульд "Тамхины хяналтын тухай хууль тогтоомжийн биелэлтэд тавих төрийн хяналтыг Засгийн газар, бүх шатны Засаг дарга, хяналт шалгалт хэрэгжүүлэх эрх бүхий холбогдох байгууллага, цагдаа болон хууль тогтоомжоор эрх олгогдсон бусад байгууллага, албан тушаалтан тус тусын эрх хэмжээний дагуу хэрэгжүүлнэ" гэж заасан байдаг. Хуулийн энэ заалтад заасан төрийн зүгээс тавих хяналтын талаар юу гэж бодож байна вэ? Жишээлбэл, хорооны, дүүргийн зүгээс хяналт тавьдаг үү?

– Тийм. Цагдаатай хамт байцаагч явдаг шүү дэ.

Зөрчлийн тухай хуулиар "Утаат тамхи татахыг хориглосон газарт утаат тамхи татсан, эсхүл татах боломж олгосон хүнийг 50,000 төгрөгөөр торгож" хариуцлага тооцох нь Таны бодлоор хэр зэрэг тохиромжтой вэ? Тохиромжгүй бол яах ёстой вэ? (§6.3.1)

– Боломжийн шүү дэ, гэхдээ хүмүүс хэрэгжүүлдэггүй л дэ.

Зөрчлийн тухай хуулиар "Утаат тамхи татахыг хориглосон газарт тамхи татсан, эсхүл татах боломж олгосон хуулийн этгээдийг 500,000 төгрөгөөр торгож" хариуцлага тооцох нь Таны бодлоор хэр зэрэг тохиромжтой вэ? Тохиромжгүй бол яах ёстой вэ? (§6.3.1)

– Тохирохгүй байхаа, хүмүүс ийм ядуу байхад. Яг нөгөө цэгээ тавиад л Солонгос шиг. Хүмүүс тэнд нь бөөгнөрч татчихаад л яваад байвал яадаг юм гэж бодож байна.

Зөрчлийн тухай хуулиар "Утаат тамхи худалдах, хэрэглэхэд тавигдах шаардлагыг зөрчсөн бол зөрчил үйлдэхэд ашигласан эд зүйл, хэрэгсэл, хууль бусаар олсон хөрөнгө, орлогыг хурааж, хүнийг 500,000 төгрөгөөр торгож" хариуцлага тооцох нь Таны бодлоор хэр зэрэг тохиромжтой вэ? Тохиромжгүй бол яах ёстой вэ? (§6.3.2)

– Яг одоо бол тохирохгүй байхаа, хүмүүс хаа сайгүй л тамхи татаад явж байдаг. Зарим нь торгуулна зарим нь боломжгүй. Тэгэхээр хэнийг нь торгоод хэнийг нь үлдээх вэ дэ.

Зөрчлийн тухай хуулиар "Утаат тамхи худалдах, хэрэглэхэд тавигдах шаардлагыг зөрчсөн бол зөрчил үйлдэхэд ашигласан эд зүйл, хэрэгсэл, хууль бусаар олсон хөрөнгө, орлогыг хурааж, тусгай зөвшөөрлийг хүчингүй болгож, хуулийн этгээдийг 3,000,000 төгрөгөөр торгож" хариуцлага тооцох нь Таны бодлоор хэр зэрэг тохиромжтой вэ? Тохиромжгүй бол яах ёстой вэ? (§6.3.1)

– Хуулийн этгээдийг 3 саяаар торгож болох байхаа.

НЭЭЛТТЭЙ АСУУЛТ

– Тамхи зарууллахгүй гэдэг сургуулийн орчинд. Тэртээ тэргүй нууцаар зараад л байдаг шүү дэ. Худалдагчид хүүхдээ хараад таньж байгаа юм чинь сургуулийн орчинд байгаа дэлгүүр ТҮЦ-д тамхи зарах зөвшөөрлийг нь өгөөд хүүхдэд л зарахгүй байвал дээр.

3) ТҮЦ-ИЙН ХУДАЛДАГЧ – БАЯНГОЛ ДҮҮРГИЙН 1 ДҮГЭЭР ХОРОО

Та сайхан өвөлжиж байна уу? Энэ ажлыг хийгээд/албан үүргийг гүйцэтгээд хэр удаж байна вэ? Таны ажиллаж байгаа ТҮЦ аль дүүргийн хэддүгээр хороонд харьяалагддаг вэ?

– Энэ байршил маань ТҮЦ, БГД 1 дүгээр хороонд байдаг.

"Тамхины хяналтын тухай хууль"-ийг хэр зэрэг хэрэгжиж байна гэж Та бодож байна вэ? Яагаад?

– Ер нь дажгүй хэрэгждэг гэж боддог. Яагаад гэвэл тамхи зарахыг хорьсон газар шалгалт их орж ирдэг юм шиг байна лэ.

Таны бодлоор "утаат тамхийг зөвшөөрөгдсөн цэгээс бусад газарт худалдах" тохиолдол хэр зэрэг гардаг вэ? Яагаад? (§6.7.12)

– Ер нь сургуулийн ойр зарахыг хорьдог.

Таны бодлоор "утаат тамхийг ширхэглэн худалдах" тохиолдол хэр зэрэг гардаг вэ? Яагаад? (§6.7.8)

– Энийг ёстой мэдэхгүй байна.

Таны бодлоор хүүхэд, залуучуудад, тодруулбал, "21 нас хүрээгүй хүнд утаат тамхи худалдах" тохиолдол хэр зэрэг гардаг вэ? Яагаад? (§6.7.7)

– Ер нь хүнийг 21 хүрсэн эсэхийг шууд хараад мэдэхгүй ш дэ. Орж ирээд л тамхи авъя гэнэ.

"21 нас хүрээгүй хүнээр утаат тамхи худалдуулах" тохиолдол хэр зэрэг гардаг вэ? Яагаад? (§6.7.7)

– Ёстой мэдэхгүй.

Таны бодлоор "ЕБС-ийн хичээлийн болон дотуур байраас 500 метрийн дотор утаат тамхи худалдах" тохиолдол хэр зэрэг гардаг вэ? Яагаад? (§6.7.14)

– Байхгүй байх гэж бодож байна.

Таны бодлоор "утаат тамхи татахыг хориглосон газарт тамхи татах" тохиолдол хэр зэрэг гардаг вэ? Яагаад? (§9.1)

– Ер нь буруу л да. Татдаггүй хүмүүс зөндөө байгаа шүү дэ. Тэднийгээ хүндлээд зөвшөөрсөн газраа л татах хэрэгтэй.

Тамхины хяналтын тухай хуульд "хэрэглэгчийн эрхийг хамгаалах болон бусад ТББ тамхины хяналтын тухай хуулийн биелэлтэд олон нийтийн хяналт тавина" гэж заасан байдаг. Сая дурдсан байгууллагуудаас ийм хяналт тавьсан тохиолдолтой та таарч байв уу? Таарч байсан бол ямар байгууллага вэ? (§11.3)

– Одоогоор гараагүй л байна.

Хуульд "Тамхины хяналтын тухай хууль тогтоомжийн биелэлтэд тавих төрийн хяналтыг Засгийн газар, бүх шатны Засаг дарга, хяналт шалгалт хэрэгжүүлэх эрх бүхий холбогдох байгууллага, цагдаа болон хууль тогтоомжоор эрх олгогдсон бусад байгууллага, албан тушаалтан тус тусын эрх хэмжээний дагуу

хэрэгжүүлнэ" гэж заасан байдаг. Хуулийн энэ заалтад заасан төрийн зүгээс тавих хяналтын талаар юу гэж бодож байна вэ? Жишээлбэл, хорооны, дүүргийн зүгээс хяналт тавьдаг үү?

– Цагдаа хааяа орж ирдэг.

Зөрчлийн тухай хуулиар "Утаат тамхи татахыг хориглосон газарт утаат тамхи татсан, эсхүл татах боломж олгосон хүнийг 50,000 төгрөгөөр торгож" хариуцлага тооцох нь Таны бодлоор хэр зэрэг тохиромжтой вэ? Тохиромжгүй бол яах ёстой вэ? (§6.3.1)

– Ер нь хориглосон газар татахгүй байх хэрэгтэй л дэ. Зөв гэж бодож байна.

Зөрчлийн тухай хуулиар "Утаат тамхи татахыг хориглосон газарт тамхи татсан, эсхүл татах боломж олгосон хуулийн этгээдийг 500,000 төгрөгөөр торгож" хариуцлага тооцох нь Таны бодлоор хэр зэрэг тохиромжтой вэ? Тохиромжгүй бол яах ёстой вэ? (§6.3.1)

– Ер нь хориглосон газар л бол болохгүй дэ. Зөв л гэж бодож байна.

Зөрчлийн тухай хуулиар "Утаат тамхи худалдах, хэрэглэхэд тавигдах шаардлагыг зөрчсөн бол зөрчил үйлдэхэд ашигласан эд зүйл, хэрэгсэл, хууль бусаар олсон хөрөнгө, орлогыг хурааж, хүнийг 500,000 төгрөгөөр торгож" хариуцлага тооцох нь Таны бодлоор хэр зэрэг тохиромжтой вэ? Тохиромжгүй бол яах ёстой вэ? (§6.3.2)

– Арай л өндөр дүнтэй бн. 300 мянга гэдэг чинь их мөнгө шүү дэ. Яг хэд байвал болохыг мэдэхгүй л байна. Энэ 300 мянга нь бол өндөр байна.

Зөрчлийн тухай хуулиар "Утаат тамхи худалдах, хэрэглэхэд тавигдах шаардлагыг зөрчсөн бол зөрчил үйлдэхэд ашигласан эд зүйл, хэрэгсэл, хууль бусаар олсон хөрөнгө, орлогыг хурааж, тусгай зөвшөөрлийг хүчингүй болгож, хуулийн этгээдийг 3,000,000 төгрөгөөр торгож" хариуцлага тооцох нь Таны бодлоор хэр зэрэг тохиромжтой вэ? Тохиромжгүй бол яах ёстой вэ? (§6.3.1)

– 3 саяаар торгох арай л үнэтэй байна. 300 мянга л байвал болох байх.

НЭЭЛТТЭЙ АСУУЛТ

– Байхгүй ээ.

4) ТҮЦ-ИЙН ХУДАЛДАГЧ – БАЯНЗҮРХ ДҮҮРГИЙН 14 ДҮГЭЭР ХОРОО

Та сайхан өвөлжиж байна уу? Энэ ажлыг хийгээд/албан үүргийг гүйцэтгээд хэр удаж байна вэ? Таны ажиллаж байгаа ТҮЦ аль дүүргийн хэддүгээр хороонд харьяалагддаг вэ?

– Энэ байршил маань ТҮЦ, БЗД 14 хороонд байршилтай. 5 дахь жилдээ ажиллуулж байна.

"Тамхины хяналтын тухай хууль"-ийг хэр зэрэг хэрэгжиж байна гэж Та бодож байна вэ? Яагаад?

– Энэ ч тааруухан шүү дэ, яагаад гэвэл тэр хуульд чинь гадуур гудамжаар бас зарим газарт татаж болохгүй гээд байдаг. Харин хаа сайгүй л гудамжинд буудал дээр өмхий үнэртүүлээд татаад байдаг ш дэ.

Таны бодлоор "утаат тамхийг зөвшөөрөгдсөн цэгээс бусад газарт худалдах" тохиолдол хэр зэрэг гардаг вэ? Яагаад? (§6.7.12)

– За энэ чинь бас нээх сайн хэрэгждэггүй байхаа. Нууж хаагаад л зараад байх шиг байдаг да.

Таны бодлоор "утаат тамхийг ширхэглэн худалдах" тохиолдол хэр зэрэг гардаг вэ? Яагаад? (§6.7.8)

– Би тэрийг яг сайн хэлж мэдэхгүй байна. Шөнө орой зардаг л байх. Манайх бол зардаггүй л дэ.

Таны бодлоор хүүхэд, залуучуудад, тодруулбал, "21 нас хүрээгүй хүнд утаат тамхи худалдах" тохиолдол хэр зэрэг гардаг вэ? Яагаад? (§6.7.7)

– Ер нь зарна даа. ТҮЦ-ний юмаа зарж байж амьдарч байгаа болохоор хүн юм авахаар хүрээд ирвэл өгөөд л явуулна шүү дэ.

"21 нас хүрээгүй хүнээр утаат тамхи худалдуулах" тохиолдол хэр зэрэг гардаг вэ? Яагаад? (§6.7.7)

– Ер нь гадуур тэгж зардаг байж магад. Манай ТҮЦ-д хүүхэд суудаггүй би л өөрөө суудаг.

Таны бодлоор "ЕБС-ийн хичээлийн болон дотуур байраас 500 метрийн дотор утаат тамхи худалдах" тохиолдол хэр зэрэг гардаг вэ? Яагаад? (§6.7.14)

– Наадахыг чинь эгч нь мэдэхгүй байна. Би өөрөө өөр газар суудаг болохоор.

Таны бодлоор "утаат тамхи татахыг хориглосон газарт тамхи татах" тохиолдол хэр зэрэг гардаг вэ? Яагаад? (§9.1)

– Татахыг хорьсон газарт, би түрүүн хариулчих шиг болсон до. Явган замаар татаад л тэр нь ам хамар руу ороод л хүүхдүүд ард нь яваад л байдаг. Нилээн том байгууллага л зөвшөөрсөн цэг гаргадаг байх. Жижиг газрууд бол гадаа, хаа сайгүй л татаж харагддаг.

Тамхины хяналтын тухай хуульд "хэрэглэгчийн эрхийг хамгаалах болон бусад ТББ тамхины хяналтын тухай хуулийн биелэлтэд олон нийтийн хяналт тавина" гэж заасан байдаг. Сая дурдсан байгууллагуудаас ийм хяналт тавьсан тохиолдолтой та таарч байв уу? Таарч байсан бол ямар байгууллага вэ? (§11.3)

– Байдаг байдаг, хүмүүс асуугаад л тийм юм яриад л явдаг. Яг ямар байгууллага гэдгийг санахгүй, мэдэхгүй байна.

Хуульд "Тамхины хяналтын тухай хууль тогтоомжийн биелэлтэд тавих төрийн хяналтыг Засгийн газар, бүх шатны Засаг дарга, хяналт шалгалт хэрэгжүүлэх эрх бүхий холбогдох байгууллага, цагдаа болон хууль тогтоомжоор эрх олгогдсон бусад байгууллага, албан тушаалтан тус тусын эрх хэмжээний дагуу хэрэгжүүлнэ" гэж заасан байдаг. Хуулийн энэ заалтад заасан төрийн зүгээс тавих хяналтын талаар юу гэж бодож байна вэ? Жишээлбэл, хорооны, дүүргийн зүгээс хяналт тавьдаг үү?

– Аан хийнэ хийнэ, Заримдаа Цагдаа явдаг.

Зөрчлийн тухай хуулиар "Утаат тамхи татахыг хориглосон газарт утаат тамхи татсан, эсхүл татах боломж олгосон хүнийг 50,000 төгрөгөөр торгож" хариуцлага тооцох нь Таны бодлоор хэр зэрэг тохиромжтой вэ? Тохиромжгүй бол яах ёстой вэ? (§6.3.1)

– Аан юу юм л да. Хууль байхад хэрэгжүүлэх л хэрэгтэй шүү дэ. Нэг удаа торгууль төлөөд л дараа нь тийм юм хийхгүй тэр хүн. Би тэгж л бодож байна. Зөв зөв.

Зөрчлийн тухай хуулиар "Утаат тамхи татахыг хориглосон газарт тамхи татсан, эсхүл татах боломж олгосон хуулийн этгээдийг 500,000 төгрөгөөр торгож" хариуцлага тооцох нь Таны бодлоор хэр зэрэг тохиромжтой вэ? Тохиромжгүй бол яах ёстой вэ? (§6.3.1)

– Одоо хуулиа л хэрэгжүүлмээр байна. Байгууллага үүргээ биелүүлэх ёстой. Ер нь хяналт шалгалт байж хууль хэрэгжих юм байгаа биз дэ. Зөрчсөн бол торгох нь зөвөө.

Зөрчлийн тухай хуулиар "Утаат тамхи худалдах, хэрэглэхэд тавигдах шаардлагыг зөрчсөн бол зөрчил үйлдэхэд ашигласан эд зүйл, хэрэгсэл, хууль бусаар олсон хөрөнгө, орлогыг хурааж, хүнийг 500,000 төгрөгөөр торгож" хариуцлага тооцох нь Таны бодлоор хэр зэрэг тохиромжтой вэ? Тохиромжгүй бол яах ёстой вэ? (§6.3.2)

За одоо 300 мянгаар торгоод байвал зарах хүн гарахгүй байхаа гэж бодож байна.

Зөрчлийн тухай хуулиар "Утаат тамхи худалдах, хэрэглэхэд тавигдах шаардлагыг зөрчсөн бол зөрчил үйлдэхэд ашигласан эд зүйл, хэрэгсэл, хууль бусаар олсон хөрөнгө, орлогыг хурааж, тусгай зөвшөөрлийг хүчингүй болгож, хуулийн этгээдийг 3,000,000 төгрөгөөр торгож" хариуцлага тооцох нь Таны бодлоор хэр зэрэг тохиромжтой вэ? Тохиромжгүй бол яах ёстой вэ? (§6.3.1)

Наадах чинь одоо торгууль нь бүр ихсээд л байна тэ. Одоо ТҮЦ чинь ААН мөн билүү. Их л өндөр санагдаж байна шүү дэ. Ихдээ л 500 мянга байвал, гэхдээ 500 мянга ч өндөр л байна шүү дэ.

НЭЭЛТТЭЙ АСУУЛТ

За одоо хаа хаанаа л. Бүх газар бүх хууль хэрэгждэг бол сайхан л байна. ДааНч тийм юм байхгүй л байна л да.

5) ТҮЦ-ИЙН ХУДАЛДАГЧ – ХАН-УУЛ ДҮҮРГИЙН 5 ДУГААР ХОРОО

Та сайхан өвөлжиж байна уу? Энэ ажлыг хийгээд/албан үүргийг гүйцэтгээд хэр удаж байна вэ? Таны ажиллаж байгаа ТҮЦ аль дүүргийн хэддүгээр хороонд харьяалагддаг вэ?

– Би энэ ТҮЦ-ийг 6-7 дахь жилдээ ажиллуулж байна. Энэ байршил ХУД 5 дугаар хороо.

"Тамхины хяналтын тухай хууль"-ийг хэр зэрэг хэрэгжиж байна гэж Та бодож байна вэ? Яагаад?

– Энэ хууль бол хүүхдийн байгууллагын сургууль, цэцэрлэгийн орчинд хэрэгжиж байгаа гэж бодож байна. Манайх бол сургуулиас 500 метрт байдаг.

Таны бодлоор "утаат тамхийг зөвшөөрөгдсөн цэгээс бусад газарт худалдах" тохиолдол хэр зэрэг гардаг вэ? Яагаад? (§6.7.12)

– За энэ заалт зөрчигдөж байгаа шүү. Зарим нэг дэлгүүр, ТҮЦ орой үдшийн цагаар хүмүүст зарж л байдаг юм билээ. Нууцаар.

Таны бодлоор "утаат тамхийг ширхэглэн худалдах" тохиолдол хэр зэрэг гардаг вэ? Яагаад? (§6.7.8)

– Зарим газар орлогоо бодоод зардаг.

Таны бодлоор хүүхэд, залуучуудад, тодруулбал, “21 нас хүрээгүй хүнд утаат тамхи худалдах” тохиолдол хэр зэрэг гардаг вэ? Яагаад? (§6.7.7)

– Зардаг газрууд нь орлогоо бодоод зардаг.

“21 нас хүрээгүй хүнээр утаат тамхи худалдуулах” тохиолдол хэр зэрэг гардаг вэ? Яагаад? (§6.7.7)

– Манайд бол би өөрөө л суудаг. Хүүхэд суудаггүй. Зарим газарт хүүхдүүд сууж харагддаг. Гэхдээ анзаарч мэдсэн юм алга.

Таны бодлоор “ЕБС-ийн хичээлийн болон дотуур байраас 500 метрийн дотор утаат тамхи худалдах” тохиолдол хэр зэрэг гардаг вэ? Яагаад? (§6.7.14)

– Гайгүй байхаа. Яг тийм сургуулийн ойр газруудад тамхи зардаггүй шүү.

Таны бодлоор “утаат тамхи татахыг хориглосон газарт тамхи татах” тохиолдол хэр зэрэг гардаг вэ? Яагаад? (§9.1)

– Энд тэнд яваад харж байхад хүмүүс тэр тамхины цэг гэсэн газруудад бөөгнөрсөн татаж харагддаг л юм.

Тамхины хяналтын тухай хуульд “хэрэглэгчийн эрхийг хамгаалах болон бусад ТББ тамхины хяналтын тухай хуулийн биелэлтэд олон нийтийн хяналт тавина” гэж заасан байдаг. Сая дурдсан байгууллагуудаас ийм хяналт тавьсан тохиолдолтой та таарч байв уу? Таарч байсан бол ямар байгууллага вэ? (§11.3)

– Байхгүй.

Хуульд “Тамхины хяналтын тухай хууль тогтоомжийн биелэлтэд тавих төрийн хяналтыг Засгийн газар, бүх шатны Засаг дарга, хяналт шалгалт хэрэгжүүлэх эрх бүхий холбогдох байгууллага, цагдаа болон хууль тогтоомжоор эрх олгогдсон бусад байгууллага, албан тушаалтан тус тусын эрх хэмжээний дагуу хэрэгжүүлнэ” гэж заасан байдаг. Хуулийн энэ заалтад заасан төрийн зүгээс тавих хяналтын талаар юу гэж бодож байна вэ? Жишээлбэл, хорооны, дүүргийн зүгээс хяналт тавьдаг үү?

– Аан хийж байсан, Орж ирж хийж байсан.

Зөрчлийн тухай хуулиар “Утаат тамхи татахыг хориглосон газарт утаат тамхи татсан, эсхүл татах боломж олгосон хүнийг 50,000 төгрөгөөр торгож” хариуцлага тооцох нь Таны бодлоор хэр зэрэг тохиромжтой вэ? Тохиромжгүй бол яах ёстой вэ? (§6.3.1)

– Арай л өндөр юм шиг санагдаад байдаг. 20.000 байвал л болно.

Зөрчлийн тухай хуулиар “Утаат тамхи татахыг хориглосон газарт тамхи татсан, эсхүл татах боломж олгосон хуулийн этгээдийг 500,000 төгрөгөөр торгож” хариуцлага тооцох нь Таны бодлоор хэр зэрэг тохиромжтой вэ? Тохиромжгүй бол яах ёстой вэ? (§6.3.1)

– Хуулийн этгээд гэхээр одоо... Энэ бас бодомжгүй. Тэр бүр хүнийг дагаад явна гэж байхгүй шүү дэ. 50 60 хүн ажилладаг байгууллага байлаа гэхэд бүгдийг нь татах нь гээд дагаж чадахгүй. Тэгэхээр өндөр байна.

Зөрчлийн тухай хуулиар “Утаат тамхи худалдах, хэрэглэхэд тавигдах шаардлагыг зөрчсөн бол зөрчил үйлдэхэд ашигласан эд зүйл, хэрэгсэл, хууль бусаар олсон хөрөнгө, орлогыг хурааж, хүнийг 500,000 төгрөгөөр торгож” хариуцлага тооцох нь Таны бодлоор хэр зэрэг тохиромжтой вэ? Тохиромжгүй бол яах ёстой вэ? (§6.3.2)

– Тохиромжгүй. Өнөөдөр гэр хорооллын ТҮЦ тамхи ширхгээр зарж байж л орлогоо олж байна. Хэрэв заруулахгүй л гэдэг хууль байгаа юм чинь заруулахгүй л байх ёстой.

Зөрчлийн тухай хуулиар “Утаат тамхи худалдах, хэрэглэхэд тавигдах шаардлагыг зөрчсөн бол зөрчил үйлдэхэд ашигласан эд зүйл, хэрэгсэл, хууль бусаар олсон хөрөнгө, орлогыг хурааж, тусгай зөвшөөрлийг хүчингүй болгож, хуулийн этгээдийг 3,000,000 төгрөгөөр торгож” хариуцлага тооцох нь Таны бодлоор хэр зэрэг тохиромжтой вэ? Тохиромжгүй бол яах ёстой вэ? (§6.3.1)

– Энэ бол болох юм. Бүхэл бүтэн том байгууллага дэлгүүр мэдээж тамхи авчраад ширхэглээд зарна гэж байхгүй.

НЭЭЛТТЭЙ АСУУЛТ

– Байхгүй ээ. Баярлалаа

ЕБС-ИЙН НИЙГМИЙН АЖИЛТНУУДААС АВСАН ГАНЦААРЧИЛСАН ЯРИЛЦЛАГЫН ТЭМДЭГЛЭЛ

1) ЕРӨНХИЙ БОЛОВСРОЛЫН 1 ДҮГЭЭР СУРГУУЛИЙН НИЙГМИЙН АЖИЛТАН

“Тамхины хяналтын тухай хууль”-ийг хэр зэрэг хэрэгжиж байна гэж Та бодож байна вэ? Яагаад?

– Өмнөх Тамхины тухай хуулийг бодвол одоо мөрдөж буй Тамхины хяналтын тухай хууль нарийсаж гарч ирсэн болохоор бидэнд хүүхдүүд залуучууд руу их чиглэсэн заалтуудтай учраас урьдчилан сэргийлэх алхмуудыг маш сайн оруулсан хууль гэж харж байгаа. Мөн сургуулийн орчинд хориглох, хязгаарлах зүйлүүдийг аягүй сайн гаргаж өгсөн юм болов уу. Тэр утгаараа хүүхэд залуучуудын тамхины хэрэглээг бууруулахад маш үнэ цэнтэй, ач холбогдолтой байна гэж харж байгаа. Их сайн хэрэгжиж байна гэж харж байна.

Ер нь ямар зөрчил ихэвчлэн гардаг вэ? Яагаад?

– Манай сургууль дээр утаат тамхитай холбоотй зөрчил харьцангуй гайгүй шүү. Утаат тамхины асуудал ер нь байхгүй. Нөгөө яриад байгаа шинэ төрлийн л зүйлийг сонирхоод байгаа гэдэг гэхээс биш утаат тамхи миний ажиллаж байгаа үед л лав утаат тамхиа татаад аваад яваад байгаа юм ер нь маш бага. За яахав гудамжинд хүүхдүүд эсвэл нэг танихгүй ах надаар тамхи аваад өг гэсэн ч гэдэг юм уу нэг ийм ойр зуурын асуудал, гомдол, тиймэрхүү юм бол байдаг. Манайд санамж, анхааруулга, зөвлөгөө, урьдчилан сэргийлэх ажлуудыг нэлээн хийсэн. Хийж байгаагийн үр дүнд бол утаат тамхины асуудал бол манай сургууль дээр асар бага гэж хэлж болно. Багш нар, ажилтнууд дээрээ ч гэсэн бид нар маш их хяналт тавьж байгаа.

Тамхины хяналтын тухай хуулийн зүйл, заалтуудаас амьдралд буухгүй, хэрэглэгддэггүй зохицуулалт Таныхаар байна уу?

– Байр, талбай болон тамхи татах бүстэй холбоотой асуудал юмуу. Одоо сургуулийн урдуур хойгуур яваад байгаа ч юм уу хүүхдээ хүлээж байгаа хүмүүс тамхи татах зөрчил ажиглагддаг. Магадгүй тэр цэг нь байхгүй байна уу? Цэгээ бас мэдэхгүй байна уу? Бид ковидийн өмнө сургуулийн орчмын 500 метрийн бүсэд ажиглалт хийж үзэхэд манай тамхи татах цэг бүхий бүс гэвэл сүхбаатарын талбай хамаарч байсан. Сүүлийн үед ямар болж байгааг сайн мэдэхгүй байна. Бас нөгөө электрон тамхитайгаа зууралдаад л байна шүү дээ.

Таны бодлоор “утаат тамхийг зөвшөөрөгдсөн цэгээс бусад газарт худалдах” тохиолдол хэр зэрэг гардаг вэ? Яагаад? (§6.7.12)

– Энэ хавийн ТҮЦ-үүд бол гайгүй. CU, ойрхон Марс худалдааны төв болон хүнсний дэлгүүрүүд байгаа. 200 жоохон гаран метрт байдаг юм. Бид нар энэ дээр нэлээн хяналт тавиад албан тоотууд жил болгон өгөөд хамтраад явчихдаг. Бид нар уг нь тийм шаардлага тавих эрхгүй ч гэсэн захирлын албан тоот бичиг аваад хяналтын хуулиа яагаад 21-ээс доош насныхан, хүүхдүүд бидний үйлчлүүлэгч нар учраас ойр хавийнхаа хүнсний дэлгүүрүүдийг нэлээн хашраагаад явчихсан. Жаахан дулаан орохоор хүүхдүүд гадуур дотуур явах нь ихэсдэг тиймээс санамж байна уу, хаана байршуулсан бэ? Гээд албан бусаар иргэдийн хяналт байдлаар хянадаг учир гайгүй байдаг. Судалгаад үзэхээр Марсад бол зардаг юм байна лээ. Энэ Чонон бүрдийн цаана дэлгүүрт хүүхдүүд бол зардаггүй. Манайх 21-ээс дээш насны хүнд худалдана гэдэг санамжаа харуулдаг. Манай энэ хорооны цагдаа нар чинь бас их дажгүй ойрхон байдагтай ч холбоотой юм уу хамтраад ажилладаг.

Таны бодлоор “утаат тамхийг ширхэглэн худалдах” тохиолдол хэр зэрэг гардаг вэ? Яагаад? (§6.7.8)

– Ширхэглэн зарж байгаа зүйл бол энэ хавьд байхгүй.

Таны бодлоор хүүхэд, залуучуудад, тодруулбал, “21 нас хүрээгүй хүнд утаат тамхи худалдах” тохиолдол хэр зэрэг гардаг вэ? Яагаад? (§6.7.7)

– Манай ойр тойрны дэлгүүрүүд 21 нас хүрээгүй хүүхдүүдэд тамхи зарах асуудал харьцангуй бага байдаг. Бид нар өөрсөө шаардлага сайн тавьж, хяналт тавьдаг болохоор. Заримдаа хорооныхоо цагдаа, хэсгийн байцаагч нартай хамтарсан багаар хяналт тавьдаг.

Таны бодлоор “ЕБС-ийн хичээлийн болон дотуур байраас 500 метрийн дотор утаат тамхи худалдах” тохиолдол хэр зэрэг гардаг вэ? Яагаад? (§6.7.14)

– Сургууль орчмоор ерөнхийдөө электрон тамхийг бол татаж явж байгаа харагдаад байгаа болохоос утаат тамхи ер нь харагдахгүй ээ гайгүй шүү байхгүй надтай лав таардаггүй. Багш нар, залуу эцэг эхчүүд ч юм уу манай ажилтнууд хүртэл мэдээлэл өгдөг шүү дээ. Эцэг эхчүүдийн хараа хяналт сайжирсан ч юм уу, бас эцэг эхийн эргүүлүүд бас бид нарт их тустай ажиллаж байгаа.

Тамхины хяналтын тухай хуульд “хэрэглэгчийн эрхийг хамгаалах болон бусад ТББ тамхины хяналтын тухай хуулийн биелэлтэд олон нийтийн хяналт тавина” гэж заасан байдаг. Сая дурдсан байгууллагуудаас ийм хяналт тавьсан тохиолдолтой та таарч байв уу? Таарч байсан бол ямар байгууллага вэ? (§11.3)

– ТББ-тай хамтарч ажилладаг. Манайд өсвөрийн сэргийлэгч бүлгэм гээд хүүхдүүдийн үүсгэл санаачлагын байгууллага. Гол зорилго нь ерөөсөө л хүүхдийг эрсдэл, гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх гэх мэтчилэн

цагдаагийн байгууллагын зөвлөмж чиглэл дор ажилладаг. Тэд нар маань бас эргүүл тойруул хийчихдэг. За тэгээд нөгөө Хар тамхинаас иргэдийг хамгаалах нийгэмлэг гээд Лхагвасүрэн даргатай хамтарч хамгийн сүүлд бид нар Тамхины хяналтын тухай хуулиар сургалт хийгээд сургагч багш, хүүхдүүдэд мэдээлэл хийсэн. Мөн хичээл амрахын өмнө өрхийн эмчтэйгээ электрон тамхины сургалт сурталчилгаа нөлөөллийн ажил хийчихсэн. Одоо бид нар тамхины талаар илтгэгч судлаач Отгонбаяр гээд судлаачтай ирэх 7 хоногийн нэг дэх архи тамхины хор хөнөөлийн талаар сургалт хийнэ. Хүүхдүүдэд давтамжтай ярьж байхгүй бол бусдын нөлөөлөлд орчихдог. Нэг бичлэг үзээд л гоё юм байна гээд л турших гээд л. Энэ бол насны онцлог учраас. Тэгэхээр бид нар урьдчилан сэргийлэх ажил бол миний ажлын 70 гаруй хувийг эзэлж байна. Нөлөөллийн ажлуудаа зөвхөн сургалт гэлтгүй уралдаан тэмцээн, асуулт хариулт, гарын авлага, постор мэдээллүүд, телевизийн шторк, өөрсдийнх нь дунд янз бүрийн хөөрхөн видео контент ч юм уу олон аргыг ашиглаж байна.

Хуульд “Тамхины хяналтын тухай хууль тогтоомжийн биелэлтэд тавих төрийн хяналтыг Засгийн газар, бүх шатны Засаг дарга, хяналт шалгалт хэрэгжүүлэх эрх бүхий холбогдох байгууллага, цагдаа болон хууль тогтоомжоор эрх олгогдсон бусад байгууллага, албан тушаалтан тус тусын эрх хэмжээний дагуу хэрэгжүүлнэ” гэж заасан байдаг. Хуулийн энэ заалтад заасан төрийн зүгээс тавих хяналтын талаар юу гэж бодож байна вэ? Жишээлбэл, хорооны, дүүргийн зүгээс хяналт тавьдаг уу?

– Дүүргийн зүгээс дүүргийн цагдаагийн 1 дүгээр хэлтсийн байцаагч, хүүхдийн байцаагч нартайгаа бол байнга хамтарч ажилладаг. Улирал тутамд зөвлөгөө хийнэ, асуудалтай хүүхдүүдийг цуглуулж байгаад ч хамаагүй яриа хийдэг. Манай хорооны цагдаагийн хэлтэс бол үнэхээр сайн ажилладаг. Манай 1 дүгээр хорооны цагдаагийн ажилтнууд хоро руугаа өгчихдөг. Цагдаа нь сургуулиудаа ингээд хуваагаад хариуцчихдаг бас хөдөлгөөнт эргүүлүүд хяналт тавьдаг.

Зөрчлийн тухай хуулиар “Утаат тамхи татахыг хориглосон газарт утаат тамхи татсан, эсхүл татах боломж олгосон хүнийг 50,000 төгрөгөөр торгож” хариуцлага тооцох нь Таны бодлоор хэр зэрэг тохиромжтой вэ? Тохиромжгүй бол яах ёстой вэ? (§6.3.1)

– Бид нар торгох эрхгүй учраас амаар л торгоно шүү, торгуулдаг шүү гэж л хэлдэг. Би үнэртэж байвал хөөе чи үнэртээд байна шүү дээ тамхи гэхээр үгүй ээ манайд одоо ингээд аав маань татчихсан юм аа машин дотор ингэсэн л гэдэг юм ярина шүү дээ. Жишээ нь тэгэхээр за тэгвэл танай аав чинь одоо торгуульд орох нь байна шүү дээ ч гэж хэлэхээс биш өөрснөө бол торгож чадахгүй, мэдэхгүй, торгож байгаагүй зөндөө л хэлж байсан. Торгуулийн мөнгөө бэлдэнэ шүү та нар л гэдэг. Ямар арга хэмжээ авдгийг хүүхдүүд сонирхоно, зарим нь ч мэдэхгүй. Торгох асуудал бол шат дараалалтай ч юмуу, биднээс хол байдаг. Хэрэв нийгмийн ажилтанд торгох эрхийг нь өгвөл шууд л хэрэгжинэ. Гэхдээ нийгмийн ажилтан чинь хүүхдээ эрсдэлээс сэргийлдэг, зөвлөн тусалдаг найз нь байх ёстой байтал сургууль дээр цагдаа нарын хүрэлцээгүйгээс болоод заримдаа цагдаа шиг жижиг ажлууд хийх тохиолдол гардаг. Ингээд 2 дүрд орчхож байгаа байхгүй юу.

Зөрчлийн тухай хуулиар “Утаат тамхи татахыг хориглосон газарт тамхи татсан, эсхүл татах боломж олгосон хуулийн этгээдийг 500,000 төгрөгөөр торгож” хариуцлага тооцох нь Таны бодлоор хэр зэрэг тохиромжтой вэ? Тохиромжгүй бол яах ёстой вэ? (§6.3.1)

– Бид нар боловсролын хяналтын ажилтнуудруугаа тамхины хуулийг зөрчиж буй үйлдлүүдийг зургаар баталгаажуулаад явуулдаг. Тийм жураматай. Тэгээд тэд нар ирээд шалгачихдаг юм бас цагдаадаа хэлчихдэг.

Зөрчлийн тухай хуулиар “Утаат тамхи худалдах, хэрэглэхэд тавигдах шаардлагыг зөрчсөн бол зөрчил үйлдэхэд ашигласан эд зүйл, хэрэгсэл, хууль бусаар олсон хөрөнгө, орлогыг хурааж, тусгай зөвшөөрлийг хүчингүй болгож хүнийг 500,000 төгрөгөөр, хуулийн этгээдийг 3,000,000 төгрөгөөр торгож” хариуцлага тооцох нь Таны бодлоор хэр зэрэг тохиромжтой вэ? Тохиромжгүй бол яах ёстой вэ? (§6.3.2)

– Сайн мэдэхгүй байна. Ер нь зарж байвал хураадаг байх шүү.

НЭЭЛТТЭЙ АСУУЛТ

– Хүүхдүүдийн хувьд шинэ юмыг л сонирхдог. Одоо цахилгаан дугуй, цахилгаан тамхи ч гэдэг юм уу нөгөө дижитал үеийнхэн гэдгээрээ тэр шинэ трендүүд, дэлхий нийтийн хандлагаа их дагаж л байна. Одоо түүнийг сонирхохгүй байх юм бол бас энэ орчин, хүн биш болчих гээд байгаа л юм шиг өөрөөсөө боддог. Тиймээс бид нарын зүгээс эерэг сурталчилгаануудыг сайн хийж өгөхгүй л бол тэндээс хангалттай мэдээллийн урсгалуудыг аваад байгаа байхгүй юу. Нэг ёсондоо сайн гоё гээд л. Ингээд л нөгөө реппер янз бүрийн шүтэн бишрэгч нар нь хэрэглээд байгаа учраас хүүхдүүд тэрийг хүссэн хүсээгүй хэрэглэх сонирхох, сорж үзэх үзэгдэл их байна. Тэгээд за мэдээж их мөнгөний боломж бололцоо бас энэнд нөлөөлж байгаа. Гэр оронд нь татдаг хүмүүс их байдаг юм байна. Одоо манай ах, эгч, ээж, аав хүртэл татдаг. За тэгээд зарим нь ингээд хураагдаад ирэхээрээ ээжийнхээ аавынх ч гэдэг юм уу, эсвэл эгчийнх гээд, за тэгээд иймэрхүү одоо бид нар амаар л болохгүй, болохгүй, хортой гээд л ингэдэг. Тэгсэн чинь 2024 оны 10 сарын 15-нд сайдын тушаал гарсан нь бид нарт баримжаатай болсон. Тэгээд би нэг хяналтын хуудас гаргаад ажиллаж үзсэн боломжийн байна гэж үзэж байгаа.

Цахилгаан тамхи бол хуульгүй гээд ингээд томроод байгаа. CU бол худалдан борлуулах, татан авахыг зөвшөөрөв гэсэн зөвшөөрлийн бичгээ үзүүлдэг. Тийм болохоор бид нар яаж болохгүй, гол нь та нар битгий зараарай л гэж хэлдэг дээ. Тэгэхээр бас шинэ тутам байгууллага учраас бас тэр тал дээрээ анхаардаг юм байна л гэж би бодсон шүү дээ. Гэхдээ л зардаг байж магадгүй ээ бид нар ямар байгын тэд нарыг хараад зогсох юм биш.

2) ЕРӨНХИЙ БОЛОВСРОЛЫН 18 ДУГААР СУРГУУЛИЙН НИЙГМИЙН АЖИЛТАН

“Тамхины хяналтын тухай хууль”-ийг хэр зэрэг хэрэгжиж байна гэж Та бодож байна вэ? Яагаад?

– Сургуулийн орчинд бол 500 метр гэсэн нь үндсэндээ манай энд бол хэрэгжихгүй байна. Жишээлэхэд гадаах түц, дэлгүүргүүдэд утаат тамхи зарагдаж л байна. Бид нар урьд нь, одоо ч цагдаа нартай шаардлагаа тавьж л байсан. Гэхдээ энэ байдлаа засахгүй ингээд явж л байна. Хүүхдүүд ер нь утаат тамхи харьцангуй гайгүй болсон шүү. Одоо бол нөгөө электрон тамхи гэдэг юм орж ирээд утаат тамхийг хэрэглэх нь нэлээн багассан.

Ер нь ямар зөрчил ихэвчлэн гардаг вэ? Яагаад?

– Хүүхдүүд утаат тамхи татахын тулд энд тэндхийн булан тохойд нуугдаж татдаг. Өдөр “school police”-оор хяналт тавиулна л даа. Хичээл тарах үед хяналт тавиулна. Тэгэхдээ нууцаар тамхи татах тийм сонирхолтой хүүхдүүд бас байна.

Таны бодлоор хүүхэд, залуучуудад, тодруулбал, “21 нас хүрээгүй хүнд утаат тамхи худалдах” тохиолдол хэр зэрэг гардаг вэ? Яагаад? (§6.7.7)

– Хууль хэрэгжихгүй байгаа нэг зүйл нь нөгөө 21 нас хүрээгүй хүнд тамхи зарахгүй байтал тамхи зараад байгаа байхгүй юу. 21 нас хүрээгүй хүнд тамхи зарахгүй гэдэг энийгээ л биелүүлэх ёстой байхгүй юу. Мэдээж эцэг эх нь үр хүүхэддээ тамхи өгөх юм гэж хэзээ ч байхгүй шүү дээ. Тэд нар хаанаас олж аваад байгаа юм гэвэл дэлгүүр, түц, хүнсний дэлгүүрүүдээс л олж авч байна шүү дээ. Түцээр амьдралаа залгуулдаг хүмүүсийн хувьд зарж болно гэхдээ хуулиа дагаад 21 нас хүрээгүй хүүхдэд зарахгүй байх нь чухал байна. Хуучин гар дээрээс ширхгээр зардаг байсан нь байхгүй болсон. Жижиг дэлгүүр, ТҮЦ-үүд байна. Энэ хавьд автобусны буудлууд дээр байгаа ТҮЦ-үүд л насанд хүрээгүй хүүхдэд энэ утаат тамхи зарахаа больчих хэрэгтэй байна. Автобусны буудал дээрх ТҮЦ-үүд бол ширхгээр зараад л явж байна. 10 жилийн хүүхдүүд нэг ширхгээр л авна өө тийм 10 жилийн хүүхдүүд ширхгээр авна.

“21 нас хүрээгүй хүнээр утаат тамхи худалдуулах” тохиолдол хэр зэрэг гардаг вэ? Яагаад? (§6.7.7)

– Тэр нь бол гайгүй байх аа.

Таны бодлоор “ЕБС-ийн хичээлийн болон дотуур байраас 500 метрийн дотор утаат тамхи худалдах” тохиолдол хэр зэрэг гардаг вэ? Яагаад? (§6.7.14)

– Хүүхдэд тамхи зарах бол их байна. Жишээлбэл, энэ түцүүд, зочид буудал, автобусны буудлууд байна. Сургуулийн урд 2 буудал байна. Одоо автобусны буудал нь эндээс хэдхэн метрт байна. 300 метр хүрэхгүй. Тэгэхлээр нөгөө 500 метр гэдэг бол ерөөсөө л болохгүй байгаан. Гэхдээ 500 метр байлаа гээд татахаа хүрвэл хаана ч байсан олоод л татна шүү дээ.

Таны бодлоор “утаат тамхи татахыг хориглосон газарт тамхи татах” тохиолдол хэр зэрэг гардаг вэ? Яагаад? (§9.1)

– Сургууль орчимд тамхи татах нь ер нь гайгүй болчихсон. Тамхи татах цэгүүд ч цөөрсөн байна. Хүүхдүүд бол утаат тамхийг сургууль дээр ер нь татдаггүй. Нуугдмал газар, хүн харахгүй газар л олж нууж л татна. Тэрийг нь хойноос нь хөөж явэ олно гэдэг бол худлаа. Хуучин сургууль дээр 00 өрөөнд нууж татдаг байсан явдал бол больсон. Сургуулийн орчин болон хашаанд зарим эцэг эхчүүд тамхи татах гээд байгаа бол сургуулийн орчин тул хашаанаас гараад татаарай гэж хэлээд гаргадаг. Тэгээд хашааны гадаа гараад л татна. Жишээлбэл, энэ яг урд талд байр байгаа байхгүй манайхтай урагшаа залгаа л даа. Энд тамхи татах тамхины цэг, сандал байдаг. Тэнд татаад л байж байдаг. Хэрэв хүүхдүүд утаат тамхи татаж байвал бариmтжуулаад авдаг.

Тамхины хяналтын тухай хуульд “хэрэглэгчийн эрхийг хамгаалах болон бусад ТББ тамхины хяналтын тухай хуулийн биелэлтэд олон нийтийн хяналт тавина” гэж заасан байдаг. Сая дурдсан байгууллагуудаас ийм хяналт тавьсан тохиолдолтой та таарч байв уу? Таарч байсан бол ямар байгууллага вэ? (§11.3)

– Төрийн бус байгууллагуудын зүгээс бол нэг их тийм оролцоо байхгүй..

Хуульд “Тамхины хяналтын тухай хууль тогтоомжийн биелэлтэд тавих төрийн хяналтыг Засгийн газар, бүх шатны Засаг дарга, хяналт шалгалт хэрэгжүүлэх эрх бүхий холбогдох байгууллага, цагдаа болон хууль тогтоомжоор эрх олгогдсон бусад байгууллага, албан тушаалтан тус тусын эрх хэмжээний дагуу хэрэгжүүлнэ” гэж заасан байдаг. Хуулийн энэ заалтад заасан төрийн зүгээс тавих хяналтын талаар юу гэж бодож байна вэ? Жишээлбэл, хорооны, дүүргийн зүгээс хяналт тавьдаг үү?

– Хорооны цагдаа, хүүхэд гэр бүл боловсролын хэлтэстэйгээ л хамтарч ажилладаг. Сургууль дээр өсвөрийн цагдаа гэж байдаг. Тэд нарааараа хяналт тавиулнаа бас. Бас school police хийж байгаа аав, ээж нар сургууль тойрч явна, зам дээр зогсоно, ойр хавийн түцүүдэд хяналт тавьнаа. Хороо, дүүргийн зүгээс чиглэлүүд л өгнө. Заримдаа аян зохион байгуулвал тэр талаарх тайлангаа хороо, дүүрэгтээ хүргүүлдэг. Хорооны сайн

дурын эргүүлүүдтэй сургууль хамтрахдаа хүүхдүүд зам тээврийн осол орох вий, согтууруулах юм уу мансууруулах бодис юу хэрэглэсэн байх вий гэдэг дээр хяналт тавихад хамтардаг. Өглөө бүр орж ирж бидэнд мэдээлэл өгдөг. Жишээлбэл бага ангийн хүүхдүүд ганцаараа явж байна уу гэх мэт.

Хяналт тавихад хуулийн хүрээнд тулгамдсан асуудал байдаг уу?

– Насанд хүрээгүй хүнд тамхи зарахаа болиод түүн дээр маш сайн анхаараад л хяналт тавих хэрэгтэй байна. Хяналт тавих асуудлыг цагдаагийн байгууллага л анхаарах байх. Жишээлэхэд, хүүхдэд тамхи зарчихсан байна гээд очиход ямар нэг арга хэмжээ авах эрх байхгүй. Тэгээд аргаа бараад цагдаад л хэлнэ, хороонд мэдэгдэнэ дээ.

Зөрчлийн тухай хуулиар "Утаат тамхи татахыг хориглосон газарт утаат тамхи татсан, эсхүл татах боломж олгосон хүнийг 50,000 төгрөгөөр, хуулийн этгээдийг 500,000 төгрөгөөр торгож" хариуцлага тооцох нь Таны бодлоор хэр зэрэг тохиромжтой вэ? Тохиромжгүй бол яах ёстой вэ? (§6.3.1)

– За одоо бараг хэрэгжихгүй байх аа наадах чинь хэрэгждэггүй байх. Хэцүү шүү дээ наадах чинь. Хэрэв сургууль дээрээ нэг хүүхэд тамхи татаж байгааг бариад авлаа тэрийг 50 мянган төгрөгөөр торгоно гэвэл ёстой худлаа. Ээж аавыг нь дуудна цагдаа сэргийлэх болно. Тэгээд л ямар ч байсан аль болохоор одоо тамхинаас урьдчилан сэргийлэх л юм хийж байгаа байхгүй юу. Тэнд чинь тэ энэ хор ийм хортой шүү юм ужигтай шүү гээд. Гэхдээ нэг ийм бидэнд бас нэг ийм алдаа байна. Байнга энэ тамхи ийм шүү, тийм шүү гээд байх чинь сүүлдээ нөгөө хүүхдүүддээ реклам болчихож байгаан. Буцаагаад ийм сөрөг зүйл болж байна шүү. Нэг хэсэг тамхи бол мансууруулах бодис гээд л битүү сургалтууд явдаг байсан байхгүй юу. Энэ нь сүүлдээ нөгөө хүүхдүүддээ бол сэдэл төрүүлчихсэн.

Зөрчлийн тухай хуулиар "Утаат тамхи худалдах, хэрэглэхэд тавигдах шаардлагыг зөрчсөн бол зөрчил үйлдэхэд ашигласан эд зүйл, хэрэгсэл, хууль бусаар олсон хөрөнгө, орлогыг хурааж, тусгай зөвшөөрлийг хүчингүй болгож хүнийг 500,000 төгрөгөөр, хуулийн этгээдийг 3,000,000 төгрөгөөр торгож" хариуцлага тооцох нь Таны бодлоор хэр зэрэг тохиромжтой вэ? Тохиромжгүй бол яах ёстой вэ? (§6.3.2)

– Манай энэ чинь бас хотын төв бүс шүү дээ тэ? Тэгэнгүүт чинь одоо өчнөөн баар сав ингээд л одоо хоолны газар мазрууд гээд л бодвол тэр дотроо тамхи цэг байдаг л юм байна лээ л дээ. Бидний хувьд хүүхдүүдийг л тамхи татуулахгүй байхад л чиглэж ажилладаг.

НЭЭЛТТЭЙ АСУУЛТ

– Санал бол одоо ерөөсөө л ганцхан санал байна. Энэ электрон тамхийг хилээр оруулж ирэхийг болих хэрэгтэй. Ер нь ахлах ангийн хүүхдүүд их байна. Одоо ингээд хураагаад байж л байна. Хурааж авахаас өөр арга алга байна. Энийг чинь бас тамхи гэхээр яг Тамхины хяналтын тухай хуулиар торгох юм байхгүй юм байна. Энэ бол хүний биед маш хортой байхгүй юу. Манайх гадаад хэлний сургууль учир гадагшаа нилээд явдаг. Хятадад гэхэд элекрон тамхи татахыг хориглочихсон байна. Маш олон улс татгалзаж байна. Зүгээр л оруулж ирэхийг л болих, ирээдүйгээр бодож л байгаа бол зүгээр л хориглох хэрэгтэй. Одоо 5,6 дугаар ангийн хүүхдүүд хүртэл барьчихсан явж байна. Тэгээд асуухаар олсон гэж хэлдэг. Сургуулийн хажуу талын CU, GS25 бүгд зарж байна. Манай сургуулийн хажууд электрон тамхины том дэлгүүр 100 метр дотор л байна. Насанд хүрээгүй хүүхдүүдэд зараад л байж байна. Цахилгаан тамхины хувьд Тамхины хуулиар зохицуулаагүй учир хэцүү байна. Цахилгаан тамхи бол утаат тамхинаасаа хортой зүйл. Тамхины хяналтын одоогийн хууль бол давгүй хууль. Гол нь хуулиа л сайн хэрэгжүүлэх хэрэгтэй байна. Насанд хүрээгүй хүүхдэд тамхи зарахгүй байх, тамхи татах цэг зэргийг нь нарийн л хийгээд өгчих хэрэгтэй.

3) ЕРӨНХИЙ БОЛОВСРОЛЫН 21 ДҮГЭЭР СУРГУУЛИЙН НИЙГМИЙН АЖИЛТАН

"Тамхины хяналтын тухай хууль"-ийг хэр зэрэг хэрэгжиж байна гэж Та бодож байна вэ? Яагаад?

– Хууль хэрэгжилт муутай байна. Олон нийтийн газарт тамхи татахыг хязгаарлах заалт байгаа ч хүмүүс хаа сайгүй тамхи татдаг. Гадаадын зарим оронд тамхи татах тусгай цэгүүддээ л татдаг бол манайд хүүхдээ хүргэж өгч байхдаа хүртэл тамхи татдаг эцэг эх олон. Сургуулийн хичээлийн байрнаас 500 метр гэсэн заалт бол хэрэгжихгүй байна. Өмнө нь гэр хорооллын сургуульд ажиллаж байхад утаат тамхи их байсан. Харин төвийн сургуулиудад утаат тамхи багассан ч электрон тамхи хэрэглээ нь нэмэгдсэн. Хүүхдүүд утаат тамхи татахаа бараг больчихсон, харагдахаа больсон байна.

Тамхины хяналтын тухай хуулийн зүйл, заалтуудаас амьдралд буухгүй, хэрэглэгддэггүй зохицуулалт Таныхаар байна уу?

– Хүүхдүүд электрон тамхийг ихээр хэрэглэж байна. Олонх нь өөр хоорондоо худалдаалж, нэгнээсээ хямд үнээр худалдан авч байна. Энэ нь хууль, хяналтын байгууллагуудаас төдийлөн анхаарагдаагүй асуудал болж байна. Хяналт сул байна. 21 нас хүрээгүй хүүхдүүдэд тамхи худалдаалахыг хуулиар хориглосон ч олон хүн үүнийг зөрчиж байна.

Таны бодлоор “утаат тамхийг зөвшөөрөгдсөн цэгээс бусад газарт худалдах” тохиолдол хэр зэрэг гардаг вэ? Яагаад? (§6.7.12)

– Тамхийг хаа сайгүй л зарж байна штэй. Ер нь тамхи зардаг тусгай цэг буюу нэг цэгийн үйлчилгээ гэдэг шиг цэгтэй байвал зүгээр байх. Зах, худалдааны төвүүд бол насыг нь харгалзахгүй л замбараагүй зарж байна. Манай сургууль захтай ойрхон байдаг тул архи уусан, тамхи татсан хүмүүс хаа сайгүй л байна. Ойр тойрны түц, дэлгүүрүүд бүгд л илээр болон нууцаар зарж байна.

Таны бодлоор “утаат тамхийг ширхэглэн худалдах” тохиолдол хэр зэрэг гардаг вэ? Яагаад? (§6.7.8)

– Дэлгүүр, түцүүд, автобусны буудлууд дээр бол ширхгээр л зардаг. Хүүхдүүдийн кармаг нэгжвэл ганц нэг ширхэг л гарч ирдэг.

Таны бодлоор хүүхэд, залуучуудад, тодруулбал, “21 нас хүрээгүй хүнд утаат тамхи худалдах” тохиолдол хэр зэрэг гардаг вэ? Яагаад? (§6.7.7)

– Тамхийг хаа сайгүй л зарж байна. Зах, худалдааны төвүүд бол насыг нь харгалзахгүй л зарж байна. Манай сургууль захтай ойрхон байдаг тул архи уусан, тамхи татсан хүмүүс хаа сайгүй л байна.

“21 нас хүрээгүй хүнээр утаат тамхи худалдуулах” тохиолдол хэр зэрэг гардаг вэ? Яагаад? (§6.7.7)

– 21 нас хүрээгүй хүүхдүүд бол нэг их энэ хавиар бол зарах асуудал гайгүй байдаг.

Таны бодлоор “ЕБС-ийн хичээлийн болон дотуур байраас 500 метрийн дотор утаат тамхи худалдах” тохиолдол хэр зэрэг гардаг вэ? Яагаад? (§6.7.14)

– Тэгэхээр 500 метр гэдэг бол худлаа шүү дээ. Манай сургуулийн ойрхон 2 зах, худалдааны төв байна, CU, GS байна. Эд нар 100 метр дотор л байна.

Таны бодлоор “утаат тамхи татахыг хориглосон газарт тамхи татах” тохиолдол хэр зэрэг гардаг вэ? Яагаад? (§9.1)

– Хүмүүс чинь ер нь хаа таарсан газраа л тамхи татаж байна штэй. Баар, ресторан, зарим оффисууд гаднаа тамхи татах цэгтэй байна. Тэр торгох процессын асуудал маш асуудалтай. Хориглосон газар тамхи татаж байгаа хүн таарвал цагдаа дуудна, ирэх хүртэл 30 минут болно тэр болтол тэр хүнийг хэрхэн саатуулах уу гээд л асуудал байна.

Тамхины хяналтын тухай хуульд “хэрэглэгчийн эрхийг хамгаалах болон бусад ТББ тамхины хяналтын тухай хуулийн биелэлтэд олон нийтийн хяналт тавина” гэж заасан байдаг. Сая дурдсан байгууллагуудаас ийм хяналт тавьсан тохиолдолтой та таарч байв уу? Таарч байсан бол ямар байгууллага вэ? (§11.3)

– Цагдаагийн хэлтэс, нийслэлийн хүүхэд, залуучуудын газраас тамхины хяналтын тухай хууль болон электрон тамхины асуудлаар сургалт хийдэг.

Хуульд “Тамхины хяналтын тухай хууль тогтоомжийн биелэлтэд тавих төрийн хяналтыг Засгийн газар, бүх шатны Засаг дарга, хяналт шалгалт хэрэгжүүлэх эрх бүхий холбогдох байгууллага, цагдаа болон хууль тогтоомжоор эрх олгогдсон бусад байгууллага, албан тушаалтан тус тусын эрх хэмжээний дагуу хэрэгжүүлнэ” гэж заасан байдаг. Хуулийн энэ заалтад заасан төрийн зүгээс тавих хяналтын талаар юу гэж бодож байна вэ? Жишээлбэл, хорооны, дүүргийн зүгээс хяналт тавьдаг үү?

– Хороо, дүүргийнхээ нийгмийн ажилтантай хамтраад хамтарсан багаараа сургалт хийдэг. Бас иргэдийн хурлаас багш, нийгмийн ажилтнуудад чиглэсэн сургалтууд хийдэг. Хорооны нийгмийн ажилтны хувьд хүүхдүүдрүү чиглэсэн сургалтуудыг хийдэг. Улиралдаа нэг удаа ч юмуу.

Хяналт тавихад хуулийн хүрээнд тулгамдсан асуудал байдаг уу?

– Хүүхдийн биед хүрэх, нэгжлэг хийж болохгүй байдаг учраас бидний хувьд төдийлөн нарийн хяналт тавьж чаддагүй. Хэлээд, санууласд л байж байдаг даа.

Зөрчлийн тухай хуулиар “Утаат тамхи татахыг хориглосон газарт утаат тамхи татсан, эсхүл татах боломж олгосон хүнийг 50,000 төгрөгөөр торгож” хариуцлага тооцох нь Таны бодлоор хэр зэрэг тохиромжтой вэ? Тохиромжгүй бол яах ёстой вэ? (§6.3.1)

– Бидний хувьд торгох гэхээсээ илүү хүүхдүүддэ анхааруулга, санууллга өгөх, эцэг эх, асран хамгаалагчид нь мэдэгдэх л арга хэмжээ авдаг. Амлалт бичиг авах л арга хэмжээ авна шүү дээ. Ер нь торгуулийн хэмжээг нэмэх хэрэгтэй байх. Тэгж байж хуулийн хэрэгжилтэд нөлөөлөх байх.

НЭЭЛТТЭЙ АСУУЛТ

– Утаад тамхи гэхээсээ илүү би яг тэр электрон тамхи л асуудал болж байна. Одоо 5 дугаар ангийн хүүхэд хүртэл кармандаа хийчихсэн явж байна. 3,4 ангийханд ч байна. Электрон тамхийг худалдан авах боломжтой байгаа нь тэднийг хэрэглэж болно гэсэн эрх чөлөөг олгоод байна. Сургуулийн орчин багш нарын зүгээс хориглож байгаа нь ямарч үр дүнгүй байна. Гадагшаа гараад л хэрэглэж байна. Худалдан борлуулахад тавьж буй хориглолтыг сайн хийж өгөх хэрэгтэй байна. Цахилгаан тамхины асуудлыг утаат тамхитай адил хуульд оруулж өгөх шаардлагатай байна. Электрон тамхийг CU, GS бол замбараагүй зарж байна. Өөр нэг асуудал бол хэрэглэсэн цахилгаан тамхийг хэрхэн хаях асуудал байна. Хаа сайгүй хаячихсан байгааг бага

насны хүүхдүүд олж авааd сорж үзэх, сонирхох тохиолдолд гарч байна. Цахилгаан тамхины хор хөнөөлийн талаарх сургалт, сурталчилгааг сайн хийх хэрэгтэй байна. Тамхи татах асуудал ганцхан эрэгтэй хүний асуудал биш болсон. Элекрон тамхийг охидууд их татаж байна. Телевизээр ярилцлага өгч байгаа олны танил болон инфлэнсэрүүд, олон дагагчтай хүмүүс элетрон тамхи хүзүүндээ зүүчихсэн зураг их оруулдаг нь далд хэлбэрийн сурталчилгаа болж, гоё ганган харагдаж хүүхдүүдийг уруу татахад нөлөөлж байна. Тамхины хяналтын тухай хуулийг үнэхээр чангатгах хэрэгтэй байна. Түүнээс хяналтаа чангаруулах хэрэгтэй байна.

4) ЕРӨНХИЙ БОЛОВСРОЛЫН 24 ДҮГЭЭР СУРГУУЛИЙН НИЙГМИЙН АЖИЛТАН

“Тамхины хяналтын тухай хууль”-ийг хэр зэрэг хэрэгжиж байна гэж Та бодож байна вэ? Яагаад?

– Утаат тамхины зөрчил 2,3 жилийн өмнө нилээд байсан. Өсвөрийн сэргийлэгч бүлгэмтэйгээ хамтарч ажиллаад сургууль дээр утаат тамхи татах зөрчил бол байхгүй. Хүүхдүүдийн утаат тамхины хэрэглээ бага болсон, утаат тамхитай хүүхэд байхгүй дээ. Сургуулийн орчмоор дамжин өнгөрч байгаа болон сургуулийн хашаанд хүмүүс татаж байгаа харагддаг. Энэ тохиолдолд хэрхэн торгох, хэрхэх нь тодорхой бус байдаг болохоор хэрэгждэггүй. Торгууль ногдуулах систем нь болж өгөхгүй байсан.

Таны бодлоор “утаат тамхийг зөвшөөрөгдсөн цэгээс бусад газарт худалдах” тохиолдол хэр зэрэг гардаг вэ? Яагаад? (§6.7.12)

– Сургуулийн хажуугийн дэлгүүрүүд нууцаар, ширхэглэж зардаг. Ил өлгөхгүйгээр нууцаар лангуун дорооcоо гаргаж ирж зардаг. Дэлгүүр, ТҮЦ-үүд орлогоо бодоод хүүхдүүдэд зардаг. Манай ойрхон бөмбөгөр худалдааны төв байдаг болохоор хүүхдүүд тэндээс бас авчихдаг.

Таны бодлоор “утаат тамхийг ширхэглэн худалдах” тохиолдол хэр зэрэг гардаг вэ? Яагаад? (§6.7.8)

– 10 жилийн хүүхдүүд чинь ширхгээр л авна. Тэд нар өөрсдийнхөө эдийн засагт тохируулж байна 2-т ээж аавдаа баригдахдаа ширхэглээд авчихдаг учраас мэдэгдэхгүй. Ээж аав нарт бол мэдээлэл тогтмол өгч байгаа.

Таны бодлоор хүүхэд, залуучуудад, тодруулбал, “21 нас хүрээгүй хүнд утаат тамхи худалдах” тохиолдол хэр зэрэг гардаг вэ? Яагаад? (§6.7.7)

– 3 жилийн өмнө бол утаат тамхи худалдах тохиолдолд их байсан. Одоо бол утаат тамхийг хүүхдүүд ерөөсөө хэрэглэхээ болиод нөгөө электрон тамхи руугаа орчихлоо л гэж хараад байгаа. Өөрөөр хэлбэл короногийн өмнө их байсан.

“21 нас хүрээгүй хүнээр утаат тамхи худалдуулах” тохиолдол хэр зэрэг гардаг вэ? Яагаад? (§6.7.7)

– Хотын төв болохоор арай өөр байгаад байна. Ер нь бас насанд хүрсэн хүмүүс л сууж л байгаа харагддаг юм. Би саяхан хорооныхоо цагдаатай энэ хавийнхаа дэлгүүрүүдээр явсан юм. Нөгөө электрон тамхины асуудлаар тэгэхэд бол дандаа л насанд хүрсэн хүмүүс байсан тэгээд бид нар зардаггүй гээд л.

Таны бодлоор “ЕБС-ийн хичээлийн болон дотуур байраас 500 метрийн дотор утаат тамхи худалдах” тохиолдол хэр зэрэг гардаг вэ? Яагаад? (§6.7.14)

– Тэгэхлээр 500 метр дотор бол худлаа байна. Бүх газар л 500 метр дотор байгаад байна бүгд л зарж байна шүү дээ. Одоо ингээд л 500 метр явахгүй 200 метр яваад л бөмбөгөр худалдааны төвд л гэхэд худалдаж байна.

Таны бодлоор “утаат тамхи татахыг хориглосон газарт тамхи татах” тохиолдол хэр зэрэг гардаг вэ? Яагаад? (§9.1)

– Нэг үеэ бодвол хүмүүс чинь соёлтой болчихлоо шүү дээ. Тамхи татах цэгтэй болчихсон. Багш нарын хувьд сургууль дээр татаж болохгүй гэдэг тул сургууль дээр утаат тамхи татах асуудал бол байхгүй. Харин сургуулийн хашаагаар дамжиж өнгөрч байгаа хүмүүс тамхи татаж явах тохиолдол бол байдаг. Тэр тохиолдолд сургуулийн ойр орчмоор тамхи татаж болохгүй гэж эхлээд хэлдэг байсан одоо ч хэлэхээ больж байна.

Тамхины хяналтын тухай хуульд “хэрэглэгчийн эрхийг хамгаалах болон бусад ТББ тамхины хяналтын тухай хуулийн биелэлтэд олон нийтийн хяналт тавина” гэж заасан байдаг. Сая дурдсан байгууллагуудаас ийм хяналт тавьсан тохиолдолтой та таарч байв уу? Таарч байсан бол ямар байгууллага вэ? (§11.3)

– ТББ, олон нийтийн байгууллагатай хамтардаг ажилдаг. Харин сургууль дээр Өсвөрийн сэргийлэгч бүлгэм ажилладаг. Тэр хүүхдүүд бие биедээ хяналт тавих, нийгмийн ажилтанд мэдээлэл өгөх зэргээр ажилладаг.

Хуульд “Тамхины хяналтын тухай хууль тогтоомжийн биелэлтэд тавих төрийн хяналтыг Засгийн газар, бүх шатны Засаг дарга, хяналт шалгалт хэрэгжүүлэх эрх бүхий холбогдох байгууллага, цагдаа болон хууль тогтоомжоор эрх олгогдсон бусад байгууллага, албан тушаалтан тус тусын эрх хэмжээний дагуу

хэрэгжүүлнэ" гэж заасан байдаг. Хуулийн энэ заалтад заасан төрийн зүгээс тавих хяналтын талаар юу гэж бодож байна вэ? Жишээлбэл, хорооны, дүүргийн зүгээс хяналт тавьдаг уу?

– Хорооны хөдөлгөөнт эргүүлүүдтэй л хамтарч ажилладаг. Маш сайн мэдээлэлтэй байж, хяналт тавьдаг. Хүүхдүүдэд архи, тамхи зардаг дэлгүүрүүдийг их сайн мэддэг. Тэд нар хорооны Засаг дарга болон нийгмийн ажилтанд мэдээллээ өгч ажилладаг юм билээ. Хөдөлгөөнт эргүүлүүд мөн гэр бүлийн хүчирхийллийг сайн илрүүлдэг.

Зөрчлийн тухай хуулиар "Утаат тамхи татахыг хориглосон газарт утаат тамхи татсан, эсхүл татах боломж олгосон хүнийг 50,000 төгрөгөөр торгож" хариуцлага тооцох нь Таны бодлоор хэр зэрэг тохиромжтой вэ? Тохиромжгүй бол яах ёстой вэ? (§6.3.1)

– Арай л өндөр юм шиг санагдаад байдаг. 20.000 байвал л болно.

Зөрчлийн тухай хуулиар "Утаат тамхи татахыг хориглосон газарт тамхи татсан, эсхүл татах боломж олгосон хуулийн этгээдийг 500,000 төгрөгөөр торгож" хариуцлага тооцох нь Таны бодлоор хэр зэрэг тохиромжтой вэ? Тохиромжгүй бол яах ёстой вэ? (§6.3.1)

– Энэ хэрэгжихгүй л байна л даа. Хэрэгжих механизм нь арай өөр байгаад байна. Жишээ нь одоо манай сургуулийн үүдэнд нэг хүн тамхи татаад зогсож байвал би сануулна, торгодог гэж л хэлнэ. Зарим нь эргээд биднийг загана. Тэгээд л нөгөө цагдааг нь дуудах гэсээр байтал нөгөө хүн нь яваад өгнө. Тэгээд л ийм болж байгаа байхгүй юу. Тэгээд чи хүн торгодог чи хэн юм гээд л. Жишээ нь 00-д нэг хүүхэд тамхи татсан байлаа гэж бодоход цагдаа ирэх болчхоод байгаа байхгүй юу. За би чамайг ингэнэ ээж аавыг нь дуудаад хүүхдийг цагдаа руу шилжүүлж байгаа байхгүй юу. Тэгэхээр цагдаа нар чинь ачаалалтай. Тэгтэл би энд нэг тамхи татсан хүүхдийг торгуулах гээд л нөгөөдхийг чинь дуудаад л ирэхгүй шүү дээ ирэхгүй. Угаасаа тэр ерөөсөө хөрсөн дээр бууж өгөхгүй байгаа байхгүй юу. Хяналтын тогтолцоог бол сайжруулж, тухайн байгууллагынх нь яг тэр хүн хариуцана аа гээд л тодорхой болгох хэрэгтэй байна.

Зөрчлийн тухай хуулиар "Утаат тамхи худалдах, хэрэглэхэд тавигдах шаардлагыг зөрчсөн бол зөрчил үйлдэхэд ашигласан эд зүйл, хэрэгсэл, хууль бусаар олсон хөрөнгө, орлогыг хураах, хүнийг 500,000 төгрөгөөр торгож" хариуцлага тооцох нь Таны бодлоор хэр зэрэг тохиромжтой вэ? Тохиромжгүй бол яах ёстой вэ? (§6.3.2)

– Байгууллагын хувьд цагдаа нар л шалгах байх даа. Бар, ресторануудын хувьд өдөр ажилладаггүй болохоор гайгүй байдаг байх. Харин биллиардад цахилгаан тамхийг их татдаг юм билээ.

Зөрчлийн тухай хуулиар "Утаат тамхи худалдах, хэрэглэхэд тавигдах шаардлагыг зөрчсөн бол зөрчил үйлдэхэд ашигласан эд зүйл, хэрэгсэл, хууль бусаар олсон хөрөнгө, орлогыг хураах, тусгай зөвшөөрлийг хүчингүй болгож хүнийг 500,000 төгрөгөөр, хуулийн этгээдийг 3,000,000 төгрөгөөр торгож" хариуцлага тооцох нь Таны бодлоор хэр зэрэг тохиромжтой вэ? Тохиромжгүй бол яах ёстой вэ? (§6.3.2)

– Тамхийг нууж худалддаг, татдаг болохоор хураах авч байгаагүй.

НЭЭЛТТЭЙ АСУУЛТ

– Эцэг эхчүүдийн хүүхдүүдийнхээ утаат болон цахилгаан тамхины хэрэглээнд тавих хараа хяналтыг сайжруулах шаардлагатай байна. Боловсролын нь дээшлүүлэх хэрэгтэй байна. Хүүхдээ эрхлүүлээд цахилгаан тамхийг нь өөгшүүлдэг эцэг эх байна. Тоохгүй байх гэхээр бусад хүүхдүүдэд нөлөө үзүүлэх гээд байдаг тул анхаарахгүй орхиж болохгүй байна. Цахилгаан тамхи татсан хүүхдүүдээр өөрсдөөр нь бусад хүүхдүүдэд сургалт оруулсан нь их үр дүнтэй санагдсан.

Цахилгаан тамхийг сонирхож 5-аас дээш ангийхан, 9-өөс дээш ангийхан бүр орчихсон байна. Цахилгаан тамхийг ангидаа болон ОО өрөөнд татаад байгаа учраас сургуулиа камержуулсанаас хойш арай гайгүй болж байна. Цахилгаан тамхи гоё үнэр, амттай болохоор хүүхдүүд их сонирхолтой татаад байна.

Одоо 10 жилийн хүүхдүүд цахилгаан тамхи, цэнэглэгчийг нь бие биедээ дамлаж зарах асуудал их болж байна. Цахилгаан тамхийг оруулж ирэхгүй байхад анхаарч өгөөч. Хичнээн үнэтэй байсан ч хүүхдүүд яаж ийгээд л авчихана. Ээж аавынхаа хоол авч идээрэй гэсэн мөнгийг цуглуулж байгаад л авчихаж байна.

Манай сургууль цахилгаан тамхи илрүүлэх зорилгоор хүүхдүүдээ ирэхэд нь металл илрүүлэгчээр шалгаж үзсэн. Гэтэл эцэг эхчүүд хүүхдийн эрх зөрчиж байна, боловсролын яаманд мэдэгдэнэ гээд бөөн хэл ам болсон. Сургууль бол шоронгийн байгууллага юмуу гэх мэтчилэн загнасан. Дохиолол дугарсан хүүхдүүдээ шалгаж үзэхэд хүүхдүүдээс цахилгаан тамхи илрээгүй.

Цахилгаан тамхийг чөлөөтэй зарж байгаа, эцэг эхчүүд авч өгөөд байна, ах эгч нарыхааныг авч ирээд байгаа болохоор үнэхээр дийлдэхгүй байна.

5) ЕРӨНХИЙ БОЛОВСРОЛЫН 28 ДУГААР СУРГУУЛИЙН НИЙГМИЙН АЖИЛТАН

"Тамхины хяналтын тухай хууль"-ийг хэр зэрэг хэрэгжиж байна гэж Та бодож байна вэ? Яагаад?

– Миний хувьд бол үнэхээр сайн хэрэгжиж чадахгүй байгаа гэж үзэж байгаа. Яагаад гэхээр сургууль орчмын бүсэд 500 метрт утаат тамхи худалдан борлуулахыг хориглосон ч гэсэн тэр нь хэрэгждэггүй. Жишээ нь манай School police хийж байгаа томчууд маань сургуулийн ойр орчимд тамхи татаад байгаа харагддаг. Энд тамхи татаж болохгүй шүү гээд амаар ингээд хэлдэг. Бидний хувьд хуулийн хэрэгжилтийг хангах хүрээнд наачихсан байдаг ч гэсэн хүмүүс очоод уншдаггүй байхгүй юу. Тэгэхээр манай иргэд маань олон нийт маань ерөөсөө энэ тамхины тухай хуулийг 100% сайн мэддэггүй, мэдээлэлгүй байдаг гэж би боддог. Яагаад гэхээр нөгөө нэг одоо тамхины тухай зар сурталчилгаа явуулахыг хориглочихсон байдаг юм байна лээ шүү дээ хязгаарлачихсан. Тэгэхээр хууль ингэж шинэчлэгдлээ, 500 метрт тамхи татахыг хориглоно гэх мэтэр олон нийтийн сүлжээнд цацдаггүй байх гэж би бодоод байгаа юм. Би сайн мэдэхгүй байна. Бид албан бичгээр сургууль орчмын бүсэд тамхи худалдан борлуулахаас урьдчилан сэргийлэх, хяналт тавих гээд ирдэг л дээ? Сургууль орчмын бүсийг цаашдаа хуулийг шинэчилбэл сургуулийг тамхигүй бүс болгох хэрэгтэй. Тамхигүй бүс гэвэл бүх тамхинууд орчихно.

Ер нь ямар зөрчил ихэвчлэн гардаг вэ? Яагаад?

– Хүүхдүүдийн тамхи татаж байгаа харагддаггүй. Хүүхдүүд хувьд нууцаар татдаг хүний нүднээс холуур булан тохой, байрны орц, доод талын подвал гээд гэх мэтчилэн. Утаат тамхины хэрэглээний хувьд яалт ч үгүй хязгаарлагдмал. Тэд нар чинь нөгөө нэг насанд хүрээгүй учраас, ялангуяа нөгөө хяналт сайтай байдаг учраас сургууль орчмын бүсэд бол сурагчдыг камержуулчихсан байдаг учраас бол хяналт сайтай гэж байгаа юм.

Хэрэгжихгүй байгаа зохицуулалтын хувьд, миний бодлоор манай ахлах ангийн хүүхдүүдэд утаат тамхи хэрэглэдэг зарим нэг хүүхдүүд байдаг, судалгаагаар ч гэсэн гарч байдаг. За тэгээд л одоо тамхи чинь угаасаа аймаар үнэртдэг шүү дээ, аягүй үнэртдэг учраас хажуугаар өнгөрөхөд сэнх гээд л үнэртэх юм бол би ярилцаад л үзэхээр түцээс авсан, жижиг борлуулдаг цэгүүдээс авсан байдаг юм. Тэгэхээр манай ААН-үүд л худалдаад байна шүү дээ. Тиймээс тэд нарт л маш сайн ойлголтыг өгч дүрэмт хувцас өмссөн хүүхдүүдэд буюу насанд хүрээгүй нь тодорхой буюу 21 нас хүрээгүй, 18 нас хүрээгүй илт тодорхой байвал зарахгүй байх хэрэгтэй байна. Ашгийн төлөө ч гэлээ хүүхэд, насанд хүрээгүй болбол чамд өгөхгүй, зарахгүй баймаар байна. Тэгэхээр бид нарын хувьд хичээлийн жил эхлэнгүүт л ойр орчмынхоо ААН, дэлгүүр, мухлаг, түцүүдэд тамхины хяналтын тухай хуулиа хэрэгжүүлж, сурагчдад бүх төрлийн тамхи худалдан борлуулахгүй байна уу гэсэн тиймэрхүү албан бичиг хүргүүлдэг. Тэрийг тогтмол өгдөг, Сургуулийн орчинд бол сургуулийн захиргаа болон багш ажилчид хяналт тавих хүний нөөцийн боломж бол байдаг. Угаасаа ч хэрэгжүүлж байгаа манай сургуулиуд бол бүгдээрээ хэрэгжүүлж байгаа. Олон төрлийн тамхинаас урьдчилан сэргийлдэг. Гэхдээ хүүхдүүд маань нууцаар авч татаад байгаа.

Таны бодлоор “утаат тамхийг зөвшөөрөгдсөн цэгээс бусад газарт худалдах” тохиолдол хэр зэрэг гардаг вэ? Яагаад? (§6.7.12)

– Гар дээрээс ширхгээр зараад байдаг байдал бол харагддаггүй юм. Харин нөгөө түц, мухлагууд, CU, GS их зардаг. Бас 8 нэрийн барааны дэлгүүр, байрнуудын доод талын дэлгүүрүүд, байрны дэлгүүрүүд, байрны голд байдаг дэлгүүрүүдэд зарагдаад байдаг.

Таны бодлоор “утаат тамхийг ширхэглэн худалдах” тохиолдол хэр зэрэг гардаг вэ? Яагаад? (§6.7.8)

– Тэгэхлээр хүүхдүүд татаад байна гэдэг чинь тэгээд л зарж байгаа газар нь өгөөд л байна гэсэн үг байхгүй юу. Бид ер нь үе үе сургуулийн ойр орчмын гадаад, дотоод эрсдэлийн үнэлгээг хийхдээ ойр орчмын дэлгүүр, баар ресторантай урьдчилан сэргийлэх үнэлгээ хийгээд явж байхад ширхэглэж зарж байгаа дэлгүүрүүд маш их байдаг. Тэгээд аль болох л та нар болохгүй шүү энэ чинь хуультай юм байна лээ шүү гээд л хэлдэг. Яг үнэндээ үйлдэл дээр нь л харахгүй бол зарж байгаа нь ч тэр, авч байгаа нь ч тэр хэлэхгүй.

Таны бодлоор “ЕБС-ийн хичээлийн болон дотуур байраас 500 метрийн дотор утаат тамхи худалдах” тохиолдол хэр зэрэг гардаг вэ? Яагаад? (§6.7.14)

– Тамхины цэг гэж байдаг штэй. Их сургууль, ААН-үүдийн гадаа байдаг шүү дээ. Жишээ нь манай сургуулийн ойрхон буудал байдаг. Тэр буудлын гадаа хүмүүс маш их тамхи татаж байдаг. Тэгэхээр хувийн болон төрийн байгууллагуудад 500 метрт тамхи татахыг хориглох тухай шаардлага хүргүүлэх гэхээр хот зохион байгуулалт буюу сургууль орчимдоо баар, ресторан, буудал нь холилдчихсон байгаа учраас зохицуулалт хийхэд аягүй хэцүү. Бид нарын хувьд улирал эхлэх бүрт шаардлага, албан бичиг хүргүүлээд л энэ асуудлыг хязгаарлаж өгөөч гэж байнга сануулж байдаг. Гадаа тамхи татаж байгаа хүмүүсийн хувьд гараад л хэлдэг.

Таны бодлоор “утаат тамхи татахыг хориглосон газарт тамхи татах” тохиолдол хэр зэрэг гардаг вэ? Яагаад? (§9.1)

– Одоо манай сургуулийн баруун талд зам дагуу маш олон буудал баар ресторан, дэлгүүр байдаг гадна талд нь хогийн сав нь битүү тамхины иш харагддаг. Байрнууд ч ялгаагүй замын цаана байдаг. Бидний хувьд байрны эргүүл хийдэг. Эрэгтэй багш нараараа хуваарь гаргаад. Яагаад гэхээр бид нар бүх талын хяналт, гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх бүх талынхаа ажлыг хийхдээ судалгаа хийгээд, эргүүл хийдэг. Тэгэхээр ахлах ангийн хүүхдүүд болон тамхидалт маш их байдаг. Байрных нь гадаа суугаад л тамхи татаад байх жишээний.

Мөн тоглоомийн саад, байрнууд хажуудаа тамхины цэгтэй байна. Утаат тамхины хувьд сургуулийн орчинд сурагчдын хувьд харьцангуй бага ер нь маш бага байдаг. Яагаад гэхээр тэр чинь аюултай үнэртдэг учраас.

Тамхины хяналтын тухай хуульд "хэрэглэгчийн эрхийг хамгаалах болон бусад ТББ тамхины хяналтын тухай хуулийн биелэлтэд олон нийтийн хяналт тавина" гэж заасан байдаг. Сая дурдсан байгууллагуудаас ийм хяналт тавьсан тохиолдолтой та таарч байв уу? Таарч байсан бол ямар байгууллага вэ? (§11.3)

– Надтай бол хамтарч ажиллаж байсан тохиолдол байхгүй. Миний хувьд бол хүүхэд хөгжил хамгаалыг хариуцдаг тэгээд хүүхэд хамгаалалд бүх хүүхдийн бүх талын эрсдэлээс урьдчилан сэргийлэх ажлынхаа хүрээнд сургуулийн дотно болон гадна орчны эрсдэлийн үнэлгээ хийдэг.

Хуульд "Тамхины хяналтын тухай хууль тогтоомжийн биелэлтэд тавих төрийн хяналтыг Засгийн газар, бүх шатны Засаг дарга, хяналт шалгалт хэрэгжүүлэх эрх бүхий холбогдох байгууллага, цагдаа болон хууль тогтоомжоор эрх олгогдсон бусад байгууллага, албан тушаалтан тус тусын эрх хэмжээний дагуу хэрэгжүүлнэ" гэж заасан байдаг. Хуулийн энэ заалтад заасан төрийн зүгээс тавих хяналтын талаар юу гэж бодож байна вэ? Жишээлбэл, хорооны, дүүргийн зүгээс хяналт тавьдаг үү?

– Хороо дүүргийн хувьд хамтарсан багаараа л хүүхдийн эрсдэл, гэр бүлийн орчин ч юм уу сургуулийн орчны дээрэлхэлт, эрсдэл хүчирхийлэл дээр хамтарч ажилладаг. Тамхины хувьд одоогоор нэг их хамтарч ажиллаагүй л байна.

Зөрчлийн тухай хуулиар "Утаат тамхи татахыг хориглосон газарт утаат тамхи татсан, эсхүл татах боломж олгосон хүнийг 50,000 төгрөгөөр, хуулийн этгээдийг 500,000 төгрөгөөр торгож" хариуцлага тооцох нь Таны бодлоор хэр зэрэг тохиромжтой вэ? Тохиромжгүй бол яах ёстой вэ? (§6.3.1)

– Одоо би жишээ нь маш их одоо ойр орчмын хүмүүст сургуулийн 500 метр дотор тамхи татаж болохгүй гээд л хэлээд л тэгээд л торгуультай шүү л гэж хэлдэг. Тэгээд торгуулийг нь хэн хэрхэн авах юм, хаана хэнд хандахаа мэдэхгүй байгаад байгаа байхгүй юу тэ? Тамхи татаж буй зургийг нь авах юм уу, баталгаа нотолгоо нь юу байх юм. Жишээ нь 500 нэгжээр торгоно гээд зохицуулчихсан хааш нь мэдээлэх талаар зохицуулалт байхгүй, шийдвэрлэлт нь байхгүй тийм ээ хэн торгох юм? Одоо зөрчлийнхөө хуулиар бол цагдаа л байх. За тийм Зөрчлийн тухай хуулираа цагдаад мэдэгдлээ гэхэд нөгөө цагдаа нь ирэх хүртэл нөгөө хүнийг нь байх эсэх. Цагдаа бол заавал нотлох хэрэгтэй гэдэг тэгэхээр тэр хүний зургийг авахаар чинь одоо хууль бус болчхож байгаа шүү дээ. Ингээд хуулиуд ер нь хоорондоо аягүй маш зөрчилтэй. Тамхины хяналтын хуулийн хэрэгжилтийг сайжруулая гэвэл хяналт тавих эрх бүхий хүнийг томилох хэрэгтэй.

Бид нар сургууль орчмын бүсийг л тамхигүй бүс болгоход үнэхээр 500 метрт үнэхээр тамхигүй байлгахыг хүсэж байвал сургуулийн нийгмийн ажилтан, жижүүр нарт зургийг нь авах эрх өгөх юм бол эргээд байгууллагад арга хэмжээ авах боломжтой болно. Торуулахгүйн тулд, үйл ажиллагаагаа хэвийн явуулахын тулд арга хэмжээ авна шүү дээ. Хэрэв надад эрхийг нь өгчих юм бол энд тамхи татаж байна, энэ байгууллагын үйлчлүүлэгч нь гэх мэтээр баталгаажуулах боломжтой. Ерөнхийд нь нэг тийм маш тодорхой болчихвол боломж байгаад байгаа байхгүй юу. Хуульд тодорхойгүй юмнууд зөндөө байдаг. Одоо хориглоно л гээд байдаг хориглочихлоо л гээд байдаг яах гээд байгаа юм?

Зөрчлийн тухай хуулиар "Утаат тамхи худалдах, хэрэглэхэд тавигдах шаардлагыг зөрчсөн бол зөрчил үйлдэхэд ашигласан эд зүйл, хэрэгсэл, хууль бусаар олсон хөрөнгө, орлогыг хурааж, тусгай зөвшөөрлийг хүчингүй болгож, хүнийг 500,000 төгрөгөөр8 хуулийн этгээдийг 3,000,000 төгрөгөөр торгож" хариуцлага тооцох нь Таны бодлоор хэр зэрэг тохиромжтой вэ? Тохиромжгүй бол яах ёстой вэ? (§6.3.2)

– Ер нь тийм тохиолдол байхгүй. Би өнгөрсөн жил School police хийж байгаа нэг аавд шаардлага тавьсан юм. Тэгсэн чи юугаа мэддэг юм гээд эсэргүүцэл илэрхийлсэн.

НЭЭЛТТЭЙ АСУУЛТ

– 1) Тамхины тухай хуулийн зохицуулалтуудад нэг бүрчлэн хариуцлагын тогтолцоо хэн хариуцлага хүлээлгэхийг нь ойлгомжтой тодорхой болгох. Мэдээж цагдаагийн байгууллага гэхдээ тэрэнд нь хэн хяналт тавих юм? Иргэн бүр хэрхэн оролцох боломжтой гэдгийг тодорхойлж өгөх.

2) Сургуулийн орчинд утаат тамхи татах боломжгүй харин электрон тамхи бол маш их байна. Хэдийгээр нөгөө нэг янз янзын жимсний үнэртэй ч гэсэн тэр чинь ингээд ууршаад алга болчихдог учраас хурдан гарна. Өнөөдрийн байдлаар бага ангиас эхлээд ахлахыг нь хүртэл хэрэглэж байгаа тохиолдол харагдаж байна. Бага гэдэг нь 5 дугаар ангийн хүүхдүүд шүү дээ. Тэд нар чинь сонирхоод сонирхлын журмаараа л байгаад байна. Тэдэнд гэр бүлийн болон нийгмийн орчин нөлөөлж байна. Хүн болгон энгэртээ зүүгээд л, гоё зүүлт шиг л яваад байгаа шүү дээ. Сургуулийн орчинд бол дүрэмт хувцас өмсөж байгаа хүүхдүүд нууцаар л даа тэр чинь тэгээд ил бол татахгүй. Тэгэхээр энэ тамхины тухай хуульдаа электрон тамхийг оруулаад өгөөч ээ энэ чинь бас ууршаад утаа гарч л байгаа. Хэдийгээр яамны сайдын 140 дүгээр тушаал нь гарсан ч гэсэн сургууль орчны бүсэд хориглолоо гэсэн ч гэсэн зохицуулалт нь маш бага.

Тийм бид нар чинь тэгээд л электрон тамхийг яалт ч үгүй үйлдэл дээр нь хурааж аваад л буцаагаад эцэг эхэд нь хүлээлгэж өгөх л арга хэмжээ авч байгаа. Өөр арга хэмжээ юу ч байхгүй. Тамхины хяналтын хуульдаа оруулж зохицуулалт хийж өгөх шаардлагатай байна. Ер нь сургууль орчмын бүсийг тэр чигт нь тамхигүй бүс л болгох хэрэгтэй.

3) Бүх төрлийн тамхины хор уршгийг маш сайн таниулах ёстой юм болов уу? Мөн хүүхдүүдийн эцэг эхчүүдэд мэдүүлэх ёстой юм болов уу яа? Яг үнэндээ эцэг эхчүүд өөрсдөө хүүхдүүддээ авч өгөөд байгаа байхгүй юу. Утаат тамхийг нь би мэдэхгүй байна харин электрон тамхийг бол хүүхдээ дийлэхгүй өрөөсөө авч өгч байгаа тохиолдол ганц нэг гарч байсан.

4) Манай сургууль "эрүүл амьдралын төлөө электрон тамхинаас татгалзъя" гэсэн аян өрнүүлж гэр бүлийн орчны электрон болон утаатай тамхи хэрэглээний судалгааг цахимаар хийж үзэхэд 6-12 дугаар ангийн 1500 орчим хүүхдийг хамруулахад бараг 50 хувь гэр бүлийн орчинд дам тамхидалтад өртдөг гэж гарсан. Тэгэхээр одоо томчуудын одоо тамхины хэрэглээ маш их байна лээ. Бидний хувьд жижүүр анги болон өсвөрийн сэргийлэгчид эрэгтэй 00 өрөөгөөр хяналт шалгалт хааяа хийдэг. Энэ тохиолдолд электрон тамхи л хааяа нэг гарч ирэхээр нь эцэг, эхтэй нь уулзаж, хүлээлгэж өгөөд зөвлөмж өгдөг.

5) Хүүхдүүд сургууль орчимд хяналь сайн байдаг боловч сургуулийн хашаанаас гараад л замбараагүй болчихож байна. Эцэг эхийн хараа хяналт сул байгаа учраас гэр хүртлээ анхаарал үнэхээр сул байна. Өнгөрсөн жилээс эхлээд бид нар электрон тамхинаас урьдчилан сэргийлэх янз янзын арга аргууд хэрэглэсэн. Жишээ нь хүүхэд өөрсдөөр нь контент, бичлэг хийлгэх зэргээр урьдчилан сэргийлэлт маягаар нэгэндээ нөлөөллийн ажлуудыг бас хийлгүүлсэн.

6) Хүүхдүүдийн дунд цахилгаан тамхийг онлайнаар их зарах байдал ихэссэн байна. Facebook группууд хямд бас хүргэлттэйгээр нууцаар зардаг сүлжээ бий болсон байна.

ЦАГДААГИЙН АЛБАН ХААГЧДААС АВСАН ГАНЦААРЧИЛСАН ЯРИЛЦЛАГЫН ТЭМДЭГЛЭЛ

1) ЦАГДААГИЙН АЛБАН ХААГЧ – ЧИНГЭЛТЭЙ ДҮҮРГИЙН 5 ДУГААР ХОРОО

"Тамхины хяналтын тухай хууль"-ийг хэр зэрэг хэрэгжиж байна гэж Та бодож байна вэ? Яагаад?

– Анх хууль батлагдсаны дараа хэрэгжилт сайн байсан. Харин одоо зарим талаар хэрэгжилт буурсан. Тухайлбал, тусгай зөвшөөрөлтэй дэлгүүрүүд дээр хууль хэрэгжиж байгаа. Харин сургуулийн орчим болон ТҮЦ-үүд хууль зөрчин тамхи нууцаар зардаг нь үнэн. Тэгээд бид нар арга хэмжээг нь аваад явдаг. Бараг 70% нь зөвшөөрөлгүй явуулж байгаа гэж ойлгож болно шүү.

Ер нь ямар зөрчил ихэвчлэн гардаг вэ? Яагаад?

– 1)Тамхийг ширхгээр зарах тохиолдол их байна. Ширхгээр нь зардаг дэлгүүр ч байна, ТҮЦ ч байна.

2)Тусгай зөвшөөрөлгүй газрууд тамхи худалдаалах.

Тамхины хяналтын тухай хуулийн зүйл, заалтуудаас амьдралд буухгүй, хэрэглэгддэггүй зохицуулалт Таныхаар байна уу?

– Тамхи худалдаалах зөвшөөрөлтэй дэлгүүрүүд цөөн тул зөвшөөрөлгүй газруудад нууцаар худалдаалах үзэгдэл их байдаг. Тамхины хяналтын тухай хуульд тусгай зөвшөөрөлтэй дэлгүүрүүдийн хяналт сайн байгаа ч ЕБС-ийн 500 метрийн зайд худалдахгүй гэсэн заалт хүндрэл үүсгэж байна.

Таны бодлоор "утаат тамхийг зөвшөөрөгдсөн цэгээс бусад газарт худалдах" тохиолдол хэр зэрэг гардаг вэ? Яагаад? (§6.7.12)

– Зөвшөөрөгдсөн цэг нь Улаанбаатар хотод 30% байдаг гэж үзвэл манайд бараг 100% зөвшөөрөл байхгүй. Бүгд л нууцаар зардаг, хадгалдаг. Жишээ нь ТҮЦ-д зөвшөөрөл гаргахаа больчихсон. Угаасаа ТҮЦ-д тусгай зөвшөөрөл байхгүй, үйл ажиллагааны зөвшөөрөл гэж байхгүй. Тийм учраас бүгд тамхи нууцаар зараад байдаг юм уу даа. Яагаад нууцаар зараад байгаа юм гэж асуухаар тэд амь зуудаг гол орлого гэдэг юм.

Таны бодлоор "утаат тамхийг ширхэглэн худалдах" тохиолдол хэр зэрэг гардаг вэ? Яагаад? (§6.7.8)

– За тэгээд саяын хүмүүс чинь тамхийг ширхэглэн зарж байна. Мэдээж нөгөө л амьжиргаа, мөнгө, ашгаас л болж зарж байна.

Таны бодлоор хүүхэд, залуучуудад, тодруулбал, "21 нас хүрээгүй хүнд утаат тамхи худалдах" тохиолдол хэр зэрэг гардаг вэ? Яагаад? (§6.7.7)

– Энэ бас хэцүү асуудал. Тогтооход хэцүү. Зарим хүмүүс энэ газар хүүхдүүдэд тамхи зараад манай хүүхэд авсан байна гэсэн гомдол гаргахаар арга хэмжээ авч болж байгаа юм. Яагаад гэвэл авсан хүн нь байж байдаг тодорхой.

"21 нас хүрээгүй хүнээр утаат тамхи худалдуулах" тохиолдол хэр зэрэг гардаг вэ? Яагаад? (§6.7.7)

– Тамхи зарж байгаа үйлдэл нь өөрөө нууцаар явагдаж байгаа болохоор хүүхэд зарж байгааг тогтооход бас л хэцүү дээ.

Таны бодлоор “ЕБС-ийн хичээлийн болон дотуур байраас 500 метрийн дотор утаат тамхи худалдах” тохиолдол хэр зэрэг гардаг вэ? Яагаад? (§6.7.14)

– Сургуулийн орчим 500 метрийн радиуст тамхи худалдаалахыг хориглодог. Энэ заалт хэрэгжихэд хүндрэлтэй. Манай хорооны нутаг дэвсгэрийн хэмжээ хаашаа хаашаагаа 2 км ч хүрэхгүй, гэтэл манай хороонд 4, 5 сургууль байдаг, тэгээд зөвшөөрөлтэй дэлгүүр бараг байхгүй. Дэлгүүрүүд бүгд нууцаар зарж байна. Биднийг очиход тамхи байхгүй, харин гэнэдүүлээд ч юм уу, шалгаад үзвэл тамхи байж байдаг. Жишээ нь, хойд талын өрөөнд тамхи байгаа тохиолдолд тамхийг зарсан гэж үзэхэд бас хэцүү. Хадгалж байгаа тамхийг нь бид нар аваад хуулийн дагуу арга хэмжээ авъя гэхэд бас өөр. Баримт нь тамхин дээр угаасаа гарахгүй учраас зарсан гэж нотлох боломжгүй. Тэр 500 метрээ жишээ нь 100 метр болговол илүү хэрэгжих боломжтой.

Таны бодлоор “утаат тамхи татахыг хориглосон газарт тамхи татах” тохиолдол хэр зэрэг гардаг вэ? Яагаад? (§9.1)

– Гудамжинд тамхи татаж байгаа хүн зөндөө байна. Хориглосон газар тамхи татсан гэдгээр нь би арга хэмжээ авч байсан. 50 мянган төгрөгөөр торгодог. Бид нар торгоход атериалжуулах процесс нь хүндрэлтэй байдаг. Энийг материалжуулахгүйгээр шууд таблетаараа буюу цахимаар торгох гэхээр нөгөө хүн нь хүлээн зөвшөөрөх үү, үгүй юу. Энэ заалтаас гадна тамхи татчихаад ишийг нь хаясан зөрчил их байдаг.

Яагаад хориглосон газар тамхи татаад байна вэ гэвэл, хүмүүсийн өөрийнх нь ухамсрын асуудал, цаг завгүйн асуудал байна. Дээр нь утаат тамхийг татахыг зөвшөөрсөн цэг гэж бараг байдаггүй. Тийм учраас цаг заваа гаргаад зөвшөөрөгдсөн цэг хайгаад явна гэдэг хэцүү. 5 дугаар хороонд гэхэд тамхины цэг Тэнгис кино театр, Теди төв, манай хэлтсийн хойно гээд 3-хан газар байгаа. Тэгэхээр тамхины цэгийг нэмэгдүүлэх хэрэгтэй байна.

Тамхины хяналтын тухай хуульд “хэрэглэгчийн эрхийг хамгаалах болон бусад ТББ тамхины хяналтын тухай хуулийн биелэлтэд олон нийтийн хяналт тавина” гэж заасан байдаг. Сая дурдсан байгууллагуудаас ийм хяналт тавьсан тохиолдолтой та таарч байв уу? Таарч байсан бол ямар байгууллага вэ? (§11.3)

– Бараг байхгүй шүү. Манай цагдаагийн байгууллага л ажилладаг.

Хуульд “Тамхины хяналтын тухай хууль тогтоомжийн биелэлтэд тавих төрийн хяналтыг Засгийн газар, бүх шатны Засаг дарга, хяналт шалгалт хэрэгжүүлэх эрх бүхий холбогдох байгууллага, цагдаа болон хууль тогтоомжоор эрх олгогдсон бусад байгууллага, албан тушаалтан тус тусын эрх хэмжээний дагуу хэрэгжүүлнэ” гэж заасан байдаг. Хуулийн энэ заалтад заасан төрийн зүгээс тавих хяналтын талаар юу гэж бодож байна вэ? Жишээлбэл, хорооны, дүүргийн зүгээс хяналт тавьдаг үү?

– Засаг дарга нар бараг Тамхины хяналтын тухай хуулиар хяналт тавиад яваад байхгүй. Хогоо л хогны асуудал ярьж байдаг, нийтийн эргүүл гэж байхгүй. Ердийн эргүүлүүд зүгээр хог хаана байгааг нь хэлж өгдөг. Одоо Засаг дарга нарын одоо хийдэг ажил нь ганцхан хогийн гэрээ болчхоод байна шүү дээ. Энэ дээр Засаг дарга нь өөрөө ороод хамтарсан багаараа хяналт тавья гээд санаачилга гаргаад явж байгаагүй.

Хяналт тавихад хуулийн хүрээнд тулгамдсан асуудал байдаг уу?

– Зөрчил шалган шийдвэрлэх процесс нь цагдаагийн албан хаагчийн ажлын ачааллыг их болгодог. Бид өөрсдөө тамхи хурааж авсан тэмдэглэл үйлдэнэ, өөрсдөө материалжуулна гээд нэг өдөр, маргааш нь өөрсдөө аваад шалгаад тамхийг нь устгуулахаар бол дүүрэг рүү өгнө, хадгалсан гэж үзвэл тамхийг нь буцаагаад ээлэнд нь өгнө гээд дахиад нэг өдөр зарцуулна. Тэрийг чинь Цагдаагийн сан, Зөрчлийн сан гээд 2 санд шивж оруулна, газар дээр нь шивнэ гэхээр заримдаа сүлжээгүй болчдог. Сүлжээгүй болчихсон болхоор хэлтэс рүү очоод шивнэ. Тийм учраас цагдаагийн албан хаагчид чинь ачаалал өгнө гэсэн үг л дээ. Зөрчлийг нотлох асуудал нь тулгамдсан асуудал болоод байна. Хяналт тавихад хүмүүс зөрчлөө өөрсдөө гаргаж өгөхгүй шүү дээ. Гэтэл бидэнд тамхи зарж байгааг нотлох нотолго, жишээ нь камерын бичлэг байхгүй. Дэлгүүр, ТҮЦ дээр хадгалж байгаа тамхийг хураад авахад хэцүү. Тэд нар түр тавьчихсан, одоо аваад явна гэвэл бид баахан хайрцагтай тамхийг хураахад бас хэцүү. Хуульд тамхийг хадгалах нөхцөлийг, тэдэн ширхэгээс дээш хадгалсан гэж тусгаж өгвөл бид хадгалсан гээд арга хэмжээ авах боломжтой болно. Одоогийн байдлаар бид нар хадгалсан тамхийг хурааж аваад буцаагаад өгөхөд цагдаагийн байгууллага дарамталсан гээд нэр хүндгүй болоод байна.

УЕП-аас цагдаагийн байгууллага руу нэг тоот явуулсан байдаг. Албан бичигт ААН-ийг Зөрчлийн тухай хуулийн 6.3-т заасан “Тамхины хяналтын тухай хууль зөрчсөн” гэх үндэслэлээр 500 нэгжтэй тэнцэх хэмжээний мөнгөөр торгохгүй, харин 10.4-т заасан “Худалдаа, үйлдвэрлэл, үйлчилгээ, үйл ажиллагааны журам зөрчих” гэсэн үндэслэлээр хоёр зуун нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торго гэсэн зөвлөмж ирсэн. Энэ чиглэл ирсний дараа бид нар яг яах нь мэдэгдэхгүй нэг хэсэг хүмүүсээ торгож чадахгүй, бас ажлаа алдсан. Үүнийг дагуу хууль бус нөгөө тамхийг чинь 500 нэгжээр торгохоо бараг больчихсон. Тэгэхээр бид нар нөгөө тамхийг нь хурааж аваад буцаах болж байгаа юм.

Зөрчлийн тухай хуулиар “Утаат тамхи татахыг хориглосон газарт утаат тамхи татсан, эсхүл татах боломж олгосон хүнийг 50,000 төгрөгөөр торгож” хариуцлага тооцох нь Таны бодлоор хэр зэрэг тохиромжтой вэ? Тохиромжгүй бол яах ёстой вэ? (§6.3.1)

– Жишээ нь Ялалтын талбай дээр тамхи татаад зогсож байгаа иргэнийг би “та энд тамхи татаж болохгүй” гэхэд “яахаараа болдоггүй юм, би хогийн цэгний хажууд татаж байна” гэдэг. Хогийн цэг чинь тамхины цэг биш байхгүй юу. Хүмүүс хогийн цэгийн хажууд татахаар тамхины цэг гэж ойлгоод байдаг. Ийм

тохиолдолд би арга хэмжээг нь авахад нэг иргэн надад гомдол гаргаж байсан. Харин түүх дээр нөгөө хүн маань унаж байсан. Иргэдийн зүгээс үүнийг хүлээн зөвшөөрөхгүй тохиодолууд гардаг.

Зөрчлийн тухай хуулиар "Утаат тамхи татахыг хориглосон газарт тамхи татсан, эсхүл татах боломж олгосон хуулийн этгээдийг 500,000 төгрөгөөр торгож" хариуцлага тооцох нь Таны бодлоор хэр зэрэг тохиромжтой вэ? Тохиромжгүй бол яах ёстой вэ? (§6.3.1)

– ААН-үүдийн хувьд тамхины цэгээ дотроо байрлуулдаг, эсвэл гадаанаа шон дээр нэг юм өлгөчихөөд тэрийгээ тамхины цэг гээд байдаг. Ийм тохиолдолд арга хэмжээ авах хэцүү байдаг. Уул нь бол тамхины цэгийн стандартыг тодорхой болгох нь зөв болов уу. Ер нь бол ААН дээр нэг их арга хэмжээ аваад байх зөрчил байдаггүй . Манайх төвийн хороо болохоор харьцангуй гайгүй. Бар, караоке гэхэд дотроо тамхины цэгтэй. Харин хойшоогоо гэр хороололд тийм юм байхгүй шүү дээ. Стандарттай холбоотой өөр нэг нийтлэг асуудал бол дотор тамхи татах цэг гээд өрөө бэлдээд тавьсан ч өрөөнийх нь агаар сорогч ажиллахгүй байдаг. Энд бас тамхи татах болохгүй шүү дээ.

Зөрчлийн тухай хуулиар "Утаат тамхи худалдах, хэрэглэхэд тавигдах шаардлагыг зөрчсөн бол зөрчил үйлдэхэд ашигласан эд зүйл, хэрэгсэл, хууль бусаар олсон хөрөнгө, орлогыг хурааж, тусгай зөвшөөрлийг хүчингүй болгож, хүнийг 500,000 төгрөгөөр8 хуулийн этгээдийг 3,000,000 төгрөгөөр торгож" хариуцлага тооцох нь Таны бодлоор хэр зэрэг тохиромжтой вэ? Тохиромжгүй бол яах ёстой вэ? (§6.3.2)

– Тохиромжтой гэж бодож байна. Бид нар хууль хэрэгжүүлдэг. Цагдаагийн хороод зөрчил гарсан бол торгодог, тэрийгээ нотолж чаддаг. Хүндрэлтэй асуудал бол олсон орлогыг нотлох юм. Тэд дан ганц тамхиа зараад байдаггүй, бусад бараагаа бас зардаг. Тэгэхээр нөгөө хүний дансыг нь, байгууллагын дансыг нь шалгаад үзээд ч нотлож чадахгүй. Хэрэв тамхин дээр мөнгөний баримт гардаг бол нотлох боломжтой. Эсвэл зарим хүмүүс тооцоо хийхдээ "тамхи" гээд шилжүүлчихдэг, тэрийг нь бид нар тамхи зарсан байна, энэ тамхинаас олсон орлого байна гээд түүнийг нь улсын орлого болгож тушаа гэдэг болохоос биш энэ зөрчлийг нотлогдоход хэцүү байдаг.

НЭЭЛТТЭЙ АСУУЛТ

– Цахилгаан тамхины асуудал их хүнд байна. Тамхи чинь өөрөө дотроо олон төрөл шүү дээ. Тэр олон төрлийг нь авч зохицуулаад тусгай зөвшөөрөл дээрээ заагаад, утаат амхины нэгэн адил авч үзээд хуульдаа оруулчих юм бол тусгай зөвшөөрөл шаардаад явчихна. Цахилгаан тамхийг хуульчилж оруулаагүй учраас бид нар цахилгаан тамхинд арга хэмжээ авахад үндэслэл байхгүй байгаа юм.

2) ЦАГДААГИЙН АЛБАН ХААГЧ – СҮХБААТАР ДҮҮРГИЙН ЦАГДААГИЙН 1-Р ХЭЛТЭС

"Тамхины хяналтын тухай хууль"-ийг хэр зэрэг хэрэгжиж байна гэж Та бодож байна вэ? Яагаад?

– Манай СБД-ийн цагдаагийн газрын 1 дүгээр хэлтэс нийт СБД-ийн 1-ээс 9 дүгээр хорооны нутаг дэвсгэрт гэмт хэрэгтэй тэмцэх нийтийн хэв журам хамгаалах олон нийтийн ажуулгүй байдал хангах чиг үүргийг хэрэгжүүлдэг. Тамхины хяналтын тухай хуулийн биеэлэлтийг Зөрчлийн тухай хуулийн 6.3 дугаар зүйлийн 1, 2 дахь хэсэгт заасан цагдаагийн байгууллагаас шалган шийдвэрлэх харьяалал дээр хяналт тавьдаг чиг үүргийн хүрээнд хяналт тавьж ажилладаг. Манай дээр эрх бүхий албан тушаалтан (ЭБАТ) гэж эргүүл хяналт шалгалтын үүрэг гүйцэтгэдэг хороон цагдаа болон хэсгийн байцаагчид бүсээрээ эргүүлд гардаг, хяналт шалгалт хийдэг. Гүйцэтгэж байх явцад хориглосон газарт тамхи зарж борлуулсан бол зөрчил бичиж, зөрчлийг нь ЭБАТ гомдол мэдээллийг бүртгэн авч прокурорын хяналт доор зөрчил шалган шийдвэрлэх ажиллагааг явуулдаг. Дийлэнхдээ автобусны буудлын ойр орчим, ТҮЦ, байрны дор байрладаг хүнсний дэлгүүрүүд, ААН-үүд зохих зөвшөөрөлгүйгээр тамхи зарж борлуулж байдаг. Энэ асуудал л их гардаг.

Ер нь ямар зөрчил ихэвчлэн гардаг вэ? Яагаад?

– Дийлэнхдээ тамхи зөвшөөрөлгүй худалдан борлуулах зөрчил гардаг. Тухайлбал "Багшийн дээд"-ийн ойр орчимд, байрнуудын доор байдаг дэлгүүрээдэд үгээмэл зарж борлуулдаг.

Тамхины хяналтын тухай хуулийн зүйл, заалтуудаас амьдралд буухгүй, хэрэглэгддэггүй зохицуулалт Таныхаар байна уу?

– Цагдаагийн байгууллагаас гэмт хэрэг зөрчилтэй тэмцэх чиг үүргийнхээ хүрээнд хорооны хэсгийн байцаагчаараа мэдэгдэл, шаардлага, зөвлөмжийг удаа дараа өгдөг: Танайх тусгай зөвшөөрөлгүй байж тамхи, согтууруулах ундааны зүйл зарж болохгүй, танайх сургуулийн ойр орчмоос 500 метрийн зайнд зарж болохгүй гэх мэт. Гэвч иргэд ашиг хонжоо олох зорилгоор энэ үйлдлээ гаргасаар байна. Мөн иргэдийн амьдралын боломж бололцооноос хамаарч байна гэж бодож байна.

Таны бодлоор "утаат тамхийг зөвшөөрөгдсөн цэгээс бусад газарт худалдах" тохиолдол хэр зэрэг гардаг вэ? Яагаад? (§6.7.12)

– Зөвшөөрөлгүй газар тамхи зарж байгаа чинь дандаа иргэд зарж байна. Гудамж, талбайд өндөр настай хүн суугаад тамхи зараад байна. Дараа нь автобусны буудал дээр, ТҮЦ зарж байна. ТҮЦ-ийн үйл ажиллагаа

явуулдаг хүмүүсийн амьдралын түвшин ямар байх билээ, тэгээд мөнгө арай ахиу олох бүтээгдэхүүнээ зараад байна.

Таны бодлоор "утаат тамхийг ширхэглэн худалдах" тохиолдол хэр зэрэг гардаг вэ? Яагаад? (§6.7.8)

– Мэдээж саяын хэлсэн хүмүүс чинь амжиргаагаа, ашгаа бодоод тамхиыг ширхгээр нь зарж байна.

Таны бодлоор хүүхэд, залуучуудад, тодруулбал, "21 нас хүрээгүй хүнд утаат тамхи худалдах, түүгээр утаат тамхи худалдуулах" тохиолдол хэр зэрэг гардаг вэ? Яагаад? (§6.7.7)

– Цагдаагийн албан хаагч хяналтын камер шүүж үзэхэд тухайн хүн нь 21 насанд хүрч үү хүрээгүй юу гэдгийг нь шууд тогтоох боломжгүй болоод байна. Цагдаагийн алба хаагч хувцастай хяналт шалгалтын үүрэг гүйцэтгэж байхад насанд хүрээгүй хүнд болон зарж байсан, эсвэл худалдаж авсан тамхиа нуудаг ч юм уу, ямарваа ил тод зөрчил байдаггүй. Мөн албан хаагчид ТҮЦ, хүнсний дэлгүүр дээр байнга хяналт тавиад байх боломжгүй. Харин гудамж, талбай дээр 21 насанд хүрээгүй хүн тамхи татаад байна гэдэг чинь тамхи бас худалдаж аваад л байна гэсэн үг.

Саяхан МУИС-ийн тэр дотуур байрнаас манай дээр албан бичиг ирсэн: зарим ААН шөнө, оройн цагаас амраахгүй байна, гэмт хэрэг зөрчлийн шинжтэй үйлүүд гарах юм байна гэсэн. Түүний мөрөөр цагдаагийн байгууллагаас урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээ авч эхэлсэн. СБД-ийн 6 дугаар хорооны нутаг дэвсгэр дээр, МУИС-ийн ойр орчим байрлах ТҮЦ-үүд борлуулах зөрчлүүд гардаг.

Таны бодлоор "ЕБС-ийн хичээлийн болон дотуур байраас 500 метрийн дотор утаат тамхи худалдах" тохиолдол хэр зэрэг гардаг вэ? Яагаад? (§6.7.14)

Сургуулийн ойр орчимд тамхи зарах зөрчил гардаг гэж түрүүн ярьсан. Бид зохих арга хэмжээг аваад явдаг. Яагаад ийм зөрчил гараад байна вэ гэвэл иргэдийн ашиг олох гэсэн сонирхол, дээр нь иргэдийн амьдралын боломж бололцооноос хамаарч байгаа болов уу. Энэ хэмжээг буулгаж хуульд өөрчлөлт оруулмаар санагддаг.

Таны бодлоор "утаат тамхи татахыг хориглосон газарт тамхи татах" тохиолдол хэр зэрэг гардаг вэ? Яагаад? (§9.1)

– Тамхи татахыг хориглосон газар татах зөрчил гарч байна.

Тамхины хяналтын тухай хуульд "хэрэглэгчийн эрхийг хамгаалах болон бусад ТББ тамхины хяналтын тухай хуулийн биелэлтэд олон нийтийн хяналт тавина" гэж заасан байдаг. Сая дурдсан байгууллагуудаас ийм хяналт тавьсан тохиолдолтой та таарч байв уу? Таарч байсан бол ямар байгууллага вэ? (§11.3)

– Мэргэжлийн хяналтын байгууллага татан буугдсанаас хойш цагдаагийн байгууллагатай хамт явж шалгаж байгаа зүйл байхгүй. Манайх хуучин мэргэжлийн хяналтын байгуулага гэж байхад хамт үзлэг шалгалтууд хийдэг байсан.

Хуульд "Тамхины хяналтын тухай хууль тогтоомжийн биелэлтэд тавих төрийн хяналтыг Засгийн газар, бүх шатны Засаг дарга, хяналт шалгалт хэрэгжүүлэх эрх бүхий холбогдох байгууллага, цагдаа болон хууль тогтоомжоор эрх олгогдсон бусад байгууллага, албан тушаалтан тус тусын эрх хэмжээний дагуу хэрэгжүүлнэ" гэж заасан байдаг. Хуулийн энэ заалтад заасан төрийн зүгээс тавих хяналтын талаар юу гэж бодож байна вэ? Жишээлбэл, хорооны, дүүргийн зүгээс хяналт тавьдаг үү?

– Иргэд нийтээрээ гэмт хэрэгтэй тэмцэх, нийтийн хэв журам сахиулах, олон нийтийн аюулгүй байдлыг хангах чиг үүрэг ганцхан цагдаагийн байгууллагынх гэж хардаг боловч энэ чинь бүх шатны байгууллагууд хяналт хийж болно шүү дээ. Одоо нийслэл дээр гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх зөвлөл гэж байдаг. Тэрэн шиг дүүргийн ЗДТГ-ын дэргэд ч юм уу, Иргэдийн хурлын дэргэд ч юм уу, шат шатандаа гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээ зохион байгуулдаг зөвлөл ажиллуудаг баймаар байна.

Хяналт тавихад хуулийн хүрээнд тулгамдсан асуудал байдаг уу?

– За яг энэ асуудлыг хуулиар нарийн зохицуулаад өгчих хэрэгтэй юм шиг санагдаад байгаа. Миний бодлоор бизнес эрхлэгчээ дэмжих зорилготойгоор ТҮЦ-үүдэд зөвшөөрлийг олговол яадаг юм. ТҮЦ гэдэг чинь иргэнд зөвшөөрлийг өгөөд, стандарт дүрмийг нь нарийн тогтоож өгөөд, хэрэгжилт дээр нь хяналтаа тавьчих хэрэгтэй. Хууль, стандар, дүрмээ дагаж мөрдөөд, хэрэв зөрчсөн бол цагдаагийн байгууллага хуулиар хүлээсэн чиг үүргийнхээ дагуу арга хэмжээг нь авч явбал зүйтэй санагдаж байна.

Зөрчлийн тухай хуулиар "Утаат тамхи татахыг хориглосон газарт утаат тамхи татсан, эсхүл татах боломж олгосон хүнийг 50,000 төгрөгөөр, хуулийн этгээдийг 500,000 төгрөгөөр торгож" хариуцлага тооцох нь Таны бодлоор хэр зэрэг тохиромжтой вэ? Тохиромжгүй бол яах ёстой вэ? (§6.3.1)

– Зөрчлийн тухай хууль 2017 оны 7 сарын 1-нээс хэрэгжиж эхэлсэн. Энэ хуулийг батлахаас өмнө нэлээн судалгаа дүн шинжилгээ хийсэн байх. Хариуцлагын арга хэмжээнүүдийг нь нэлээн судалгаан дээр тулгуурлаж гаргасан зүйл байх. Харин мөнгөн дүнг нь хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээтэйгээ уялдуулж гаргамаар юм уу.

Зөрчлийн тухай хуулиар "Утаат тамхи худалдах, хэрэглэхэд тавигдах шаардлагыг зөрчсөн бол зөрчил үйлдэхэд ашигласан эд зүйл, хэрэгсэл, хууль бусаар олсон хөрөнгө, орлогыг хураах, тусгай зөвшөөрлийг хүчингүй болгож, хүнийг 500,000 төгрөгөөр, хуулийн этгээдийг 3,000,000 төгрөгөөр торгож" хариуцлага тооцох нь Таны бодлоор хэр зэрэг тохиромжтой вэ? Тохиромжгүй бол яах ёстой вэ? (§6.3.2)

– Зөрчлийн шалган шийдвэрлэх тухай хуулийн мөн чанар нь зөрчил үйлдсэн эд зүйл, зөрчил үйлдэхэд ашигласан хэрэгслийг хураана гэдэг. Цагдаагийн байгууллага хуулийн дагуу хурааж авааД, Засгийн газрын 2017 оны 195 дугаар тогтоолоор баталсан журмаар шийдвэрлэж байгаа. Ингэж хурааж байгаа гэдэг чинь бол дахиж энэ төрлийн зөрчил үйлдэгдэхгүй л гэж гэдгээс урьдчилан сэргийлж байгаа нэг хэлбэр юм.

НЭЭЛТТЭЙ АСУУЛТ

– Одоо хууль дээр шинэ тутам гарч ирж байгаа нөгөө Вип-ийг тамхины нэр төрөл дээр нэмээд өгмөөр байна. Вип-ийг чинь одоо хүүхэд, залуучууд, 10 жилийн сурагч, оюутан гэхгүй бүгд л кино театр гээд хаа хамаагүй сороод явж байна. Тэр одоо бөх шиг ч үнэртэй, гаа шиг ч үнэртэй байна. Одоо Вип-ийг Монгол Улсын хил гаалиар оруулж ирэхэд хориг тавьдаг ч юм уу, ямар нэгэн байдлаар тодорхой хуульчлах хэрэгтэй байна. Одоо бараг утаа тамхинаас илүү энэ випийг их татдаг болжээ гэж харж байгаа. Электрон тамхи буюу випийг Монгол Улсын гаалиар оруулж ирэхдээ электрон бараа гэж оруулж ирдэг. Гаалийн бүрдүүлэлт дээр код өгөөд гаалийн улсын байцаагч энийг электрон барааны нэхэмжлэх дээр оруулж ирж байна. Тэгэхээр электрон тамхи гэдгийг Монгол Улсын гаалийн код дээр утаа тамхи гэдгийг Тамхин хяналтын тухай хуульд өөрчилж, электрон тамхийг утаат тамхитай адил болгочихвол гаалиас эхлээд хяналтаа тавиад явах боломжтой. Цаашлаад випийг хуулийг дагуу утаат тамхи шиг сургуулийн орчим 500 метрт зарахгүй, 21 нас хүрээгүй хүн зарахгүй гэсэн үг.

3) ЦАГДААГИЙН АЛБАН ХААГЧ – БАЯНГОЛ ДҮҮРГИЙН ЦАГДААГИЙН 2-Р ХЭЛТЭС

“Тамхины хяналтын тухай хууль”-ийг хэр зэрэг хэрэгжиж байна гэж Та бодож байна вэ? Яагаад?

– Тамхины хяналтын тухай хууль дунд зэрэг хэрэгжиж байгаа, бүрэн хэрэгжихгүй байгаа.

Ер нь ямар зөрчил ихэвчлэн гардаг вэ? Яагаад?

– Хамгийн их зөрчил нь ихэвчлэн сургуулийн ойр орчимд гардаг. Хуулийн заалтуудаас хамгийн их хэрэгжихгүй байгаа нь сургуулийн ойр орчимд буюу 500 метрт тамхи худалдаалахгүй байх гэдэг заалтыг хамгийн их зөрчиж байна.

Тамхины хяналтын тухай хуулийн зүйл, заалтуудаас амьдралд буухгүй, хэрэглэгддэггүй зохицуулалт Таныхаар байна уу?

– Утаат тамхийг зарахыг хориглосон газруудад зарахгүй байх гэдэг хуулийн заалт ер нь муу хэрэгжиж байна. Энд хяналт тавихад маш хүндрэлтэй байгаа. Сургуулийн ойр орчим утаат тамхийг нууж зарах зөрчил их гарч байдаг.

Таны бодлоор “утаат тамхийг зөвшөөрөгдсөн цэгээс бусад газарт худалдах” тохиолдол хэр зэрэг гардаг вэ? Яагаад? (§6.7.12)

– Сая хэлсэн, нөгөө сургуулийн ойр орчимд, 500 метрийн зайд ихэвчлэн хүнсний дэлгүүр, ТҮЦ тамхи зараад байна. Эд нар дээр дандаа тамхийг нууцаар зарж байгаад баригдаж, торгуулийн арга хэмжээ авагдаж байдаг. Тэгээд дэлгүүрүүд юу гэж яриад байна вэ гэвэл: бид тамхи зарахгүй бол орлогогүй байна, тийм болохоор бид торгуулаад ч хамаагүй тамхиа нуугаад ч хамаагүй зарахаас өөр аргагүй байна.

Таны бодлоор “утаат тамхийг ширхэглэн худалдах” тохиолдол хэр зэрэг гардаг вэ? Яагаад? (§6.7.8)

– Сүүлийн үед тамхийг ширхэглэж зарна гэдэг тохиолдол ерөнхийдөө маш бага болсон. Одоо амьдрал арай гайгүй болчхоод байгаа юм уу? Яагаад байгаа юм? Хүмүүс тамхийг ерөнхийдөө хайрцгаар нь л ихэвчлэн зардаг, авдаг болсон. байна. Бид ийм зөрчил их бага илрүүлсэн. Гол нь тамхийг лангуун дооров нууж зарах асуудал их байна.

Таны бодлоор хүүхэд, залуучуудад, тодруулбал, “21 нас хүрээгүй хүнд утаат тамхи худалдах, түүгээр утаат тамхи худалдуулах” тохиолдол хэр зэрэг гардаг вэ? Яагаад? (§6.7.7)

– Насанд хүрээгүй хүүхдэд тамхи зарах тохиолдол гардаг, гэхдээ тийм элбэг гараад байдаггүй. Ийм зөрчил гарвал түүн дээр арга хэмжээ авагдаад явдаг. Гэхдээ нөгөө сургуулийн бүсэд тамхи худалдахтай харьцуулбал, харьцангуй бага гардаг.

Таны бодлоор “ЕБС-ийн хичээлийн болон дотуур байраас 500 метрийн дотор утаат тамхи худалдах” тохиолдол хэр зэрэг гардаг вэ? Яагаад? (§6.7.14)

– Сургуулийн ойр орчимд, 500 метрийн зайнд тамхи худалдахыг хорилосон цэгүүдэд л, тийм бүсэд байршиж байгаа хүнсний дэлгүүр, ТҮЦ л тамхийг нууж зарж байна. Яагаад зараад байгаан гэхээр нөгөө л орлоготой холбоотой байдаг.

Таны бодлоор “утаат тамхи татахыг хориглосон газарт тамхи татах” тохиолдол хэр зэрэг гардаг вэ? Яагаад? (§9.1)

– Утаат тамхийг зөвшөөрөгдсөн цэгээс бусад газар тамхидахад хориглочихсон байгаа шүү дээ. Хуулийн наад заалт хэрэгжихэд бас хэцүү. Тамхи татаж байгаа үйлдлийг нь яг газар дээр нь таарч байж л хуулийн хариуцлага хүлээлгэнэ. Тэгэхгүй бол хүмүүс тамхиа нуугдаж байгаад, булан тохойд очиж нуугдаж байгаад хаа сайгүй татаад байдаг. Насанд хүн хүн ч байдаг, насанд хүрээгүй хүүхэд ч байдаг тамхиа нуугдаж байгаад татдаг.

Тамхины хяналтын тухай хуульд "хэрэглэгчийн эрхийг хамгаалах болон бусад ТББ тамхины хяналтын тухай хуулийн биелэлтэд олон нийтийн хяналт тавина" гэж заасан байдаг. Сая дурдсан байгууллагуудаас ийм хяналт тавьсан тохиолдолтой та таарч байв уу? Таарч байсан бол ямар байгууллага вэ? (§11.3)

– Тэрийг бол ёстой мэдэхгүй байна. Надтай таарч байгаагүй.

Хуульд "Тамхины хяналтын тухай хууль тогтоомжийн биелэлтэд тавих төрийн хяналтыг Засгийн газар, бүх шатны Засаг дарга, хяналт шалгалт хэрэгжүүлэх эрх бүхий холбогдох байгууллага, цагдаа болон хууль тогтоомжоор эрх олгогдсон бусад байгууллага, албан тушаалтан тус тусын эрх хэмжээний дагуу хэрэгжүүлнэ" гэж заасан байдаг. Хуулийн энэ заалтад заасан төрийн зүгээс тавих хяналтын талаар юу гэж бодож байна вэ? Жишээлбэл, хорооны, дүүргийн зүгээс хяналт тавьдаг уу?

– Засаг дарга нар цагдаагийн албан хаагчтай хамт шалгалт хийгээд явдаг. Голдуу утаат тамхины шалгалтыг хар тамхи, мансууруулах бодисын шалгалттай хамт хийгээд явдаг. Хүүхдүүд, насанд хүрэгчид хаана янз бүрийг тамхийг татаж болзошгүй газруудаар шалгадаг. Жишээ нь, орцны дээвэр, хонгил, подвалд зэрэг газруудад улиралд нэг удаа шалгалт явагддаг.

Хяналт тавихад хуулийн хүрээнд тулгамдсан асуудал байдаг уу?

– Сүүлийн үед прокурорууд зүгээс яг Тамхины хяналтын тухай хуульд заасан санкцаар шийтгэл оногдуулах нь хамаагүй бага болчихсон. Хуучин бол тэр 6.3-аар иргэнийг 300 мянгаар, ААН-ийг 3 сая төгрөгөөр торгодог, тамхийг нь хураадаг, хууль бусаар олсон орлого нь хураадаг улсын орлого болгодог байсан. Гэвч сүүлийн үед Зөрчлийн тухай хуулийн зөвхөн зөвшөөрөлгүй худалдаа, үйлчилгээ эрхэлсэн гэдэг зүйл, заалтаар хамааруулж үзээд, тамхи хураахгүй, харьцангуй бага хэмжээний торгууль ногдуулж байгаа.

Зөрчлийн тухай хуулиар "Утаат тамхи татахыг хориглосон газарт утаат тамхи татсан, эсхүл татах боломж олгосон хүнийг 50,000 төгрөгөөр, хуулийн этгээдийг 500,000 төгрөгөөр торгож" хариуцлага тооцох нь Таны бодлоор хэр зэрэг тохиромжтой вэ? Тохиромжгүй бол яах ёстой вэ? (§6.3.1)

– Хариуцлага нэлээн өндөр байлгаж байж л энэ бүхнийг зохицуулахгүй бол, хариуцлага нь бага байхаар л хүмүүс тоохгүй байна шүү дээ.

Зөрчлийн тухай хуулиар "Утаат тамхи худалдах, хэрэглэхэд тавигдах шаардлагыг зөрчсөн бол зөрчил үйлдэхэд ашигласан эд зүйл, хэрэгсэл, хууль бусаар олсон хөрөнгө, орлогыг хурааж, тусгай зөвшөөрлийг хүчингүй болгож, хүнийг 500,000 төгрөгөөр8 хуулийн этгээдийг 3,000,000 төгрөгөөр торгож" хариуцлага тооцох нь Таны бодлоор хэр зэрэг тохиромжтой вэ? Тохиромжгүй бол яах ёстой вэ? (§6.3.2)

– Ерөнхийдөө хуулийн хэрэгжилт яагаад ингээд муу байгаад байна вэ гэвэл, хуулийн хариуцлага тооцох санц бага байгаатай холбоотой. Дээр нь прокуроороос Зөрчлийн тухай хуулийн тамхийны хяналтын хууль тогтоомжийн биш зөршөөрөлгүй худалдаа, үйчилгээ эрхэлсэн гэдгээр хариуцлага тооцоод байна. Уул нь эд зүйл хураах нь хамгийн эхэнд байх ёстой байхгүй юу.

НЭЭЛТТЭЙ АСУУЛТ

– Электрон тамхийг зохицуулахгүй бол замбагүй хэрэглэдэг болоод байна. Электрон тамхийг зах замбараагүй зарагдаж байна. Бүх дэлгүүрээд зарж байна. Ялангуяа 10 жилийн хүүхдүүд аягүй их хэрэглэдэг болчихсон байна. Хүүхдүүд ер нь бүгдээрээ л вип кармандаад л явж байна шүү дээ. Тэгээхээр хуульд энийг оруулж, хатуу хариуцлага тавьж зохицуулахгүй бол замбараагүй хэрэглэж байна.

Хууль хэрэгжихгүй байгаа нэг шалтгаан бол хуулийн хариуцлага бага байгаатай холбоотой. Худалдаа хийж байгаа хүмүүс бид нар ингэж ашгаа олж байна гэж хандаад байна. Хүмүүс тамхи авахаар орж ирэхдээ нэмээд нэг ундаа, нэг талх аваад гардаг юм. Тэгэхгүй болохоор наад дэлгүүр чинь тамхи зардаггүй юм гээд орж ирэхгүй. Тамхи зардаг нэг дэлгүүрээсээ, нэг газраасаа л ундаа, талхаа авчихдаг юм. Тийм болохоор бид нар зарахаас өөр аргагүй гэдэг тайлбарыг маш их хэлдэг.

4) ЦАГДААГИЙН АЛБАН ХААГЧ – БАЯНЗҮРХ ДҮҮРГИЙН ЦАГДААГИЙН ХЭЛТЭС

"Тамхины хяналтын тухай хууль"-ийг хэр зэрэг хэрэгжиж байна гэж Та бодож байна вэ? Яагаад?

– Тамхины хяналтын тухай хуулийн хэрэгжилт 50%-тай гэж үзэж байна, 100% хэрэгжихгүй байгаа. 1-рт, 2022 оноос Нийслэлийн ЗД-ын зарим төрлийн худалдаа, аж ахуйн үйл ажиллагааг тусгай зөвшөөрөлтгүйгээр эрхлэх шийдвэр гарсан. Тэрэнтэй холбоотойгоор ААН рүү шууд орж шалгалт хийхээ больсон. Тухайн ААН дээр

ямар нэгэн гэмт хэрэг, зөрчил гарсан тохиолдолд шууд орж шалгаж байгаа болохоос биш эргүүлийн үүрэг гүйцэтгэж байгаад шалгахаа больсон.

2-рт, цагдаагийн албан хаагчид их ачаалалтай ажиллаж байгаа. Хүний нөөц хүрэлцэхгүй байна. Тиймээс жишээлбэл, гудамжинд тамхи татаж байгаа хүнийг хараад "Энд автобусны буудал дээр тамхи татаж болохгүй" гэж хэлээд зогсоох боломжгүй болсон. Өмнө нь ийм хяналт тавьдаг байсан, одоо байхгүй болсон.

Ер нь ямар зөрчил ихэвчлэн гардаг вэ? Яагаад?

– Жишээлбэл, ТҮЦ ажиллуулж байгаа хүмүүс амьдралаа залгуулах гэж тамхи ширхгээр нь, эсвэл нууцаар зарах тохиолдол байдаг. Та бидний мэдэхгүйгээр их хэмжээгээр борлуулж байгаа ч байж магадгүй. Одоо албан ёсны зөвшөөрөлтэй CU, GS2" гэх мэт сүлжээ дэлгүүрүүд байна. Гэхдээ эдгээр дэлгүүрүүд дээр ч хяналт сайн тавигдаж байгаа эсэх нь тодорхойгүй байна.

Тамхины хяналтын тухай хуулийн зүйл, заалтуудаас амьдралд буухгүй, хэрэглэгддэггүй зохицуулалт Таныхаар байна уу?

– Зөрчлийн тухай хууль болон Тамхины хяналтын тухай хуулийн заалтууд дээр тодруулга хийх хэрэгтэй байна. Тухайлбал, Зөрчлийн тухай хуулийн 6.3-т заасны дагуу Монгол Улсын нутаг дэвсгэрт утаат тамхийг импортлох, экспортлох, үйлдвэрлэх, худалдах талаар тодорхой зохицуулалт байгаа. Гэхдээ энэ импортлох, экспортлох дээр үнэхээр хяналт тавьж чадаж байна уу гэдэг асуудал байна. Би үүнийг сайн мэдэхгүй байна.

Таны бодлоор "утаат тамхийг зөвшөөрөгдсөн цэгээс бусад газарт худалдах" тохиолдол хэр зэрэг гардаг вэ? Яагаад? (§6.7.12)

– Жишээлбэл, хэдэн жилийн өмнө сургуулийн орчим 500 метрийн радиуст тамхи худалдаалахыг хориглосон. Гэхдээ сургуулиуд шинээр баригдахад өмнө нь зөвшөөрөлтэй байсан дэлгүүрүүд үйл ажиллагаагаа үргэлжлүүлсээр байдаг. Сургууль баригдсан гэж үндэслэн тухайн ААН-ийн зөвшөөрлийг цуцалж байгаа тохиолдол гараагүй. Энэ нь хуулийн уялдаа холбоогүйн нэг илрэл гэж харж байна.

Таны бодлоор "утаат тамхийг ширхэглэн худалдах" тохиолдол хэр зэрэг гардаг вэ? Яагаад? (§6.7.8)

– Энийг нөгөө амьдралаа болгох гэж байгаа нэг эмээ, өөө нар л ерөнхийдөө зарж байна уу даа. Сүүлийн үед ширхгээр зарахгүй байх шиг байна. Хайрцаг хайрцгаар нь тавьчхаад л худалдааны төвүүдийн гадаа, том том захууд, үйлчилгээний төвүүдийн үүдэнд ч зарж байдаг. Хүн ихээр цугладаг газруудад, автобусны буудлууд дээр, ТҮЦ-үүдэд зарж байна.

Таны бодлоор хүүхэд, залуучуудад, тодруулбал, "21 нас хүрээгүй хүнд утаат тамхи худалдах, түүгээр утаат тамхи худалдуулах" тохиолдол хэр зэрэг гардаг вэ? Яагаад? (§6.7.7)

– Одоо энэ хүний царайг хараад энэ хүүхэд байна аа гэж мэдээд байсан. Одоогийн энэ Z үеийнхэн бол 1-рт арай овортой харагдаад байна, 2-рт их өндөр залуучууд байгаа болохоор тэднийг 21 нас хүрээгүй гэж таниж чадахаргүй болчхоод байна. Худалдагч архи, пиво, тамхи худалдахдаа тухайн хүнээ 21 насанд хүрээгүй байна гэж таньж чадахгүй байна.

Худалдагч бүр өөрсдөө архи, пиво, тамхи авна гээд ороод ирж байгаа тохиолдолд тухайн хүнээсээ Е-Монголиа-р насаа батал гээд шаардлага тавьбал нэг тал руугаа цэгцрэх байх.

Таны бодлоор "ЕБС-ийн хичээлийн болон дотуур байраас 500 метрийн дотор утаат тамхи худалдах" тохиолдол хэр зэрэг гардаг вэ? Яагаад? (§6.7.14)

– Түрүүн би хэлсэн дээ, сургуулийн орчим 500 метрийн радиуст тамхи худалдаалахыг хулиар хориглосон. өмнө нь зөвшөөрөл авсан байсан ААН-ийн ойр орчимд шинэ сургууль баригдахад ашиглалдтанд ороход нөгөө ААН-ийн зөвшөөрөл үйлчилсэн хэвээрээ л байна.

Таны бодлоор "утаат тамхи татахыг хориглосон газарт тамхи татах" тохиолдол хэр зэрэг гардаг вэ? Яагаад? (§9.1)

– Утаа тамхины хувьд байгаа. Гэхдээ орчин үеийн хүмүүсийн ухамсар нь өөрчлөгдсөн байна. Хаана татах вэ, ямар цэг дээр очиж татах вэ, ил задгай татах асуудал хэдэн жилийн өмнөхтэй харьцуулахад цөөрсөн байна гэж харж байгаа. Тэгэхдээ мэр царай харагдсаар л байгаа, огт таслан зогсоочхож байгаа юм байхгүй л дээ.

Тамхины хяналтын тухай хуульд "хэрэглэгчийн эрхийг хамгаалах болон бусад ТББ тамхины хяналтын тухай хуулийн биелэлтэд олон нийтийн хяналт тавина" гэж заасан байдаг. Сая дурдсан байгууллагуудаас ийм хяналт тавьсан тохиолдолтой та таарч байв уу? Таарч байсан бол ямар байгууллага вэ? (§11.3)

– Байхгүй. Цагдаагийн байгууллагаас өөр хяналт тавьдаг байгууллага байдаг юм уу? Дээр үед бол Мэргэжлийн хяналт гээд нэг байгууллага байсан, тэрийг чинь татан буулгаад хаячихсан. Одоо Тамхины хяналтын тухай хуульд ганцхан цагдаагийн байгууллага л хяналт тавьж байгаа шүү. Өөр ТББ-ууд хяналт тавьдаг зүйл байхгүй.

Хуульд "Тамхины хяналтын тухай хууль тогтоомжийн биелэлтэд тавих төрийн хяналтыг Засгийн газар, бүх шатны Засаг дарга, хяналт шалгалт хэрэгжүүлэх эрх бүхий холбогдох байгууллага, цагдаа болон хууль тогтоомжоор эрх олгогдсон бусад байгууллага, албан тушаалтан тус тусын эрх хэмжээний дагуу

хэрэгжүүлнэ" гэж заасан байдаг. Хуулийн энэ заалтад заасан төрийн зүгээс тавих хяналтын талаар юу гэж бодож байна вэ? Жишээлбэл, хорооны, дүүргийн зүгээс хяналт тавьдаг үү?

– Засаг дарга нар бол захирамж гаргаж, нэг цаасан дээр юм бичихээс биш, өөрийн биеэр хяналт хийдэг юм уу. Тэд нар чинь өрөөдөө л ажиллаж байдаг шүү дээ.

Хяналт тавихад хуулийн хүрээнд тулгамдсан асуудал байдаг уу?

– ААН тамхи нууцаар зарчихсан, насанд хүрээгүй хүүхдэд тамхи зарчихсан, сургуулийн бүсэд тамхи зарчихсан гээд бид нар тухайн зөрчлөө шалгаад, дэлгүүр дээр нь очиж бараагаа хураана, хураагаад дүүрэг дээрээ аваачиж өгч устгуулна. Устгуулахын тулд бид тоотоо бичинэ, шилжүүлнэ гээд бас ажиллагаатай байдаг. Тэгээд тэр чинь хэдэн мянган ширхэг бүүрээр нь, хайрцаг бүрээр нь, баглаа бүрээр нь тоолоод, дараа нь дүүргийн үйлдвэр үйлчилгээний хэлтэст нь аваачиж тоо ширхгээр нь тушаана, тушаасныхаа дараа бид материалдаа хавсаргаад прокурорт хүргүүлдэг юм. Тэгээд прокурор нь хууль зүйн заалтыг нь шалгаад "зөв арга хэмжээ авсан байна" гээд журмын дагуу цаашаа явдаг. Тэгэхээр нэгхэн зөрчил шалгаж шийдвэрлэх бүрт материалжуулаад дуусгахад бараг 30, 40 бичгийн цаас, өчнөөн төчнөөн үйл ажиллагаа явагдана, энэ бүхэн хэчнээн цаг суух уу гээд зөндөөн юм болдог. Өөрөөр бол процесс ихтэй, цаг их авдаг юм.

Гэтэл ганцхан торгуулийн хуудас бичээд л албадан төлүүлэх, торгуулиа төрийн сандаа тушаалгаад явах юм бол илүү шуурхай болно. Жишээ нь замын цагдаа шиг шууд торгочихмоор байгаа юм. Тэгээд тэр хүн нь 14 хоногийн дараа торгуулиа төлөхгүй бол мөнгөн дүн нь нэмэгдээд явна. Харин хэв журмын албан хаагчид тэгэж торгож болохгүй.

Зөрчлийн тухай хуулиар "Утаат тамхи татахыг хориглосон газарт утаат тамхи татсан, эсхүл татах боломж олгосон хүнийг 50,000 төгрөгөөр торгож" хариуцлага тооцох нь Таны бодлоор хэр зэрэг тохиромжтой вэ? Тохиромжгүй бол яах ёстой вэ? (§6.3.1)

– Энэ 50 нэгжээр торгож байгаа нь торгуулах чадвартай улсууд байна, чадваргүй улсууд гэж бас байна. Бид бол хуулийн дагуу торгоод л явна.

Зөрчлийн тухай хуулиар "Утаат тамхи татахыг хориглосон газарт тамхи татсан, эсхүл татах боломж олгосон хуулийн этгээдийг 500,000 төгрөгөөр торгож" хариуцлага тооцох нь Таны бодлоор хэр зэрэг тохиромжтой вэ? Тохиромжгүй бол яах ёстой вэ? (§6.3.1)

– Хуулийн этгээд дээр бол заавал бид "торгууль цэг мн" шиг юмаар торгохгүй, заавал торгуулийн хуудсаар торгож байж материалд хавсаргаад. Тэр хүн торгуулаад хүлээн зөвшөөрөхгүй тохиолдолд албадан гаргуулах, хүлээн зөвшөөрсөн тохиолдолд торгуулийг нь төрийн санд тушаагаад квитанцыг нь хавсаргаж прокурорт хүргүүлдэг. Энэ процесс нь их удаан байгаа юм. Бид хуулиа мөрдөөд л явна.

Зөрчлийн тухай хуулиар "Утаат тамхи худалдах, хэрэглэхэд тавигдах шаардлагыг зөрчсөн бол зөрчил үйлдэхэд ашигласан эд зүйл, хэрэгсэл, хууль бусаар олсон хөрөнгө, орлогыг хурааж, тусгай зөвшөөрлийг хүчингүй болгож, хүнийг 500,000 төгрөгөөр8 хуулийн этгээдийг 3,000,000 төгрөгөөр торгож" хариуцлага тооцох нь Таны бодлоор хэр зэрэг тохиромжтой вэ? Тохиромжгүй бол яах ёстой вэ? (§6.3.2)

– Энэ эд хөрөнгийг нь хурааж байгаа тохиолдол одоо ховор болчихсон. Олсон орлогыг нь, мөнгө төгрөгийг нь хурааж байгаа тохиолдол бараг байхгүй болсон.

НЭЭЛТТЭЙ АСУУЛТ

– Тамхины хяналтын тухай хуулийн хэрэгжилттэй ганцхан цагдаагийн байгууллага тэмцээд барахгүй байх гэж бодож байна. Тэр ТББ-ууд нь хяналт тавих ч юм уу. Жишээ нь, "school police" хийхэд ажлаас нь чөлөөлдөөд хийдэг шиг адилхан сургуулийн бүсэд магадгүй урамшуулалтайгаар тамхины хяналтыг тавьдаг арга хэмжээ авдаг ч юм уу. Яг энэ хуулиар нь алба хаагч нар томилж, дагнасан хяналт тавьбал хэрэгжилт нь сайн явагдана шүү. Эсвэл тамхины хуулиар нэгдсэн байдлаар хэсэгчилсэн арга хэмжээ 7 хоногт нэг удаа явуулбэл, жишээ нь 7 хоног болгон удаа бүх ААН-үүдийг, бүх ТҮЦ-үүдийг шалгадаг нэгдсэн арга хэмжээ явуулаад байвал ажмаар зөрчил багасана гэсэн үг.

5) ЦАГДААГИЙН АЛБАН ХААГЧ – ХАН-УУЛ ДҮҮРГИЙН ЦАГДААГИЙН 1-Р ХЭЛТЭС

"Тамхины хяналтын тухай хууль"-ийг хэр зэрэг хэрэгжиж байна гэж Та бодож байна вэ? Яагаад?

– Тамхины хяналтын тухай хууль нутаг дэвсгэрүүдэд харилцан адилгүй хэрэгжиж байна. Жишээлбэл, манай Хануул дүүргийн нутаг дэвсгэр дээр сургууль, цэцэрлэг, эмнэлгийн орчин, автобусны буудлын орчин зэрэг газруудад харилцан адилгүй үйлчилж байдаг. Тамхины хяналтын тухай хууль дээр тамхи татахын хориглосон 8 цэгийг заагаад өгсөн байдаг. Гэтэл олон нийтийн газар, цэцэрлэгт хүрээлэн зэрэг газруудад хэрэгжихгүй байна.

Ер нь ямар зөрчил ихэвчлэн гардаг вэ? Яагаад?

– Зөрчлийн тухай хуулийн 6.3 дугаар зүйл дээр Тамхины хяналтын тухай хуулийн зөрчлийг тусгасан байдаг. Харин Зөрчлийн тухай хуулийн 5.1.1 дээр гудамж талбайд тамхины иш хаях, нус цэрээ хаях гэсэн зөрчлүүд байгаа. Хүмүүс 1-рт хориглосон газар тамхи татаж байна, 2-рт хориглосон газарт тамхиа татаад, ишийг нь хаяж байна. Яагаад ийм зөрчил гараад байна вэ гэвэл, тамхи татах зориулалтын цэгүүд байхгүй байна. Ийм цэгийг сум, дүүргийн Засаг дарга нар, ААН, байгууллагууд байгуулах үүрэгтэй, гэтэл энэ бас хэрэгжихгүй байна.

Мөн сургуультай ойр ТҮЦ, хүнсний дэлгүүрүүд зөвшөөрөлгүйгээр тамхийг худалдан борлуулж байна. Одоо ийм тодорхой төрлийн зөрчлүүд ерөнхийдөө бол ихэвчлэн үйлдэгдэж байна. Яагаад гэвэл тамхины эрэлт их байна. Тамхи татаж байгаа хүмүүс их учраас одоо ТҮЦ-үүд маш ихээр тамхийг ширхэглэн зарж борлуулж байна. Дэлгүүрүүд болохоороо нөгөө тусгай зөвшөөрөлгүйгээр бас ши зарж борлуулж байгаа нь эрэлт их байна гэсэн үг.

Тамхины хяналтын тухай хуулийн зүйл, заалтуудаас амьдралд буухгүй, хэрэглэгддэггүй зохицуулалт Таныхаар байна уу?

– Тамхины хяналтын тухай хуульд татхыг хориглосн 8 цэгийг заагаад өгсөн. Гэхдээ шаардлагатай цэгүүдийг бас оруулж өгөөгүй гэж үзэж байна. Хүмүүс хүүхдээ салхилуулахдаа цэцэрлэгт хүрээлэнд, хүүхдийн тоглоомын талбайд тамхи татаж байна. Мөн гудамж, олон нийтийн талбай гэх газруудыг хуульд нэмж оруулмаар санагддаг.

Таны бодлоор "утаат тамхийг зөвшөөрөгдсөн цэгээс бусад газарт худалдах" тохиолдол хэр зэрэг гардаг вэ? Яагаад? (§6.7.12)

– Дэлгүүрүүд зөвшөөрөлгүй зарж байна. Тэгэхээр тэнд эрэлт ихтэй байна гэсэн үг. Эрэлт ихтэй учраас тухайн газрууд нь тамхи зараад, зөрчил үйлдэгдээд байна, зөрчил үйлдэгдсэн тохиолдолд манай дээр хариуцлага тооцоод явж байна. Олон тохиолдол байдаг.

Таны бодлоор "утаат тамхийг ширхэглэн худалдах" тохиолдол хэр зэрэг гардаг вэ? Яагаад? (§6.7.8)

– Ширхэглэн худалдах асуудал бол ерөнхийдөө ТҮЦ-үүд дээр, нөгөө автобусны буудал дээр байдаг. Ширхэглэн худалдах гэдэг нь нөгөө төлбөрийн боломжоос шалтгаалж байна, бүтэн хайрцгаар нь авах боломжгүй тохиолдолд ширхгээр худалдаж авч байна.

Таны бодлоор хүүхэд, залуучуудад, тодруулбал, "21 нас хүрээгүй хүнд утаат тамхи худалдах, түүгээр утаат тамхи худалдуулах" тохиолдол хэр зэрэг гардаг вэ? Яагаад? (§6.7.7)

– Дэлгүүр бүр хяналтгүй зараад байдаггүй. 1-рт, 21 насанд хүрээгүй хүүхдүүд тамхи авахдаа том хүнээр дамжуулж тамхи авч байна. Тэд хэрэв өөрт нь зарахгүй байгаа бол гудамжинд таарсан хүнээсээ гуйгаад, мөнгө төгрөгийг нь өгөөд дамжуулж авч байна. 2-рт, хуурамч бичиг бариматаар, оноо худлаа хэлж авч байна, ахынхаа ч юм уу үнэмлэхийн зургийг харуулж байгаад тамхи худалдаж аваад байна.

Зарим тохиолдолд дэлгүүр өөрсдөө хяналтаа тавихгүй бичиг бариматыг нь шалгахгүйгээр зарж байгаа тохиолдол ерөнхийдөө гарч байна.

"21 нас хүрээгүй хүнээр" тохиолдол хэр зэрэг гардаг вэ? Яагаад? (§6.7.7)

– Одоогоор манай дээр бол тийм зөрчил гарсан тохиолдол байхгүй байна. Нөгөө архи зардаг дэлгүүрүүдэд бас тамхи зарж байгаа. Архи борлуулахад мөн 21-ээс дээш нас гээд заагаад өгчихсөн байдаг учраас тэр дэлгүүрт насанд насанд хүрсэн хүмүүс суудаг тул энэ төрлийн зөрчил гараагүй байна.

Таны бодлоор "ЕБС-ийн хичээлийн болон дотуур байраас 500 метрийн дотор утаат тамхи худалдах" тохиолдол хэр зэрэг гардаг вэ? Яагаад? (§6.7.14)

– Тусгай зөвшөөрөлгүйгээр үйл ажиллагаа явуулсан, худалдаа, үйлчилгээ явуулсан тохиолдол ер нь гардаг. Тухайн 500 метрийн ойр орчимд тамхи зарж байгаа ганц ч дэлгүүр байхгүй байхад нөгөө эрэлт нь их байгаад байна. Тэгэхээр тухайн газар нууцаар худалдаж эхэлнэ. Нэг дэлгүүр зараад эхлэхэд тухайн орчинд тамхи авах магадлал нь ихсэж байгаа учраас нөгөө орлого ихтэй, эрэлт ихтэй байгаа учраас л ийм зөрчил гараад байна. Орлогоо бодоод л зөрчил хийгээд байна гэсэн үг байна шүү дээ.

Таны бодлоор "утаат тамхи татахыг хориглосон газарт тамхи татах" тохиолдол хэр зэрэг гардаг вэ? Яагаад? (§9.1)

– Зөрчлийн ихэнх хувь нь тохиолдолд гудамж, талбайд гарч байна. Өөрөөр бол, утаат тамхийг хориглосон газар татаж байна. Гудамж, талбайд татсан тамхиныхаа ишийг хогийн савand биш, гудамж, талбайд хаяж байна. Энэ зөрчлүүд нь ерөнхийдөө бол манай гудамж, талбайн зөрчлийн ихэнх хувийг эзэлж байгаа юм. Тэгээд энэ чинь эргээд нөгөө тамхи татах зориулалтын цэгтэйгээ холбоотой байгаад байна,

Тамхины хяналтын тухай хуульд "хэрэглэгчийн эрхийг хамгаалах болон бусад ТББ тамхины хяналтын тухай хуулийн биелэлтэд олон нийтийн хяналт тавина" гэж заасан байдаг. Сая дурдсан байгууллагуудаас ийм хяналт тавьсан тохиолдолтой та таарч байв уу? Таарч байсан бол ямар байгууллага вэ? (§11.3)

– Надад хэрэглэгчийн эрхийг хамгаалах, ТББ-аас Тамхины хяналтын тухай хуулийн тогтоомжид хяналт тавьсан тохиолдол ерөөсөө таарсан юм алга. Энэ тухайн хяналт тавьж байгаа талаар бол мэдээлэл ерөөсөө байхгүй байна.

Хуульд "Тамхины хяналтын тухай хууль тогтоомжийн биелэлтэд тавих төрийн хяналтыг Засгийн газар, бүх шатны Засаг дарга, хяналт шалгалт хэрэгжүүлэх эрх бүхий холбогдох байгууллага, цагдаа болон хууль тогтоомжоор эрх олгогдсон бусад байгууллага, албан тушаалтан тус тусын эрх хэмжээний дагуу хэрэгжүүлнэ" гэж заасан байдаг. Хуулийн энэ заалтад заасан төрийн зүгээс тавих хяналтын талаар юу гэж бодож байна вэ? Жишээлбэл, хорооны, дүүргийн зүгээс хяналт тавьдаг уу?

– Дүүрэг, хорооны Засаг дарга нартай хамтарч Тамхины хяналтын тухай хуулийг хэрэгжилтийг хангах зорилгоор төлөвлөгөөт шалгалтуудыг хийдэг. Ерөнхийдөө хуулийн хэрэгжилтийг хангах гээд арга хэмжээ зохион байгуулаад явдаг.

Хяналт тавихад хуулийн хүрээнд тулгамдсан асуудал байдаг уу?

– Сая миний хэлсэнчлэн тодорхой цэгүүдийг хуульдаа тусгаж өгөөгүй учраас хуулийн хэрэгжилтийг хангаж ажиллахад бас хүндрэл бэрхшээлтэй талууд гарч байна. Тамхины хяналтын тухай хуульд тамхи татахыг хориглосон цэгүүдийг заагаад өгчихсөн байдаг. Энэ 8 цэгт хамгийн их зөрчил гарах болзошгүй газруудыг нэмэх шаардлагатай л гэж үзэж байна. Тухайлбал, гудамж талбайд алхаад явж байхад л урд нь тамхи татаад явж байгаа чинь арын хүмүүс дам тамхидалтанд өртөөж байна гэсэн үг.

Зөрчлийн тухай хуулиар "Утаат тамхи татахыг хориглосон газарт утаат тамхи татсан, эсхүл татах боломж олгосон хүнийг 50,000 төгрөгөөр, хуулийн этгээдийг 500,000 төгрөгөөр торгож" хариуцлага тооцох нь Таны бодлоор хэр зэрэг тохиромжтой вэ? Тохиромжгүй бол яах ёстой вэ? (§6.3.1)

– Хэрвээ ААН нь тамхи татах цэг байгуулаагүй тохиолдолд 500 нэгжээр хуулийн этгээдийг торгох нь их хүндрэл учруулахгүйгээр рга хэмжээ авч байгаа гэж бодож байна. Харин ч багадсан санкц гэж үзэж байна, энэ хэмжээг нэмчихвэл нөгөө ААН-үүд маань илүү хариуцлагатай байх боломжийг хангах юм уу даа.

Зөрчлийн тухай хуулиар "Утаат тамхи худалдах, хэрэглэхэд тавигдах шаардлагыг зөрчсөн бол зөрчил үйлдэхэд ашигласан эд зүйл, хэрэгсэл, хууль бусаар олсон хөрөнгө, орлогыг хурааж, тусгай зөвшөөрлийг хүчингүй болгож, хүнийг 500,000 төгрөгөөр8 хуулийн этгээдийг 3,000,000 төгрөгөөр торгож" хариуцлага тооцох нь Таны бодлоор хэр зэрэг тохиромжтой вэ? Тохиромжгүй бол яах ёстой вэ? (§6.3.2)

– Тамхи импортлох, экспортлох, үйлдвэрлэхэд иргэн гээд байхгүй, хуулийн этгээд, ААН байгууллагуудад илүү хамаатай, илүү холбогдоод явчихдаг. Харин худалдах нь иргэнтэй илүү холбогддог. Хуульд энэ хоёрыг салгаж зохицуулмаар санагддаг. Экспортлох, импортлох, үйлдвэрлэх нь худалдах, хэрэглэхээс илүү өргөн хүрээтэй гэж бодож байна. Эдгээр үйл ажиллагаанд тавигдах шаардлага бас арай өөр агуулгатай баймаар юм.

НЭЭЛТТЭЙ АСУУЛТ

– Сум, дүүрэг, хорооны Засаг дарга нар Тамхины хяналтын тухай хуулийн биелэлтэд хяналт тавих үүргээ биелүүлснээр, энэ хууль Монгол Улсын нутаг дэвсгэрийн хэмжээнд сайн хэрэгжих боломжийг бүртгүүлж өгөөсэй гэж боддог юм. ААН, байгууллагууд гадаанаа тамхи татах зориулалтын цэгийг байрлуулаад, бас сум, дүүргийн Засаг дарга нар тамхины цэг байгуулах газрыг нь зааж өгөөд, тухайн цэг дээр хяналт тавьдаг баймаар байна. Тэгээд цагдаагийн байгууллага зөрчил үйлдээд байгаа газрууд болон иргэдэд нь хариуцлага тооцдог гээд хамтарсан, хамтын үйл ажиллагаагаар Тамхины хяналтын тухай хуулийн хэрэгжилт сайжрах юм болов уу.

5) ЦАГДААГИЙН АЛБАН ХААГЧ – ЦАГДААГИЙН ЕРӨНХИЙ ГАЗАР

–

"Тамхины хяналтын тухай хууль"-ийг хэр зэрэг хэрэгжиж байна гэж Та бодож байна вэ? Яагаад?

– Хуулийн зөрчил байнга гардаг, тэдгээр зөрчлийг цагдаагийн байгууллагаас Зөрчил шалган шийдвэрлэх тухай хуульд заасан харьяаллын дагуу Зөрчлийн тухай хуулийн 6.3 дугаар зүйлийн 1, 2, 4 дэх хэсгүүдэд заасан үйлдлүүдийг шалган шийдвэрлэдэг.

Ер нь ямар зөрчил ихэвчлэн гардаг вэ? Яагаад?

– Ихэвчлэн тусгай зөвшөөрөлгүйгээр худалдаалах, тамхийг ширхэглэн худалдах, зөвшөөрөгдсөн цэгээс бусад газарт тамхи худалдах зэрэг зөрчлүүд гардаг. Дээрх зөрчлүүд гарч байгаа шалтгаан нь иргэдийн хуулийн мэдлэг дутмаг, мөн амьдралын түвшин бага байгаатай холбоотой. Гудамжинд тамхи ширхгээр зараад сууж байгаа эмээ нар байна шүү дээ. Хуулийг хэрэгжүүлэхийн тулд тэдгээрийн тамхийг хурааж аваад, 300.000 төгрөгөөр торгоно гэдэг бас хүндрэлтэй л асуудал байдаг.

Тамхины хяналтын тухай хуулийн зүйл, заалтуудаас амьдралд буухгүй, хэрэглэгддэггүй зохицуулалт Таныхаар байна уу?

– Бүгд хэрэгжээд явах боломжтой гэж боддог.

Таны бодлоор "утаат тамхийг зөвшөөрөгдсөн цэгээс бусад газарт худалдах" тохиолдол хэр зэрэг гардаг вэ? Яагаад? (§6.7.12)

– Зөрчил их гардаг. Дээр хариулсантай мөн адил иргэдийн хуулийн мэдлэг дутмаг, мөн амьдралын түвшинтэй холбоотой.

Таны бодлоор “утаат тамхийг ширхэглэн худалдах” тохиолдол хэр зэрэг гардаг вэ? Яагаад? (§6.7.8)

– Мэдээж нийтлэг гардаг зөрчлүүдийн нэг. Мөн л адил иргэдийн хуулийн мэдлэг дутмаг, амьдралын түвшинтэй холбоотой. Зарим нь тамхиа зарж, талхны мөнгөө олж байгаа бол, зарим нь хайрцаг тамхи авах боломжгүйдээ л ширхгээр авч байгаа.

Таны бодлоор хүүхэд, залуучуудад, тодруулбал, “21 нас хүрээгүй хүнд утаат тамхи худалдах, түүгээр утаат тамхи худалдуулах” тохиолдол хэр зэрэг гардаг вэ? Яагаад? (§6.7.7)

– Ийм зөрчил харьцангуй буурсан гэж боддог. Нэг үеэ бодвол иргэд маань тамхи худалдаалахдаа хүүхдийн бичиг баримт шалгадаг болсон. Дээрх зөрчил гарч байгаа нь хүний ухамсартай л холбоотой.

“21 нас хүрээгүй хүнээр” тохиолдол хэр зэрэг гардаг вэ? Яагаад? (§6.7.7)

– Мөн л гардаг зөрчил. Ихэвчлэн гэрийнхээ ажиллуулдаг дэлгүүрт суугаад худалдаа хийж байгаа хүүхэд, залуучууд байдаг. Мөн л эцэг, эхийн, иргэдийн хуулийн мэдлэг дутмаг байгаатай л холбоотой.

Таны бодлоор “ЕБС-ийн хичээлийн болон дотуур байраас 500 метрийн дотор утаат тамхи худалдах” тохиолдол хэр зэрэг гардаг вэ? Яагаад? (§6.7.14)

– Ийм зөрчил нь иргэдийн хуулийн мэдлэг, ухамсартай холбоотой.

Таны бодлоор “утаат тамхи татахыг хориглосон газарт тамхи татах” тохиолдол хэр зэрэг гардаг вэ? Яагаад? (§9.1)

– Нийтлэг гардаг зөрчил. Гэхдээ одоо иргэд гудамж, талбайд тамхи татаад явах нь багассан. Энэ нь иргэдийн ухамсар, биеэ авч явах соёл сайжирч байгаатай холбоотой гэж бодож байна.

Тамхины хяналтын тухай хуульд “хэрэглэгчийн эрхийг хамгаалах болон бусад ТББ тамхины хяналтын тухай хуулийн биелэлтэд олон нийтийн хяналт тавина” гэж заасан байдаг. Сая дурдсан байгууллагуудаас ийм хяналт тавьсан тохиолдолтой та таарч байв уу? Таарч байсан бол ямар байгууллага вэ? (§11.3)

– Ийм тохиолдолтой таарч байгаагүй.

Хуульд “Тамхины хяналтын тухай хууль тогтоомжийн биелэлтэд тавих төрийн хяналтыг Засгийн газар, бүх шатны Засаг дарга, хяналт шалгалт хэрэгжүүлэх эрх бүхий холбогдох байгууллага, цагдаа болон хууль тогтоомжоор эрх олгогдсон бусад байгууллага, албан тушаалтан тус тусын эрх хэмжээний дагуу хэрэгжүүлнэ” гэж заасан байдаг. Хуулийн энэ заалтад заасан төрийн зүгээс тавих хяналтын талаар юу гэж бодож байна вэ? Жишээлбэл, хорооны, дүүргийн зүгээс хяналт тавьдаг үү?

– Миний бодлоор Тамхины хяналтын тухай хуулийн хэрэгжилт, тамхигүй эрүүл, аюулгүй орчин бүрдүүлэхэд цагдаагийн байгууллага л түлхүү хяналт тавьж ажилладаг. Тамхины импорт, экспорт зэрэгт холбогдох байгууллагууд хяналт тавьдаг. Дүүрэг, хорооноос оролцоо бага гэж боддог.

Хяналт тавихад хуулийн хүрээнд тулгамдсан асуудал байдаг уу?

– Шинэ төрлийн тамхин бүтээгдэхүүнүүд. Жишээ нь электрон, халаадаг, шиша, зажилдаг тамхи зэргийг хуульд тусгаагүй тул хяналт тавьж болдоггүй хүндрэлтэй.

Зөрчлийн тухай хуулиар “Утаат тамхи татахыг хориглосон газарт утаат тамхи татсан, эсхүл татах боломж олгосон хүнийг 50,000 төгрөгөөр, хуулийн этгээдийг 500,000 төгрөгөөр торгож” хариуцлага тооцох нь Таны бодлоор хэр зэрэг тохиромжтой вэ? Тохиромжгүй бол яах ёстой вэ? (§6.3.1)

– Эдгээр хариуцлагууд нь энэ цаг хугацаанд тохиромжтой. Хойшдоо хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээтэй уялдуулбал зөв санагддаг.

Зөрчлийн тухай хуулиар “Утаат тамхи худалдах, хэрэглэхэд тавигдах шаардлагыг зөрчсөн бол зөрчил үйлдэхэд ашигласан эд зүйл, хэрэгсэл, хууль бусаар олсон хөрөнгө, орлогыг хураах, тусгай зөвшөөрлийг хүчингүй болгож, хүнийг 500,000 төгрөгөөр8 хуулийн этгээдийг 3,000,000 төгрөгөөр торгож” хариуцлага тооцох нь Таны бодлоор хэр зэрэг тохиромжтой вэ? Тохиромжгүй бол яах ёстой вэ? (§6.3.2)

– Одоогийн байдлаар энэ хариуцлагын хэмжээ нь тохиромжтой гэж бодож байна. Харин хоошид хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээтэй уялдуулж өөрчлөх боломжтой.

НЭЭЛТТЭЙ АСУУЛТ

– Электрон, халаадаг, шиша зэрэг тамхинууд хуулиар зохицуулагдаагүй болохоор эдгээрийг иргэдээс хүссэн хэмжээгээрээ оруулж, хүссэн газраа татаж байгаа нь дутагдалтай байна.